

**BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE FİNANSMAN TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KURUMSAL SOSYAL
SORUMLULUK ÜZERİNE BİR UYGULAMA**

HAZIRLAYAN

GİZEM NUR KUTLUKAYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. ÖZGE SEZGİN ALP

ANKARA - 2023

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 26/12/2022

Öğrencinin Adı, Soyadı: Gizem Nur Kutlukaya

Öğrencinin Numarası:22010580

Anabilim Dalı: İşletme Anabilim Dalı

Programı: Muhasebe Finansman Tezli Yüksek Lisans

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı: Doç. Dr. Özge Sezgin Alp

Tez Başlığı: Türk Bankacılık Sektöründe Kurumsal Sosyal Sorumluluk Üzerine Bir Uygulama

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 74 sayfalık kısmına ilişkin, 26/12/2022 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 14'tür. Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını” inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:.....

ONAY

Tarih: 26/12/2022

Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad, İmza:

Doç. Dr. Özge Sezgin Alp

.....

TEŞEKKÜR

Öncelikle çalışmamda sabırla bana yol gösteren, desteğini ve emeklerini esirgemeyen tez danışmanım sayın Doç. Dr. Özge Sezgin Alp'e; konu seçiminden araştırma sürecine dek beni destekleyen ve değerli katkılarıyla sürecin kolaylaşmasını sağlayan Dr. Ozan Gülhan'a; yüksek lisans eğitimim boyunca bilgilerini benimle paylaşan, bana büyük katkı sağlayan Başkent Üniversitesi muhasebe ve finansman bölümü yüksek lisans hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

Her zaman tüm zorlukların üstesinden geleceğime inanan ve destek veren, yüksek lisansa başlamaya teşvik eden sevgili babam İskender Kutlukaya'ya; bir yerlerden beni izlediğini ve desteklediğini bildiğim annem Alime Kutlukaya'ya ve son olarak duygusal desteğinin yanında tezimin şekillenmesinde sunduğu değerli katkılarıyla bana yol arkadaşı olan Emre Sürsavur'a sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

Gizem Nur Kutlukaya, Türk Bankacılık Sektöründe Kurumsal Sosyal Sorumluluk Üzerine Bir Uygulama, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Finansman Tezli Yüksek Lisans Programı. Ankara, 2023.

Geleneksel anlamda finansal yönetimin birinci amacı kâr maksimizasyonu olarak bilinmektedir. Şirketler bunun yanında paydaşlarının ve toplumun çıkarlarından da sorumludur. Farklı disiplinlerde farklı yorumları olan bu modern yaklaşım, kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) olarak tanımlanmaktadır. Şirketler KSS faaliyetlerini yıllık raporları ya da özel raporlar aracılığıyla kamuyla paylaşmaktadır. Bu çalışmada finansal sektör için en önemli alt sektör olan bankacılığa değinilmektedir. Türk bankacılık sektörünün çevresel KSS uygulamalarına odaklanan bu araştırmada, halka açık mevduat bankalarının web sitelerinden elde edilen; 2012-2020 yılları arası faaliyet raporları, entegre raporlar ve sürdürülebilirlik raporları incelenmiş, içerik analizi yöntemiyle skorlama yapılmıştır. Bu verilerle -bankaların büyüklüğü, takipteki alacakları, kurumsal yönetim endeksleri ve özsermaye kârlılıkları vb.- bağımsız değişkenler arasındaki ilişki Panel EGLS yöntemi kullanılarak ortaya konulmuştur. Model sonuçlarına göre takipteki krediler, özsermaye kârlılığı ve büyüklük ile KSS arasında istatistiki anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Sonuç olarak araştırma, ampirik veriler içermesi açısından KSS uygulamaları ile ilgili pek çok soruya cevap niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporları, Türk Bankacılık Sektörü, İçerik Analizi.

ABSTRACT

Gizem Nur Kutlukaya, An Application on Corporate Social Responsibility in the Turkish Banking Sector, Baskent University, Institute of Social Sciences, Department of Business Administration, Master's of Accounting and Finance with Thesis, 2023.

Traditionally, the primary purpose of financial management is known as profit maximization. Companies are also responsible for the interests of their stakeholders and society. This modern approach, which has different interpretations in different disciplines, is defined as corporate social responsibility (CSR). Companies share their CSR activities with the public through annual reports or special reports. In this study, banking, which is the most important sub-sector for the financial sector, is discussed by focusing on the environmental CSR practices of the Turkish banking sector. The data obtained from the websites of publicly-held deposit banks' annual reports, integrated reports and sustainability reports for the years 2012-2020 were examined, and scoring was made using the content analysis method. The relationship between these data and independent variables such as the size of banks, NPLs, corporate governance indexes and return on equity, etc., was revealed using the Panel EGLS method. According to the model results, statistically significant relationships were found between non-performing loans, return on equity, size and CSR. The research, therefore, answered several questions on the CSR practices in the banking sector using empirical analysis.

Keywords: Corporate Social Responsibility, Corporate Social Responsibility Reports, Turkish Banking Sector, Content Analysis.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
TABLolar LİSTESİ.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
1. GİRİŞ.....	1
2. KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUĞUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	2
2.1. Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Tarihsel Gelişimi.....	5
2.1.1. Türkiye’de kurumsal sosyal sorumluluğun gelişimi.....	9
2.1.2. Kurumsal sosyal sorumluluk piramidi	10
2.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluk ile İlgili Ulusal ve Uluslararası Girişimler	12
2.2.1 Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization-ILO)	12
2.2.2 Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)	13
2.2.3. Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi.....	13
2.2.4. Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative - GRI).....	14
2.2.5 Sosyal Sorumluluk Standardı.....	16
2.3. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlaması	16
2.3.1 KSS raporlamasına ihtiyaç duyulmasının nedenleri.....	19
2.4. Literatür Taraması.....	20
2.5. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Teorileri	24
2.5.1 Araçsal teori (Instrumental theory)	24
2.5.2 Politik teori (Political theory)	25
2.5.3 Bütünleştirici teori (Integrative theory)	25
2.5.4 Etik teori (Ethical theory)	25
2.5.5 Paydaş teorisi (Stakeholder theory)	25
2.5.6 Meşruiyet teorisi (Legitimacy theory).....	27
2.5.7 Vekâlet teorisi (Agency theory)	28
2.5.8 Kurumsal teori (Institutional theory)	28
3. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK.....	31
3.1. Bankacılık Sektörü	31
3.2. Bankacılık Sektörü ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk.....	32
3.3. Bankacılık Sektöründe KSS’nin Avantajları.....	34
3.4. Finans Sektöründe Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Çevreyle İlişkisi	35
4. UYGULAMA.....	39
4.1. Araştırma Metodolojisi	39
4.1.1. Araştırma Yöntemi	40
4.1.2. Skorlama.....	43
4.2. Panel Veri Analizi.....	51
4.2.1. Panel veri analizinin avantajları	52
4.3. Kurumsal Sosyal Sorumluluğu Etkileyen Değişkenleri.....	53
4.3.1. Büyüklük (ASSETS)	53

4.3.2. Özsermaye Karlılığı (ROE).....	56
4.3.3. Takipteki krediler (Non-performing loans - NPL)	58
4.3.4. Kurumsal yönetim endeksi (Corporate governance index- CGI)	59
4.3.5. Z-Skor	60
4.4. Uygulama Sonuçları	61
4.5. Sonuç.....	66
KAYNAKLAR.....	68

TABLÖLER LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 2.1. Sürdürülebilirlik Raporlama Kılavuzunda Yer Alan Kategori ve Unsurlar.....	15
Tablo 3.1. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlaması Yapan Bankalar.....	33
Tablo 4.1. Bankacılık Sektöründeki Banka Sayısı.....	40
Tablo 4.2. Araştırmaya Dâhil Edilen Halka Açık Mevduat Bankaları.....	40
Tablo 4.3. Bankaların Raporlarına Erişim Linkleri.....	42
Tablo 4.4. Skorlamada Esas Alınan 15 Madde-Ekosistemle İlgili Maddeler.....	44
Tablo 4.5. KSS Açıklamalarına Göre Banka Bazında Ortalama.....	49
Tablo 4.6. Banka Grubu Bazında Ortalamalar.....	50
Tablo 4.7. Değişkenler ve Hesaplama Şekilleri.....	62
Tablo 4.8. Tanımlayıcı İstatistikler.....	63
Tablo 4.9. Panel Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi ile Elde Edilen Analiz Sonuçları.....	64
Tablo 4.10. Hausman Testi Sonuçları.....	66

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2.1. Carroll’ın Kurumsal Sosyal Sorumluluk Piramidi	10
Şekil 4.1. Banka Bazında Ortalamalar Grafiği	49
Şekil 4.2. Banka Grubu Bazında Ortalamalar Çizgi Grafiği	51

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
CSR	Corporate Social Responsibility - Kurumsal Sosyal Sorumluluk
CGI	Corporation Governance Index - Kurumsal Yönetim Endeksi
COP15	Conference of the Parties 15 - Taraflar Konferansı 15
DJSI	Dow Jones Sustainability World Index - Dow Jones Sürdürülebilirlik Dünya Endeksi
GRI	Global Reporting Initiative - Küresel Raporlama Girişimi
ILO	International Labour Organization - Uluslararası Çalışma Örgütü
INCR	Investor Network on Climate Risk - İklim Riski Üzerine Yatırımcı Ağı
ISO	International Organization for Standardization
KSS	Kurumsal Sosyal Sorumluluk
KSP	Kurumsal Sosyal Performans
NPL	Non-Performing Loans - Takipteki Krediler
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development - Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ROE	Return on Equity - Özsermaye Karlılığı
SAI	Social Accountability International - Sosyal Sorumluluk Yönetim Sistemi
TEMA	Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TURMEPA	Turkish Marine Environment Protection Association - Deniz Temiz Derneği
UN	United Nations - Birleşmiş Milletler
UFRS	Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
WWF	World Wide Fund for Nature - Dünya Doğayı Koruma Vakfı

1. GİRİŞ

Endüstri devriminden günümüze kadarki süreçte teknoloji ve ekonomi alanlarında yaşanan pek çok gelişme çevresel riskleri de beraberinde getirmiştir. İklim değişikliği, doğal kaynakların tükenmesi, çevre kirliliği gibi sorunlar bölgesel ve küresel boyutta işletmelere çeşitli sorumluluklar getirmektedir. Özellikle kimya, enerji, inşaat gibi sektörlerde çevre tahribatının daha fazla olmasından dolayı bu sektörlerin çevreye karşı olan sorumlulukları giderek artmaktadır.

Kurumların işleyişi ve finansal performansları üzerinde gerek çevresel gerekse sosyal değişimlerin bazı olumsuz etkileri görülmektedir. Bu nedenle işletmeler için sürdürülebilirlik ve onun ayrılmaz bir parçası olan kurumsal sosyal sorumluluk zorunlu hale gelmiştir. Küresel Raporlama Girişimi'nin (GRI) başlamasından bu yana KSS konularındaki şeffaflık günden güne dikkat çekmektedir.

Çevresel, ekonomik ve sosyal gelişmeler birbirinden bağımsız düşünölemeyeceğinden bu üç alanda da dengeli bir gelişim sağlanmalı, doğal kaynaklara erişim imkânı ve toplum refahına yapılan yatırımlar bugünün ve geleceğın insanları için artırılmalıdır.

Tüm bu konuları günümüzün küresel ekonomik düzenini ele alarak incelediğımızde ise çevresel risklerin ve sosyal sorumluluğun özellikle bankacılık sektörüne olan etkileri son yıllarda tartışılmaya başlanmıştır. Bankacılık sektörünün diğır sektörlere kıyasla daha çevre dostu bir sektör olduğı imajı yaratılmasından dolayı, bankacılık sektörü bu risklerle başa çıkma ve sorumlulukları alma noktasında etkisiz kalmıştır. Küreselleşme etkisi ve hızlı nüfus artışı, bankacılık sektörünün hem teknolojik hem de sosyal anlamda gelişimini kaçınılmaz kılmıştır. Dolayısıyla mezkûr konularda bankacılık sektörü özelinde farkındalık artmış, bu da sosyal sorumluluk ve çevresel risklerin yönetilmesi konularında eyleme geçilmesinin önünü açmıştır.

Bu kapsamda birinci bölümde giriş açıklamaları paylaşılmıştır. İkinci bölümde, kurumsal sosyal sorumluluğa ilişkin kavramsal çerçeve ile ilgili ulusal ve uluslararası literatür taraması yapılarak güncel çalışmalar hakkında özet bilgilere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise bankacılık sektöründen ve faaliyetlerinden bahsedilmiş, bu faaliyetlerin kurumsal sosyal sorumluluk raporlamaları ile bağlantıları ortaya konmuştur. Dördüncü ve son bölümde ise araştırmanın metodolojisi açıklanarak sonuç ve değerlendirme bölümleriyle birlikte çalışma tamamlanmıştır.

2. KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUĞUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Kurumsal sosyal sorumluluk için evrensel bir tanım bulunmamakla birlikte (Hassan, 2013; Henderson, 2001) şirketlerin yalnızca hissedarlarına karşı sorumlu olmadığı, aynı zamanda topluma karşı da sorumlu olduğu düşüncesi tartışmanın temelini oluşturmaktadır (Merrill, b.t.). Yerleşik bir KSS tanımının olmaması kavramın olgunlaşmadığının veya altında yatan hırsların anlamsız olduğunun göstergesidir. Kurumların farklı siyasi ve tarihsel doğaları nedeniyle, evrensel olarak geçerli bir KSS tanımının imkân dâhilinde olmadığını ve hatta bazı sebeplerle bunun arzu bile edilmediğini göstermektedir (Bramer, Jackson ve Matten; 2012).

Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı ilk kez 1953 yılında Amerikan bir ekonomist olan H. Bowen tarafından İş Adamlarının Sosyal Sorumlulukları adlı kitabında yer almıştır (Aktan ve Börü, 2007). Bu sebeple Bowen KSS'nin babası olarak bilinmektedir. KSS kavramı, girişimcilerin basit kâr yaratma eyleminin ötesine geçecekleri ve iş dünyasının insan yaşamı üzerindeki etkilerini ayrıcalıklı hale getirmek zorunda kalacakları fikrinin yansımasıdır (Bowen, 2013).

KSS; küresel yoksulluğu, sosyal dışlanmayı ve çevresel pek çok sorunu çözen -her yerde deva olarak kabul edilen- bir kavramdır. Ayrıca yönetim disiplinleri (kalite, pazarlama, insan kaynakları, iletişim ve finans yönetimi vb.), KSS'nin amaçlarıyla uyumluluk gösterdiğini vurgulamaktadır. Her bir disiplin kendi özel durumuna göre yorum yaptığından KSS tanımları çeşitlilik göstermektedir (Marrewijk, 2003).

1950 ve öncesinde KSS tanımı ile ilgili çok az veriye rastlanmaktadır. 1960 yılından itibaren KSS tanımını daha doğru bir şekilde yapabilmek için önemli bir çaba gösterilmiştir. Bu konu hakkında önemli bir kaynak niteliğinde olan Keith Davis, makalesinde 'iş adamlarının, şirketlerin doğrudan ekonomik ve teknik çıkarlarının ötesindeki nedenlerle aldığı karar ve eylemlere' atıfta bulunarak sosyal sorumluluk kavramını ortaya koymuştur. Davis yaptığı diğer tanımlamalarla, Bowen'dan sonra KSS'nin babası unvanını alabilecek ikinci kişi olarak görülmektedir (Carroll, 1999).

Pek çok kaynakta, KSS tanımında geçen ortak cümleler şöyledir (Bayraktaroğlu ve diğer., 2009; akt. Başer, 2015):

- İşletmelerin kâr elde etmek dışında sorumlulukları da vardır.
- İşletmeler, neden oldukları sosyal ya da çevresel sorunlara çözüm getirmektedir.
- İşletmeler, yalnızca hissedarlara karşı değil tüm topluma ve paydaşlara karşı sorumludurlar.
- İşletmeler, ekonomik değerlerle birlikte insanî değerlere de bir o kadar önem vermelidir.

KSS kavramının birçok alanda yer bulması ayırt edici bir tanım yapılmasını engellemektedir. Bu sebeple geçmişi eski olsa da tanım üzerinde fikir birliğine varılamamıştır (Sheehy, 2014). 1999 yılı Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nda KSS, ticari girişimlerin toplumun ihtiyaçları ve hedefleri ile ne şekilde ilişki kurduğu ve bunların üzerindeki etkisi olarak tanımlanmıştır. Kilcullen ve Kooistra (1999), KSS'yi devlet yasalarına basit itaatin ötesinde şirketlere atfedilecek ahlakî yükümlülüğün derecesi olarak tanımlarken, Dünya Sürdürülebilir Kalkınma İş Konseyi (2000), iş gücü ve ailenin yanında genel toplumun da yaşam kalitesini iyileştiren, etik davranarak ekonomik kalkınmaya katkıda bulunan iş dünyası taahhüdü olarak tanımlar. Atuguba ve Dowuona-Hammond (2006), bazı şirketlerin KSS'yi 'yapılması gereken doğru şeyler' olarak, bazılarının ise 'rakiplerden farklılaştırma stratejisi' olarak tanımladığını ifade eder. Çoğu ortak tanım ise işletmelerin iç ve dış çevresindeki paydaşlara karşı sorumlu davranışlarda bulunması ve faaliyetlerini bu çerçevede yürüterek işletmelerin sürdürülebilir büyüme hedefini gerçekleştirmesi şeklinde paydaş ve işletme odaklı yapılmıştır (Jackson ve Hawker, 2001; Aktan ve Vural, 2007; Aktan, 2007; Aktan ve Börü, 2007; Fidan ve Şentürk, 2017). Şirketlerin topluma fayda sağlayacak, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve çevresel sorunlara da değinilmesini gerektirdiğini vurgulayan, toplum yararını daha ön planda tutan tanımlamalar da mevcuttur (Avrupa Birliği, 2011; Uluslararası Standardizasyon Organizasyonu, 2004; İş Bankası, 2021; Meloncma.com, b.t.; İnsamer.com, b.t.).

Tanımlardaki bu çeşitlilikten de görüldüğü üzere içinde bulunulan değer sistemi, bir işletme için KSS alanına giren bir konu, işletmenin ve şartların farklı olduğu durumlarda bu alanın dışında kalabilmektedir. Akmeşe'nin tezinde yer verdiği ve bu çalışmada da temel alınacak tanım şu şekildedir (Akmeşe, 2015):

“En basit hali ile KSS, genel sosyal sorumluluk şemsiyesi altında işletmelerin sosyal sorumluluklarını ifade etmektedir. Kurumsal sosyal sorumluluk, herhangi bir işletmenin,

toplula yaşamda faaliyetlerinden dolayı çevresinde yarattığı olumlu veya olumsuz etkileri bilinçli bir şekilde değerlendirip, olumsuz etkilere karşı önlem alması olarak tanımlanabilir.’’

Ülkeler varlığını ekonomik gücü sayesinde sürdürebilmektedir. Dolayısıyla ticari işletmeler bir ülkenin devamlılığında en önemli aktörlerdir. Vatandaşların hem geçim kaynağı olan hem de ihtiyaçlarını karşılayan ticari işletmeler, birer vergi mükellefi olarak devletin ise gelir kaynağıdır. Ticari işletmelerin fiziksel ve sosyal çevre üzerinde de etkileri mevcuttur. Kâr elde etmek amacıyla kurulan ticari işletmeler, ortak fayda kaygısını engelleyen birtakım yönlendiricilerin etkisi altında kalmaları nedeniyle eleştirilmektedirler. Söz konusu iş dünyasının sürekliliği olduğunda, bunun kanunlar ve kamu gücü kullanılarak sağlanması gerektiği üzerinde durulmalıdır (Atuguba ve Hammond, 2006).

Geçmişte işletmelerden mal, hizmet ve istihdam sağlamaları, vergi vermeleri ve kârlarını maksimize etmeleri dışında bir şey beklenmezken, günümüzde bu anlayış değişmiştir. Bundan böyle işletmelerin çevresel ve toplumsal sorumluluk gözetmeleri, sürdürülebilir kalkınmaya ve çevrenin sürdürülebilirliğine de katkı sağlamaları beklenmektedir (Özgüç, 2005).

Birçok tüketici ve yatırımcı, işletmelerin faaliyetleri sonucunda oluşan çevresel ve etik sorunlara karşı duyarlı hale gelmektedir. Tüketiciler mal ve hizmet satın aldıkları işletmelerin KSS performanslarına ekstra önem verirken yatırımcılar da yatırım kararlarında kurumun sosyal sorumluluk politikasına dikkat etmektedir (Atuguba ve Hammond, 2006).

Ataman (2001), KSS’nin ortaya çıkmasında etkili olan faktörleri ekonomik, politik ve toplumsal olmak üzere üçe ayırmıştır.

1900 öncesi serbest rekabeti savunan liberalizm devletin müdahalesini reddetmiş, ardından 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran sonrasında toplumsal ve ekonomik hayat değişime uğramıştır. Buhran sonrası, liberal akımın savunduğunun tersine devlet müdahalesi önem kazanmış ve KSS kavramı doğmuştur. Bu gelişmeler KSS’yi doğuran ekonomik faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Dünya Savaşı’ndan sonra ise dünya iki kutba ayrılmış ve 20. yy. içinde demokratikleşmeye yönelmiştir. Savaş sonrasında, insan haklarını kapsayan konularda önemli kazanımlar elde edilmiştir. Bu gelişmeler, insanı ve toplumu merkeze alan bir

anlayışın oluşmasını sağlamıştır. Tarihsel olarak KSS'nin ortaya çıkmasında politik faktörleri bu şekilde özetleyebiliriz.

Toplumsal faktörler incelendiğinde de 1900'lü yıllar itibariyle toplumlararası etkileşimin arttığı görülmektedir. Sosyal etkileşimin artması sonucunda örgüt olarak hareket etmenin önemi anlaşılmaya başlamıştır. 1930'lu yıllar işçilerin yaşam kalitelerini artırmak adına daha iyi çalışma koşulları talep ettiği bir dönem olarak bilinmektedir. Bireyci ve yararcı ahlak felsefesinden sosyal ahlak anlayışına geçilmiştir. Bu dönemde de görüldüğü üzere küreselleşmenin etkisiyle kalkan sınırlar toplumlar arasındaki etkileşimi artırmış, işletmelerin topluma karşı davranışlarını değiştirmesine ve toplumla daha iyi bir ilişki kurma ihtiyacı doğurmuştur. Bu yeni rolün oluşmasında Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) gibi uluslararası çalışan kurumların misyonları etkili olmuştur (Özgüç, 2005). Tüm bunlar sonucunda da çokuluslu işletmeler, toplumun tüm kesimleri ile iyi ilişkiler kurma çabasını artırmış ve taraflar için kabul edilebilir bir ortam kurulmasına odaklanmıştır (Ataman, 2001; akt. Aktan, 2007).

Menfaat sahiplerinin, şirket faaliyetlerinden kaynaklanan sosyal ve çevresel etkilere karşı daha duyarlı oldukları görülmektedir. Bu duyarlılığın oluşmasında dünya çapında yankı uyandıran yolsuzlukların ve skandalların etkisi büyüktür. Kurumsal yönetimde görülen eksiklikler ve işletmelerin çevreye karşı duyarsız bir politika benimsemeleri çevresel anlamda ağır sonuçlar doğurmaktadır. İşletmelerin ekonomik yönden daha da güçlenmesi, işletme faaliyetlerinin sosyal ve çevresel anlamda etkisinin artması sebebiyle endişe yaratmaktadır (Özgüç, 2005).

2.1. Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Tarihsel Gelişimi

Çoğu yazar, modern anlamdaki KSS'nin başlangıcı olarak 1920'lerin başını kabul etmektedir. Kronolojiyi sanayi devrimi öncesi ve sonrası olarak ikiye ayıran Aktan ve Börü (2007), sanayi devrimi öncesi dönem için işletmecilik faaliyetlerinin bilimden uzak bir şekilde küçük ölçekli işletmelerle ve sipariş üzerine üretime dayandığını söylemiştir. Buna ek olarak bu dönemde dinin toplumsal hayatı düzenleyen etkisi de göze çarpmaktadır. Yöneticilerin ve ticari faaliyetlerle uğraşan kişilerin sorumluluğa bakış açıları daha çok dinî perspektiften olmuştur. Dolayısıyla sanayi devrimi öncesi dönem için KSS kavramından bahsetmek pek mümkün değildir.

Sanayi devrimi öncesi için modern açıdan bir işletme kavramına rastlanmaması dolayısıyla KSS kavramının ortaya çıkışı sonraki dönemlerin konusu olacaktır. Sanayi Devrimi sonrasındaki süreç ise 1800’lü yılları ve 2. Dünya Savaşı dönemini kapsamaktadır (Macit, 2020). 1929 yılında patlak veren ve Büyük Buhran olarak bilinen küresel ekonomik krizin KSS kavramının tartışılmaya başlanmasındaki rolü büyüktür. Krizin sonucu olarak New York Borsası’nın çökmesi ile 20. yy. başında yaşanan hareketli dönem son bulmuştur. Büyük Buhran, merkezinde Kuzey Amerika ve Avrupa olmasına rağmen tüm ülkelerde yıkıcı etkiler yaratmıştır. Artan panik ve işsizlik tüm dünyayı sarmış ve işletmeler arka arkaya kapanmıştır. (Wikipedia, b.t.)

1930’lu yıllar başta ABD olmak üzere sanayileşmiş toplumlarda birtakım sosyal ve kültürel değişimlerin yaşandığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. İşçi sınıfı, daha yüksek ücret düzeyi ve daha iyi çalışma şartları için taleplerini dile getirerek sendikal haklarının yanı sıra sosyal haklarını da elde etme çabasına girmiştir (Ataman, 2001; akt. Berker, 2008). KSS’nin bugünkü anlamında gelişmesi ABD kaynaklı olarak devam etmiştir. KSS üzerine yapılan çalışmaların çoğu 19. yy. sonunda ortaya çıkmıştır. 19. yy. sonu ve 20. yy. başındaki paternalist şirketler bir kısım harcamalarını hayırsever girişimler için kullanmıştır (Siwar, Taufique, Talib ve Chamhuri, 2014).

Adam Smith, Ulusların Zenginliği kitabındaki ‘görünmez el’ teorisinde ortaya koyduğu bakış açısıyla (Boatright ve Smith, 2017), toplum refahının ve sosyal beklentilerin göz ardı edildiği anlayışı değiştirmiştir. Adam Smith görünmez el teorisini şu şekilde tanımlamaktadır: *‘Her birey yalnızca kişisel kazancının peşinden koşarsa görünmez bir el tarafından amacı olmayan şeylere yönlendirilir. Kendi çıkarlarının yanında sıklıkla toplumun çıkarlarını ilerletmeye de yöneldiğinde, daha etkili bir şekilde ilerler. Kendi çıkarını gözetmenin yanında sıklıkla toplumun çıkarlarını da gözetir ve ilerlemeye niyetlendiğinden daha ileriye taşır.’* Dolayısıyla işletmelerin büyüyen yapıları ile artan sorunları ve topluma olan etkileri, kurumsal sosyal sorumluluk kavramıyla tanışmalarına yardımcı olmuştur (Ataman, 2001; akt. Berker, 2008).

1951 yılında New Jersey’de Standart Oil Company’nin eski yöneticisi olan Frank W. Abrams, 38 yıllık iş tecrübesi sonrasında, işletmelerin faaliyetlerinden dolayı topluma karşı sorumlu tutulması gerektiğini belirtmiştir (Abrams, 1951). 1953 yılında ise Bowen, yöneticilerin karar verirken sadece kendi çıkarları için değil, aynı zamanda toplumun ekonomik ve sosyal durumlarını da göz önünde tutarak karar vermesi gerektiğini, bunun da

devlet eliyle mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Bowen'ın bu çalışmasına bazı yönlerden eleştiriler de gelmiştir. Dönemin yazarlarından Levitt'e göre işletmelerin tek bir amacı vardır o da kâr elde etmektir. Bowen'ın düşüncesine karşı gelen eleştiriler genel olarak rekabet ve sosyal sorumluluk kavramlarının zıtlığı, sosyal sorumluluk faaliyetlerinin aslında şirkete ekstra maliyetler getirdiği fakat bunun istenen bir şey olmadığı ve iş adamının topluma değil şirket sahibine sorumlu olduğu yönünde olmuştur (Indigo, b.t.).

1950'ler ve 1960'larda KSS kavramının toplumu ön planda tutması dolayısıyla KSS'nin işletmeye fayda sağlayıp sağlamaması yeterince ilgi çekmemiştir. 1960'larda ve 1970'lerde toplumlar yoksulluk, işsizlik, diplomatik krizler, kentsel yıkım ve kirlilik gibi sorunlarla karşı karşıya kalmış, KSS kavramı da kamusal tartışmalarda yer almaya devam etmiştir. KSS Amerikalıların işinde değişiklik talep eden çeşitli gruplar için toplanma çağrısı haline gelmiştir (Boatright ve Smith, 2017).

İlk defa 1970 yılında ortaya çıkan 'Kurumsal Sosyal Performans (KSP)' kavramı KSS'nin bir uzantısı olarak türetilmiştir. 1973'te Robert W. Ackerman tarafından ilk kez kullanılan KSP kavramı (Adams ve diğer., 2020), iş dünyasının toplumdaki rolü ile ilgili yeni bir düşünce akımının oluşmasıyla ortaya çıkmıştır. Frederick ise KSP'yi 1992 yılında işletmenin sosyal baskılara yanıt verme kapasitesini ifade eden kurumsal sosyal duyarlılık (KSS 2) olarak adlandırmıştır (Frederick, 1994).

1970'lerde George Steiner, KSS konusunu ele alan önemli yazarlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Steiner, işletmelerin iktisadî kaygılarının anlaşılabilir olduğunu fakat sosyal sorumluluklarının da bulunduğunu, şirketin büyüklüğü ile bu sorumlulukların paralel ilerleyeceğini dile getirerek tanım üzerinde durmayıp kapsamı genişletmiştir. Bunların yanında iş dünyasının sosyal sorumluluklarını ve uygulama alanlarını belirlemek adına bazı kriterler sunmuştur (Carroll, 2008). 1970 sonrasında pek çok işletme yöneticisi, kâr elde etmenin yeterli olmadığına inanarak sosyal sorumluluklarını kanunlar çerçevesinde yerine getirmek zorunda kalmıştır (Berker, 2008).

1970'lerde bu gelişmelerin yanında uluslararası kuruluşlar da gündeme gelmeye başlamıştır. Sanayileşmiş bölgelerde karşılaşılan çevresel sorunlara karşı tepkilerin artmasıyla KSS yaklaşımı evrensel bir boyut kazanmıştır. 5-16 Haziran 1972 tarihleri arasında Stockholm'de gerçekleşen konferansta (Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı ya da Stockholm Konferansı) pek çok farklı ülke çevre gündemiyle toplanmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı). Konferansta gelecek kuşakların gereksinimlerine ve çevre için

toplumların sorumluluk alması gerekliliğine değinilmiş, ulusal hükümetlerin ve uluslararası örgütlerin katkılarıyla ortak kararlar verilmiştir (United Nations, 1972).

1980 ve 1990 yıllarında uluslararası pek çok oluşumun ortaya çıkmasıyla kurumsal sosyal sorumluluğa verilen önemin daha da arttığı anlaşılmaktadır. 1990'ların sonunda bu oluşumların çoğunda ekonomik, yasal ve etik sorumlulukların zorunlu olarak yerine getirilmesi önerilirken şirketlerin toplumun sorunlarına karşı adeta hayırsever gibi çalışması önerilmektedir (Öztürk, 2013). 3-14 Haziran 1992'de Rio de Janeiro'da düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, ülkelerin çevreyi önceleyen yönetim şekillerini benimsemeleri noktasında birçok ilkenin kabul edildiği bir konferans olmuştur. Bu çerçevede Gündem21, Rio Bildirisi ve Orman İlkeleri de kabul edilmiştir (mfa.gov.tr, b.t.). Bunu takiben 1995 yılında, Dünya Sürdürülebilirlik Kalkınma İş Konseyi (WBCSD) kurulmuş, 1997 yılında ise Kyoto Protokolü imzalanmıştır (Hossain ve diğer., 2014). 1997 yılında Çevreye Duyarlı Ekonomiler Koalisyonu (Coalition for Environmentally Responsible Economies – CERES) ve devamında iki önemli girişim daha ortaya çıkmıştır (UN, b.t.). Bunlar Küresel Raporlama Girişimi (GRI) ve İklim Riski Üzerine Yatırımcı Ağı (Investor Network on Climate Risk - INCR)'dır.

26 Temmuz 2000 tarihinde Birleşmiş Milletler merkezinde gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Binyıl Zirvesi'nde özel sektör kuruluşları 10 temel ilkeye uymaya çağrılmışlardır. Rekabet içindeki iş dünyasına ortak ilkeler öneren ve kalkınma kültürü oluşturmayı amaçlayan Küresel İlkeler Sözleşmesi, tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Ülkelere herhangi bir yaptırımı bulunmayan bu sözleşmede çevreye ve topluma karşı duyarlılığın yanında usulsüzlük ve yolsuzlukla mücadele maddeleri de yer almaktadır (UN,b.t.). 2009 yılında gerçekleştirilen ve Kopenhag Zirvesi (COP15) olarak da bilinen BM İklim Değişikliği Konferansı'nda da ülkelerin karbon gazı salınımının kontrol altında tutulması, yoksul ülkelerin iklim değişikliği ile mücadelesine destek olunması, küresel sıcaklık artışının minimum düzeye düşürülmesiyle ilgili kararlar alınmıştır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2009).

KSS'nin tarihsel gelişim sürecinde elde edilen en önemli sonuçlardan birisi de, çevresel sürdürülebilirliği ifade eden 'yeşil işletmecilik' kavramının ortaya çıkmasıdır. Yeşil işletmecilik, işletmelerin faaliyetlerini sürdürürken çevreye verilen zararı asgari düzeye indirmeye, tüm unsurlarıyla çevreye ve topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmeye

odaklanan modern bir anlayıştır (Şenocak ve Bursalı, 2018). 21. yy. KSS çalışmalarında genel olarak yeşil işletmeciliğe atıfta bulunulduğu görülmektedir (Hossain, 2014).

2.1.1. Türkiye’de kurumsal sosyal sorumluluğun gelişimi

KSS, dünyada son 40 yıldır Türkiye’de ise son 15 yıldır ön plana çıkan bir kavram olmuştur. Etik ve hayırseverlik kavramları ise KSS açısından değerlendirildiğinde farklı bir nitelik kazanmıştır (Öztürk, 2013). Türk toplumunda KSS uygulamalarının ilk örnekleri, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki kamu hizmetlerinin temel kurumsal mekanizmasını oluşturan vakıf idarelerinde görülmektedir. Toplumun beklentilerinin vakıf yönetimlerinde benimsenen felsefe ile şekillendiği anlaşılmaktadır (Parlakkaya, H. Akmeşe ve K. Akmeşe, 2016).

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde de bu kavram önem kazanmıştır. Diğer ülkelere kıyasla geç kalınmasının sebebi olarak, Türkiye’nin ekonomisindeki istikrarsızlık görülmektedir. 2000’li yılların başında ekonomide yaşanan olumlu gelişmelerle birlikte işletmeler KSS uygulamalarına yönelmiştir. Özellikle 1999 Depremi’nden sonra ticari işletmelerin depremzedelere ulaştırdığı yardımlar KSS’nin Türkiye’deki gelişim süreci içerisinde önemli bir yer edinmiş, bu tarihten sonra toplumsal ve çevresel sorunlara karşı ticari işletmelerin yaklaşımı daha stratejik bir boyuta evrilmiştir (Öztürk, 2013).

Türkiye’deki çoğu büyük ticari işletme başarıyı yakalayabilmek için KSS kavramını benimseyerek ilerlemektedir. KSS uygulamaları her geçen gün yaygınlaşmaya devam etse de toplumu aydınlatma amacıyla hazırlanan KSS raporlarında ise yeterli sayıya ulaşamamıştır (Dinler, 2020).

Türkiye’deki KSS uygulamalarının gelişimini gösteren ve 2003 yılında ilan edilen Kurumsal Yönetim İlkeleri, 1999 yılında OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri temel alınarak hazırlanmıştır ve SPK tarafından yasal bir belge niteliği taşımaktadır. Gönüllülük esas alınsa da şirketlere yıllık olarak yayımladıkları faaliyet raporlarında bu ilkelerin uygulanıp uygulanmadığını paylaşma sorumluluğu yüklenmiştir. Bu beklentiyle kurumların faaliyetlerini daha şeffaf bir şekilde sürdürmesinin önü açılmıştır (Engin ve Akgöz, 2013).

2005 yılında özel sektör, sivil toplum, kamu ve akademik dünyanın önde gelen sosyal sorumluluk gönüllerinin katılımı ile kurulan Türkiye Kurumsal Sorumluluk Derneği’nin (www.turkiyeksd.org) 2008 yılı raporunda, Türkiye için iş çevresinde KSS için ortak bir tanıma erişilemediğinden ve bunun sonucunun uygulamalara da yansıdığından

bahsedilmiştir (Türkiye KSD, Baseline Report, 2008). İş çevrelerinde faaliyetleri gözetirken aynı anda toplumu geliştirebilmek için bir çaba da ortaya konmaktadır. Fakat paydaşların katılımı sivil toplum kuruluşlarının vasıtasıyla kurulan çeşitli ortaklıklar ve projelerde sınırlı kalmaktadır. Türkiye’de çok uluslu şirketlerin varlığının KSS uygulamalarını olumlu yönde etkilediği de görülmektedir. Şirketlerde çalışan haklarından, çalışanların karar süreçlerine katılımından ve insan haklarından ziyade daha basit çevresel ve sosyal konulara yönelim bulunmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler düzeyinde incelendiğinde Türkiye’de KSS konusunun uluslararası örgütlerin ve sivil toplum kuruluşlarının itici gücüyle ilerlediği açıkça görülmektedir (Akmeşe, 2015). Dolayısıyla, iş dünyasının KSS ile ilintili konularda inisiyatif alması hayati bir önem taşımaktadır.

2.1.2. Kurumsal sosyal sorumluluk piramidi

Carroll, 1991 yılında kurumsal sosyal sorumlulukları hayırsever, etik, yasal ve ekonomik sorumluluk olmak üzere dört boyutta ele aldığı bir piramit ile modellemiştir. İşletmelerin KSS uygulamaları, faaliyetlerinin bu KSS piramidindeki yerine göre tespit edilebilmektedir. Ekonomik ve yasal sorumluluklar KSS tarihsel gelişiminde ilk aşamaları oluştururken etik ve hayırsever sorumluluk kavramları daha yakın geçmişte benimsenmeye başlamıştır (Ilic, 2010).

Şekil 2.1. Carroll'ın Kurumsal Sosyal Sorumluluk Piramidi

Ekonomik sorumluluk

İşletmelerin temel var olma sebepleri ürün ve hizmet üreterek kâr elde etmektir. İşletmelerin sosyal ve çevresel sorumluluklarını yerine getirmelerinin yolu da öncelikle ekonomik sorumluluklarını yerine getirmelerinden geçer. Carroll, ekonomik sorumlulukları aşağıdaki maddelerle açıklamaktadır (Carroll, 1991):

- Her bir hisse payına düşecek kazanç miktarını arttırmak.
- En yüksek kârı elde etmek.
- Güçlü rekabetçi pozisyon oluşturmak.
- Yüksek operasyonel etkinlik düzeyine ulaşmak.

Yasal sorumluluk

İşletmelerin sadece kâr odaklı faaliyet göstermeleri toplum tarafından tepki gördü. İşletmelerin temel faaliyetlerinin dışında aynı zamanda yasalara ve yönetmeliklere de uyma zorunluluklarına dikkat çekildi. Carroll yasal sorumlulukların önemini ise şöyle sıralamaktadır (Carroll, 1991):

- Devletin beklentilerine, kanunlarına, yasal ve kurumsal düzenlemelere uymak,
- Bir kurum olarak yasalara uyan bir vatandaş olmak,
- Yasal gereklilikleri doğru ve zamanında yerine getirmek,
- En azından asgari yasal gereklilikleri karşılayan ürün ve hizmetlerin üretilmesi önem taşımaktadır.

Etik sorumluluk

Etik, toplumda iyi ya da kötünün ayırt edilmesine olanak sağlayan bir kavram olarak ifade edilmektedir (Ay ve Aytekin, 2005). Yöneticiler kararlarının etik boyutunu da dikkate almalı ve bu sorumluluğun önemini bilincinde olmalıdır (İlic, 2010). Etik sorumluluğun unsurları ise şöyle sıralanmaktadır (Carroll, 1991):

- Sosyal değerlere ve etik normlara uygun bir şekilde davranmak
- Toplumdaki yeni ve gelişen normları fark etmek ve bunlara saygı göstermek
- Örgütün amaçlarına ulaşmayı engelleyebilecek etik normlardan kaçınmak

Bir kurum olarak etik değerlere uyum sağlamak aynı zamanda yasalara ve düzenlemelere uyumu da beraberinde getirmektedir.

Hayırseverlik sorumluluğu

Carroll tarafından belirlenen piramidin tepe noktasında hayırseverlik sorumluluğu bulunmaktadır. Bu sorumluluklar bireysel yargılara ve seçimlere bırakılmıştır. Hayırseverlik sorumluluğunun etik sorumluluktan farkı, işletmelerin toplumun iyiliği adına istekli olmaları fakat bunu yapmazlarsa da etik dışı hissetmemeleridir (Zora, 2011). Bu sorumluluk boyutunu ise Carroll şu şekilde açıklamaktadır (Carroll, 1991):

- Toplumun hayırsever beklentileriyle tutarlı bir şekilde performans göstermek.
- Güzel sanatlara ve sahne sanatlarına yardımcı olmak.
- Yöneticilerin ve çalışanların kendi yerel topluluklarında gönüllü ve hayırsever faaliyetlere katılmaları.
- Özel ve kamu eğitim kurumlarına yardım sağlamak.
- Bir topluluğun ‘kalitesini’ geliştiren projelere gönüllü olarak yardım etmek.

2.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluk ile İlgili Ulusal ve Uluslararası Girişimler

Küreselleşme sürecinde daha büyük bir ihtiyaç haline gelen kurumsal sosyal sorumluluk için devletler, özel sektör kuruluşları ve uluslararası organizasyonlar önemli adımlar atmışlardır. KSS’ye en çok katkı sağlayan beş uluslararası örgüt ise şu şekilde sıralanabilir:

2.2.1 Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization-ILO)

ILO, 1919 yılında Versay (Versailles) Barış Antlaşması ile kurulmuştur. Asıl amacı üye ülkelerdeki çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirmektir (Albayrak, 2014). Örgüt, BM içerisinde işveren, işçi ve hükümetten oluşan üçlü bir yapıya sahiptir. Üçlü yapı, eşit söz hakkına sahiptir. KSS alanında küresel bir bakış açısı sunan ve ILO’nun 1977 yılında Cenevre’de yayımlanan Çokuluslu Şirketler ve Sosyal Politikaya İlişkin İlkeler Üçlü Bildirgesi, çokuluslu şirketlere, hükümetlere ve diğer kuruluşlara eğitim, çalışma ve yaşam koşulları, işçi-işveren ilişkileri hakkında yol gösteren bir kılavuz olmuştur (Torlak, 2013).

2.2.2 Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)

OECD ise Çokuluslu İşletmeler Genel İlkeleri (OECD Guidelines for Multinational Enterprises) olarak tavsiye niteliğinde karar almıştır ve bu ilkeler gönüllülük esasına dayandırılmıştır. Devletler tarafından çokuluslu işletmelere bazı önerilerde bulunulmuştur. Önerilerin genel çerçevesi işletme faaliyetlerinin yasalarla ve devlet politikaları ile uyum sağlamasını, faaliyette bulunan toplumun güveninin sağlanmasını, yabancı yatırımcılar için uygun ortam ve koşulların sağlanmasını desteklemekten oluşmaktadır. Tüm bunların yanında en temel amacın çokuluslu şirketlerin sürdürülebilir kalkınmaya katkısını artırmak olduğunu söylemek gerekir. Çokuluslu işletmeler için belirlenen sorumluluklar şunlardır (Vural ve Aktan, 2007):

- Saydamlık
- İstihdam ve İşçi-İşveren İlişkileri
- Çevre
- Rüşvetle Mücadele
- Tüketici Çıkarları
- Bilim ve Teknoloji
- Rekabet
- Vergilendirme

2.2.3. Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi

1999 Yılında BM sekreteri Kofi Annan'ın çabalarıyla oluşturulmuş, 10 ilkeden oluşan bir sözleşmedir. Bu 10 ilke aşağıda yer almaktadır (globalcompactturkiye.com, b.t.):

İlke 1: İş dünyası, ilan edilmiş insan haklarını desteklemeli ve haklara saygı duymalı.

İlke 2: İş dünyası, insan hakları ihlallerinin suç ortağı olmamalı.

İlke 3: İş dünyası, çalışanların sendikalaşma ve toplu müzakere özgürlüğünü desteklemeli.

İlke 4: Zorla ve zorunlu işçi çalıştırma uygulamasına son verilmeli.

İlke 5: Her türlü çocuk işçi çalıştırılmasına son verilmeli.

İlke 6: İşe alım ve işe yerleştirmede ayrımcılığa son verilmeli

İlke 7: İş dünyası, çevre sorunlarına karşı ihtiyati yaklaşımları desteklemeli.

İlke 8: Çevresel sorumluluğu artıracak her türlü faaliyete ve oluşuma destek vermeli.

İlke 9: Çevre dostu teknolojilerin gelişmesini ve yaygınlaşmasını desteklemeli.

İlke 10: İş dünyası, rüşvet ve haraç dâhil her türlü yolsuzlukla savaşmalı.

Bu sözleşmeyi imzalayan şirketler, yıllık raporlarında, imzalanan konularda yaptıkları faaliyetleri raporlamakla ve kamuoyu ile paylaşmakla sorumludur. 2014 yılında yayımlanan Dünya Global Compact verilerine göre sözleşme, 160 ülkede 12.000'den fazla imzacıya sahiptir (Göçener, 2015).

2.2.4. Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative - GRI)

1997 yılında oluşturulan Küresel Raporlama Girişimi (GRI), dünyada çok tercih edilen sürdürülebilirlik raporlamasını geliştirmiş ve ilk kılavuzu 2000 yılında G1 ismiyle yayımlanmıştır. GRI, işletmelerin ve hükümetlerin, iklim değişikliği, insan hakları, sosyal refah ve yönetim gibi çevresel ve sosyal konularda çalışma yapmalarında yardımcı olmaktadır. Bu çerçevede oluşturulan sürdürülebilirlik raporlama standartları, paydaşların katkıları ile geliştirilmektedir (taksimdanismanlik.com, b.t.).

Herhangi bir bağlayıcılığı olmayan GRI tamamen gönüllülük esasına dayanarak işletmelerin faaliyetlerini ekonomik, çevresel ve toplumsal kapsamlarını standart bir şekilde raporlayabilmeleri için standartlar içeren ve devletler tarafından da tercih edilen bir yönergeler bütünüdür (Bağcan, 2020). Kurumların ekonomik, çevresel ve sosyal performanslarını tarafsız ve şeffaf bir şekilde iletmelemlerini sağlama amacı taşımaktadır (Öztürk, 2013). Klynveld Peat Marwick Goerdeler (KPMG) bağımsız denetim şirketinin 2013 yılında yaptığı bir ankete göre, dünya çapında 41 ülkede kurumsal sorumluluk raporları yayımlayan en büyük 100 şirketin neredeyse 80 tanesi GRI'nın sürdürülebilirlik raporlama yönergelerini kullanmaktadır. Ankete katılan 4.100 şirketin neredeyse dörtte üçünün kurumsal sorumluluk raporu ürettiği ve bunların %78'inin GRI ilkelerine atıfta bulunduğu görülmüştür. Bu sonuçlar sürdürülebilirlik raporlamasının ana akım olduğunu ortaya çıkarmaktadır (Lawyer, 2013).

Raporda yer alması gereken parametreler GRI tarafından 3 ana gruba ayrılmıştır: Çevresel, ekonomik ve sosyal parametreler (Göçener, 2015). 2015 yılından itibaren yayımlanan 7547 kuruluşa ait toplam 24405 adet sürdürülebilirlik raporu GRI yönergeleri

takip edilerek oluşturulmuştur (Saban, H.Küçük ve M.Küçük,2017). GRI raporunun farklı dillerde çevirisinin bulunması, devletler ve diğer paydaşlar tarafından kabul edilmesi ve diğer raporlama uygulamalarına göre daha kullanışlı olması tercih edilme nedenleri arasında sayılmaktadır (Önce ve diğer., 2015).

Tablo 2.1. Sürdürülebilirlik Raporlama Kılavuzunda Yer Alan Kategori ve Unsurlar

KATEGORİ	EKONOMİK	ÇEVRESEL			
Unsurlar	- Ekonomik Performans - Piyasa Varlığı - Dolaylı Ekonomik Etkiler - Satın Alma Uygulamaları	- Malzemeler - Enerji - Su - Biyolojik çeşitlilik - Emisyonlar - Atık Sular ve Atıklar Ürün ve Hizmetler - Uyum - Nakliye - Genel - Tedarikçinin Çevresel Bakımdan Değerlendirilmesi - Çevresel Şikâyet Mekanizmaları			
	KATEGORİ	SOSYAL			
		Alt Kategoriler			
		İşgücü Uygulamaları ve İnsana Yaraşır İş	İnsan Hakları	Toplum	Ürün Sorumluluğu
Unsurlar	- İstihdam - İşgücü/Yönetim İlişkileri - İş Sağlığı ve Güvenliği - Eğitim ve Öğretim - Çeşitlilik ve Fırsat Eşitliği - Kadın ve Erkekler için Eşit Ücret - Tedarikçinin İşgücü Uygulamaları - Şikâyet Mekanizmaları	- Yatırım - Ayrımcılığın Önlenmesi - Örgütlenme ve Toplu Sözleşme Hakkı - Çocuk İşçiler - Zorla ve Cebren Çalıştırma - Güvenlik Uygulamaları - Yerli Halkların Hakları - Değerlendirme - Tedarikçilerin İnsan Hakları Bakımından Değerlendirilmesi - İnsan Hakları Şikâyet Mekanizmaları	- Yerel Toplamlar - Yolsuzlukla Mücadele - Kamu Politikası - Rekabete Aykırı Davranış - Uyum - Tedarikçinin Toplum Üzerindeki Etkiler Bakımından Değerlendirilmesi - Toplum üzerindeki Etkilere İlişkin Şikâyet Mekanizmaları	- Müşteri Sağlığı ve Güvenliği - Ürün ve Hizmet Etiketlemesi - Pazarlama İletişimi - Müşteri Gizliliği - Uyum	

Kaynak: GRI G4 Sürdürülebilirlik Raporlama Kılavuzu

2.2.5 Sosyal Sorumluluk Standardı

Bilindiği üzere son yıllarda küresel işletmeler, yatırımlarında önceliği gelişmemiş ülkelere ve gelişmekte olan ülkelere vermektedir. Bu şirketlerin faaliyetleri esnasında, çalışanların sağlık ve iş güvenliklerine önem vermediği ve temel insan hakları konusunda hassasiyet göstermedikleri gözlenmektedir. Bu durum karşısında şirketler toplumların tepkileriyle karşılaşmaktadır. Etik kaygısı yüksek olan müşterilere insan hakları ve çalışma şartlarına yönelik hassasiyet gösterildiğini ispatlama isteği SA8000 standardının oluşturulmasında önemli rol oynamıştır. Londra’da 1998 yılında Social Accountability International (SAI) adlı organizasyonun destekleri ile gerçekleşen SA8000, şu konuları kapsamaktadır (sa-intl.org, b.t.):

- Çocuk işçiliği
- Zorla veya Zorunlu Çalıştırma
- Sağlık ve Güvenlik
- Örgütlenme Özgürlüğü ve Toplu Sözleşme Hakkı
- Ayrımcılık
- Disiplin Uygulamaları
- Çalışma saatleri
- Ücret
- Yönetim Sistemi

Daha çok işletmenin iç çevresiyle ilgilenen bu standart daha iyi bir çalışma ortamı ve koşulu sağlamakla birlikte aynı zamanda üretkenliğe ve paydaş ilişkilerinde de katkı sağlamıştır (Parlakkaya ve diğer., 2016).

2.3. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlaması

Şirketler finansal olmayan raporlarını kurumsal sosyal sorumluluk, kurumsal vatandaşlık ve sürdürülebilirlik gibi pek çok başlık altında yayımlayabilmektedir (kssd.org,b.t.). İşletmeler toplumla ilişkilerini daha da geliştirebilmek adına sosyal, çevresel ve ekonomik faaliyetlerini kurumsal sosyal sorumluluk raporları veya sürdürülebilirlik raporları adı altında paylaşmaktadırlar (Özkan ve diğer., 2018). Tüm dünyada sürdürülebilirlik performansını raporlayan işletme sayısı her geçen gün gözle görülür bir şekilde artış göstermektedir. Bazı şirketler sürdürülebilirlik temasındaki faaliyetlerine faaliyet raporlarında yer verirken bazı işletmeler buna sürdürülebilirlik raporu adı altında

ayrı bir rapor hazırlamaktadır (Gençoğlu ve Aytaç, 2016). Bu kısımda kurumsal sosyal sorumluluk raporlarından bahsedeceğiz.

Kurumsal sürdürülebilirlikte raporlama ve dış kurumsal iletişim önemli bir rol oynamaktadır. İşletme yönetiminin sosyal kabulü güvence altına almasının bir yolu da kurumun topluma sağladığı yararları ve işletme faaliyetlerinin sürdürülebilirliğe olan etkilerini gösteren bu raporları yayımlamaktır (Herzig ve diğer., 2006).

Gray ve diğerleri ise 1996 yılında yayımlanan kitabında kurumsal sosyal raporlamayı, kuruluşların faaliyetleri sonucundaki sosyal ve çevresel etkilerini topluma iletme süreci olarak tanımlamaktadır (Gray ve diğer., 1996; akt. Snider ve diğer., 2003). Ásványi Katalin, KSS raporlarını işletmeler için bir iletişim aracı olarak tanımlamış ve dört kümede incelemiştir (Katalin, 2010):

- Gazete raporları
- Reklamlar - ürün ambalajları
- Mağaza - kurumsal web sitesi - satışlar - kurumsal KSS raporları
- Kurumsal raporlar - bağımsız kuruluşlar

Şirketlerin toplum üzerindeki etkileri, yürüttükleri faaliyetlerin büyüklüğüyle doğru orantılı olarak ilerlemektedir. Hissedarlar için yıllık raporların ve şirket tarafından yürütülen sosyal programların paylaşılması oldukça önemlidir (Cowen ve diğer., 1987).

Literatürde ortak kabul görmüş bir ölçüm şekli olmadığından KSS raporlaması alanında iki uluslararası endeks uygun bulunmuştur. Bunlardan biri GRI, bir diğeri de Dow Jones Sürdürülebilirlik Endeksleri (Dow Jones Sustainability Indices - DJSI)'dir.

Birçok yazar tarafından KSS raporlamasının şirket performansı, şirketin değeri, risk algısı, kârlılığı, hisse fiyatı ve sermaye maliyeti üzerinde olumlu etkileri olduğu ileri sürülmektedir (Gray ve diğer., 1995b; Simpson ve Kohers, 2002; Scholtens, 2008; Godfrey ve diğer., 2009; Salama ve diğer., 2011; Ghoul ve diğer., 2011; Cormier ve diğer., 2011; Lourenco ve diğer., 2012).

İşletmelerin rapor hazırlayarak yerine getirdikleri kurumsal sosyal sorumluluk yükümlülükleri üzerinden yaptığı açıklamalar, 'hesap verebilirlik' kavramı ile ifade edilir. 21.yy.'daki kurumsal tüzel kişiliklerin zorunlu olmadıkları halde bu tür açıklamaları yapmalarındaki motivasyonlar Londra'daki Metropolitan Üniversitesi'nde yapılan araştırmada şöyle sıralanmıştır (Idowu ve Papsolomou, 2007):

- Paydaşları bilgilendirmek
- Faaliyetlerinin daha kapsamlı bir resmini sunmak
- Şirket raporlamasında en iyi uygulamaları karşılamak
- KSS'nin halkla ilişkilere yararlarını elde etmek
- Büyük hissedarların açıklama gerekliliklerini yerine getirmek
- Çalışanların şirket hedefiyle uyumlu olmasını sağlamak
- Şirketin KSS'ye verdiği önemi yansıtmak
- Mevcut Birleşik Krallık hükümetinin talebine uyum sağlamak
- Paydaşlara finansal olmayan konuların da eşit derecede önemli olduğunu göstermek
- İhaleler ve devlet daireleri için doldurulacak anketlere yanıt oluşturmak

Raporlama için ortak bir standart olarak kabul edilen GRI ile gerçek anlamda KSS raporları yayımlanmaya başlamıştır. GRI dışında bulunan şirketler ise gönüllü bir girişim olan Küresel İlkeler Sözleşmesi'ne dâhil olarak yıllık ilerleme raporları yayımlayabilmektedir. Ortak standartlara göre hareket edilmesi şirketler arasında karşılaştırma yapma açısından da kolaylık sağlamaktadır (Atuguba ve Dowuona-Hammond, 2006). Günümüzde faaliyet gösteren ticari işletmelerin sadece mal ve hizmet üreterek başarı elde edemeyeceği, aynı zamanda çevreye ve insana karşı duyarlı iyi bir kurumsal vatandaş olmaları gerektiği bilinci yerleşmiştir (Gök ve Koçyiğit, 2019).

Kurumsal sosyal sorumluluk iletişimlerinin nedenleri ve fayda sağladığı unsurların başında itibar yönetimi, değişim ve risk yönetimi, toplumsal paydaşlarla etkileşim ve yatırımcıları bilgilendirme yer almaktadır (Göcenoglu, 2014). KSS raporlaması farklı bakış açılarına sahip olsa da şu anda etkin olan bakış açısı Meşruiyet Teorisi'dir. Kurumsal imaj ve kurumsal kimliğin merkezi olan KSS raporlamaları incelenirken kurumsal iletişimin benimsenmesi gerekmektedir. Toplumda işletmeye dair olumlu bir algı oluşturma amacıyla olan işletme yönetimi iyi haberleri bildirmeye istekliyken kötü haberleri bildirmeye isteksizdir. Bu yönüyle KSS raporlamaları iyi bir halkla ilişkiler aracı olarak kabul edilmektedir (Hooghiemstra, 2000).

Şirkete ve faaliyetlerine güven sağlanabilmesi için raporların da güvenilir olması gerekmektedir. Güvenilir bir raporlamanın yolu ise Uluslararası Finansal Muhasebe Standartları (UFRS)'nin uygulanmasıyla mümkün olmaktadır. Bu tür standartlar şeffaflık, kapsayıcılık, uygunluk, doğruluk, tarafsızlık, karşılaştırılabilirlik ve netlik sağlamaktadır (Herzig ve diğer., 2006).

Şirketlere göre sürdürülebilirlik başta sadece çevresel etkilere ilişkin bir konsept olarak görülse de bu kavram zamanla üç sacayağından oluşan bir yaklaşıma evrilmiştir. 1997 yılında ilk kez John Elkington'un sunduğu bu yaklaşım ile geleneksel muhasebe, finansal performansın yanında sosyal ve çevresel performansı da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Yaklaşımına göre bu üç alandan birinin dâhi ihmal edilmesi şirketin geleceğini tehlikeye atacaktır (Aras ve Sarıoğlu, 2015).

Yabancı kaynaklarda 'Triple Bottom Line Reporting' ya da 'Sustainability Reporting' olarak geçen 'Üçlü Raporlama' ya da 'Sürdürülebilirlik Raporlaması', KSS'nin temelini oluşturan ve üç ana çerçeveyi ele alan bir yapıya sahiptir. KSS, şirketlerin sosyal ve çevresel kaygılarının hem faaliyetlerine hem de paydaşlarına yansıtıldığı bir yönetim kavramı olarak tanımlanır. Üç Alt Hat Yaklaşımı (Triple Bottom Line Approach), şirketin ekonomik, sosyal ve çevresel sorumlulukları arasında bir denge sağlarken aynı zamanda paydaş ve hissedarlarının beklentilerini de ele almalıdır (unido.org, b.t.).

2.3.1 KSS raporlamasına ihtiyaç duyulmasının nedenleri

Kolk, şirketlerin rapor etme ve etmeme için nedenleri dergide yayınlanan bir makalesinde şöyle sıralamıştır (Kolk, 2004):

Raporlamaya yönlendiren etkenler:

- Belirli hedeflere yönelik ilerlemenin izlenmesine imkân tanınması,
- Çevre stratejilerinin uygulanmasını kolaylaştırmaya imkân tanınması,
- İşletmelerde çevre sorunları hakkında daha fazla farkındalık yaratması,
- Kurumsal mesajların dâhilî ve haricî olarak daha net iletilmesini sağlaması,
- Çevresel sorunlara karşı geliştirilen çabaları ve standartları belirlemesi,
- Sağlanan şeffaflıkla birlikte güven düzeyinin artmasını sağlaması,
- Kurum itibarının, maliyet tasarrufunun, verimliliğin, personel moralinin ve iş geliştirme fırsatlarının artırılmasına katkıda bulunması.

Raporlamamaya yönlendiren etkenler:

- Organizasyona avantaj sağlayıp sağlamayacağı hususunda şüpheler,
- Rakiplerin de rapor yayınlamıyor olması,
- Toplumun bununla ilgilenmediği ve satışları artırmayacağı düşüncesi,
- Şirketin çevresel performansı konusunda zaten iyi bir itibarı olduğunu düşünmeleri,

- Çevre sorunları hakkında iletişim kurmanın başka birçok yolu olduğunu düşünmeleri,
- Oldukça maliyetli olduğu düşünülen bu operasyonlardan tutarlı veriler toplamanın ve doğru göstergeleri seçmenin zor olduğu algısı,
- Şirketin itibarına zarar verebileceği, yasal sonuçlar doğurabileceği veya uyanmaya sebep olabileceği yanılsaması.

Türkiye’de şirketlerin hazırlamış oldukları KSS raporları 2000’li yılların başına kadar finansal raporlara ek olma niteliği taşımaktaydı. Küresel geçerliliği olan raporlama standartlarından sonra müşterilere daha doğru bilgi verebilmek ve rekabete uyum sağlayabilmek amacıyla yıllık finansal raporların yanına sürdürülebilirlik raporları ya da KSS raporları adıyla yayımlanan raporlar da eklenmiştir. Bu raporların eklenmeye başlamasında paydaş profilindeki değişme de etkili olmuştur. Müşteriler ürün tercihleri konusunda daha da bilinçlenmiş ve yatırım için daha güvenilir verilere başvurma eğilimine girmişlerdir (Parlakkaya ve diğer., 2016).

2.4. Literatür Taraması

KSS yeni bir konu olarak karşımıza çıkmasına rağmen geniş bir literatüre sahiptir. KSS konusundaki artan ilgi yalnızca dış baskının bir sonucu değil kurumsal yönetim ilkelerine uyma konusundaki tutum değişikliklerinden de kaynaklanmaktadır (Mohamed, 2020). Literatürde bugüne kadar bu husus çeşitli açılardan incelenmiş olsa da bankacılık açısından tüm sorulara cevap verecek ölçüde kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çerçevede konuya ilişkin önceki dönemde yapılan başlıca çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

Bankacılık sektörünün benimsediği KSS anlayışında, mezkûr konulara gösterilen ilginin yetersiz olmasından dolayı bu çalışma, temel araştırma alanlarını ve bankacılık sektöründe KSS'nin mevcut durumunu incelemek için yapılmıştır.

Literatür taramasında yerli ve yabancı makalelere yer verilmiştir. Bu konuda çoğunluğu yabancı makalelerin oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Gray, Kouhy ve Lavers (1995)’in çalışmalarında KSS konularının zamanla değişime uğradığı ve özellikle Birleşik Krallık için şirket büyüklüğünün önemli bir faktör olduğu tespitleri öne çıkmıştır. Açıklamalar ise bağışlar, çevre, enerji, müşteri, çalışan, engelli

istihdamı, emeklilik taahhütleri, sağlık ve güvenlik gibi alt kategorilerde karşımıza çıkmaktadır.

Gamble ve diğer. (1996)'e göre çevresel maliyet ve çevre konusundaki endişeler işletmelerin yatırım kararlarında önemli bir etken olmuştur. Bu konuya verilen önemden kaynaklı çevresel maliyetlerin ve çevre konusundaki endişelerin uygun finansal raporlaması da ele alınmıştır. Sektörlerin çevresel açıdan sürdürülebilir ürünler üretme kabiliyetinden yani gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama imkânını yitirmeden bugünkü ihtiyaçlarını karşılayabilme kabiliyeti olarak bahsedilmiştir. Özet olarak işletme faaliyetlerinin çevresel etkilerinin raporlanması ayrı bir önem kazanmıştır. İşletme faaliyetlerinin aktarılmasında bir dil olarak nitelenen muhasebede ise bazı yenilikler yapılmaya başlanmıştır (Aygün ve Sürmen, 2005). Gray (2002), ana amacın sosyal muhasebe (geleneksel olmayan muhasebe) için, alan açmak olduğunu vurguladığı makalesinde çok fazla eleştiri alan sosyal muhasebe alanındaki projelerin ilerlediğini ifade etmiştir.

Süklüm ve Hiçyorulmaz (2019) ise finans sektörünü ele almış ve şirketlerin finansal tablolarında çevre ile ilgili kısımlara çok az rastlanıldığını dile getirmiştir. Çalışmada BİST sürdürülebilirlik endeksinde yer alan 63 şirketin çevre ve sürdürülebilirlik faaliyetlerine odaklanılmıştır. Çalışma sonucunda işletmelerin sayısal verilerden ziyade daha çok sözel bilgilere yer verdikleri ve çevre muhasebesi uygulanmadığı görülmüştür.

Kavut (2010) İstanbul Menkul Kıymetler Borsası 100 endeksinde yer alan şirketlerin 2003 ve 2004 yıllarında yaptıkları çevresel açıklamaların yapılarını ve kapsamlarını incelemiştir. Çevresel bilgi düzeyinin artış göstermesine rağmen yine de uluslararası çevresel raporlama uygulamalarına göre yetersiz kaldığı tespit edilmiştir.

Kendi çalışmamızda kullandığımız analiz türü olan içerik analizinin pek çok çalışmada da kullanıldığı göze çarpmaktadır. Guthrie ve Abeysekera (2006) tarafından sosyal ve çevresel raporlamanın yönlerini incelemek için yapılan araştırmada bu analizin verimli olduğu kanıtlanmış fakat makalede geleneksel olarak kullanılan içerik analizinin odak noktası dar olduğundan diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte kullanılması önerilmiştir. Sobhani, Amran ve Zainuddin (2009) ise çalışmalarında Dhaka Borsası ve Chittagong Borsası'nda 100 şirket üzerinden yaptıkları çalışmada, çevresel açıklamaların içerik analizini kullanarak ulaştıkları sonuçlarda açıklama düzeylerini yetersiz bulduklarını

ifade etmişlerdir. Khan (2011), Dhaka Borsası'nda işlem gören 12 bankanın KSS uygulamalarını içerik analizi yöntemiyle incelemiştir.

Aras, Tezcan ve Furtuna (2017), KSS raporlamasına şirket büyüklüğü, endüstri sektörü, kârlılık ve kurumsal yönetim mekanizmaları gibi unsurların yön verdiğini tespit etmişlerdir. Makalede büyük ölçekli, yüksek kârlılığa ve kurumsal kültüre sahip endüstrilerin sosyal ve çevresel konulara daha fazla önem verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Görünürlüğü yüksek şirketlerin, medyadan, sivil toplum kuruluşlarından ve düzenleyicilerden gelen baskılara karşı duyarlı ve açıklama yapma eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır.

Reverte (2009)'nin çalışmasındaki bulgular, yüksek KSS derecesine sahip olan firmaların daha büyük işletmeler oldukları, daha yüksek medya gözlemine maruz kaldıkları ve çevreye daha duyarlı endüstrilerde faaliyet gösterdikleri yönünde olmuştur. Makaleye göre KSS derecelendirme kriterleri arasında en etkili değişkenler medyaya maruz kalma, büyüklük ve bulunulan endüstridir. Kârlılık ve kaldırıcın tek başına KSS açıklamalarındaki farklılıkları göstermeye yetmediği ifade edilmektedir. KSS açıklamalarının şirketlere, endüstrilere ve zamana göre değişiklik gösterdiğini dile getirilmektedir. AdeizaFarouk (2013) ise ödenen temettü, kurumsal mülkiyet, firma büyümesi ve kaldırıcın Nijerya'daki borsaya kote mevduat bankalarının KSS uygulamalarını önemli derecede etkilediği ortaya koymuştur. Banka yönetiminin yüksek ekonomik kâr elde etmek, varlıklarını genişletirken kurumsal hissedarlarını artırmak ve tutarlı bir temettü ödemesi sağlamak için çabalaması, sonuçlara göre bankaların KSS'yi benimsemeleri için belirleyici bir faktör olmuştur.

Noel Brown ve Craig Deegan (1998), 1981-1994 yılları arasında dokuz endüstriyi inceledikleri makalelerinde, iki teoriden yola çıkarak medya baskısının, çevresel faaliyetleri yönlendirmede etkili olabileceği konusunu tartışmışlardır.

Dyduch ve Krasodomska (2017)'nin içerik analizi kullanarak yaptıkları çalışmaya göre ise KSS açıklama seviyesini etkileyen önemli faktörler şunlardır: şirket büyüklüğü, kârlılık, finansal kaldırıcı, endüstrinin çevresel duyarlılığı, yönetim kurulundaki kadın mevcudu, uluslararasılaşma ve itibar. Bugüne kadar yürütülen çalışmaların çoğunun aksine, şirketin büyüklüğünün açık bir şekilde KSS açıklamasının bir belirleyicisi olarak algılanamayacağını belirtiyor. Şirket büyüklüğünün temsil eden ciro KSS açıklaması üzerinde olumlu bir etkiye sahipken, istihdam büyüklüğünün bununla önemli ölçüde ilişkili olmadığı ortaya çıkmıştır. Ne kârlılık ne de finansal kaldırıcı Polonya şirketlerindeki KSS

açıklamalarındaki farklılıkları net olarak gösterebilmektedir. Yönetim kurulu büyüklüğü ve yönetim kurulundaki kadın mevcudunun KSS açıklamasını etkilemediği belirlenmiştir. Şirketin itibarı ile KSS açıklaması arasında ilişki bulunduğu tespit edilmiştir. Çalışmalar KSS'nin firmanın faaliyetleri üzerinde olumlu etkisi olduğunu göstermiştir. Ayrıca, tek başına ekonomik kârın hissedarların servetini maksimize etmek ve gelecekteki mali refahı garanti etmek için yeterli olmadığını da ortaya koymaktadır.

Orbaningsih, Sawitri ve Suharsono (2021) çalışmalarında yönetsel mülkiyet, kurumsal mülkiyet, yabancı mülkiyet ve şirket büyüklüğünün KSS açıklamasını etkilediğini göstermektedir. Bu mülkiyet rollerinin KSS açıklaması üzerinde bir etkisi olduğu ve kurumsal ortam için gerekli görüldüğünün de kanıtı olmuştur. Şirket büyüklüğü, halkın şirket faaliyetlerine olan güvenini artırabilmesi noktasında KSS açıklamalarında belirleyici olmaktadır. KSS açıklamalarının yönetsel hisse sahipliği ile artırılabilirliği sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla, yöneticilerin sahip oldukları hisse sayısının artırılması KSS açıklamalarının işlevselliğinde olumlu bir etkiye sahiptir.

Literatür taraması yapılırken bankacılık sektöründe KSS'nin tüm yönleriyle ele alındığı bir çalışmaya rastlanmamış ve bu çalışmada bankacılık sektörünün KSS kavramıyla olan ilişkisi incelenmiştir. Bankalar özelinde yapılan çalışma örneklerinden biri de Khan'ın 2010 yılında yazdığı makaledir. Bankaların KSS raporlamasına ılımlı yaklaştıkları, ürün ve hizmet kalemlerinin raporlanmasının ardından bankaların %80'inin doğal afetten görülen zararların giderilmesi noktasında duyarlılık gösterdiği tespit edilmiştir. Aynı zamanda icra kurulu dışındaki yöneticilerin ve yabancı uyrukluların bulunmasının KSS raporlamasını açıklamada önemli etkiye sahip olduğu da belirlenmiştir. Kurulda kadın temsili ile KSS raporlaması arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Bu makalede, bankaların KSS raporlama düzeylerinde büyüklük ve kârlılık değişkenlerinin anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. (Khan, 2010).

Farook, Hassan ve Lenis (2011)'in çalışmasında İslamî bankalarının çoğunluğunun açıklama seviyelerinin beklenenden daha düşük kaldığı tespit edilmiştir. Siyasî ve sivil baskıların İslamî bankaların KSS açıklama düzeyini etkilediği anlaşılmıştır.

Şendurur ve Temelli (2018), Türkiye'de faaliyet gösteren geleneksel bankaların ve katılım bankalarının sosyal ve çevresel alanlardaki açıklamalarını incelemiştir. Regresyon analizi yardımıyla belirlenen değişkenlerin ilişkisi araştırılmıştır. Sahiplik yapısı ve ülke menşei ile sürdürülebilirlik puanları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Kullanılan analiz yöntemi ile elde edilen bilgiler neticesinde, modele likidite ve kârlılık değişkenleri dâhil edilmiş bunların yanında kaldıraç oranı ve sahiplik yapısı da eklenmiştir. Likidite, büyüklük, kârlılık, çevre puanı ve sürdürülebilirlik puanları ile banka türleri arasında anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Özkan ve diğer. (2018) çalışmalarında ise Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Endeksi'nde yer alan 35 şirket için KSS açıklamalarının kârlılık oranlarında pozitif etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Hatunoğlu ve diğer. (2019) çalışmalarında ise 5 katılım bankasının 2013-2017 yılları arasındaki yıllık faaliyet raporları incelenerek KSS performansı en yüksek olan bankanın Albaraka Türk Katılım Bankası olduğu tespit edilmiştir. Diğer katılım bankaları ise performanslarına göre Kuveyt Türk, Türkiye Finans, Ziraat Katılım ve Vakıf Katılım Bankası sıralamasıyla listeye dâhil olmuşlardır.

2.5. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Teorileri

KSS teorileri dört başlık altında toplanmıştır. Bu dört başlığın tüm sosyal sistemlerde yer alması dolayısıyla teoriler açıkça anlaşılabilir düzeydedir (Garriga ve Mele, 2004). Secchi (2007) ise kurumsal sosyal sorumluluk teorilerini üç grupta incelemektedir. Bunlar: Faydacı teoriler, yönetim teorileri ve ilişkisel teorilerdir. Literatür bir dizi değişkeni ve bunların genel ölçütlerini ortaya koymuş ancak ortak kanaat kurumsal sosyal performans açıklamalarını neyin belirlediğine dair tek bir açıklama bulunmadığı yönünde olmuştur. KSS açıklamaları ile belirleyiciler arasındaki ilişkiyi destekleyen teoriler; meşruiyet teorisi, kurumsal teori, paydaş teorisi, vekâlet teorisi olarak literatüre girmiştir (Garcia, Carvalho, Boaventura ve Filho, 2020).

2.5.1 Araçsal teori (Instrumental theory)

Bu gruba bakıldığında KSS, mali hedeflere ve servete ulaşabilmek için bir araç olarak görülmektedir. Bu yaklaşımın temsilcisi ise Friedman kabul edilir. Köklü bir geçmişe ve geniş bir kabule ulaşmıştır. KSS kârlılığın temel aracı olarak görülmektedir (Garriga ve Mele, 2004). Önerilen hedeflere göre üç ana araçsal teori grubu tanımlanabilir. Birinci amaç hisse senedi fiyatı ile ölçülen hissedar değerinin maksimize edilmesiyle ikinci amaç uzun vadeli kâr sağlamaya yön verecek rekabet avantajları elde etmeye odaklanmaktır. Üçüncüsü ise amaca uygun bir pazarlamadır (Keim, 1978).

2.5.2 Politik teori (Political theory)

Bu teori, işletmenin sosyal ilişkilerinin sağlamlığına ve bu ilişkilerin politik alanlardaki yansımalarına odaklanmaktadır. Dolayısıyla işletme sosyal ve politik alanlardan doğan sorumluluklarını yerine getirmek, toplumla iş birliği içerisine girmek durumundadır. Dolayısıyla kurumsal sosyal sorumluluk tartışması siyasî analizleri de içermektedir (Büyükyılmaz ve Fidan, 2015).

2.5.3 Bütünleştirici teori (Integrative theory)

İşletmenin topluma bağlı olduğunu savunan bu teori, sosyal talepleri nasıl bütünleştirdiğini inceler. Sonuçta yönetim toplumun taleplerine önem vermeli ve işletmenin toplumsal değerlere uyum sağlamasını ve buna uygun bir şekilde faaliyet göstermesini sağlayacak şekilde bütünleştirmelidir. (Garriga ve Mele, 2004)

2.5.4 Etik teori (Ethical theory)

Son grup olan etik teorilerde, işletme ve toplum arasındaki bağı güçlendirerek etik gerekliliklere odaklanılır. İyi bir topluma ulaşmanın yapılacak doğru faaliyetlerle mümkün olduğunu ifade eden ilkelere varmaktadır.

Gözden geçirilen çalışmaların çoğu, KSS raporu açıklamanın motivasyonlarını göstermek adına belirli bir teori veya bu teorilerin kombinasyonlarını kullanmıştır. Bu çalışmalar sonucunda meşruiyet teorisi baskın teori olarak tespit edilmiştir (Ali ve diğer., 2017).

2.5.5 Paydaş teorisi (Stakeholder theory)

Freeman (1984), işletmenin amaçlarına ulaşmaya yönelik sürdürdüğü faaliyetleri etkileyen veya bunlardan etkilenen konumundaki herhangi bir kişi ya da grubu ‘paydaş’ olarak tanımlar (Freeman ve McVea, 2001). İşletmenin paydaşları arasında hissedarlar, alacaklılar, çalışanlar, müşteriler, tedarikçiler, kamu çıkar grupları ve devlet organları yer alabilir (Roberts,1992).

Roberts (1992) da kurumsal sosyal sorumluluğu açıklamak amacıyla paydaş teorisini kullanmıştır. Gray ve diğer. (1995) tarafından belirtildiği üzere, paydaşlara açıklanan bilgiler, meşru bir sosyal katkı olarak kabul edilebilir. Paydaşlar KSS açıklamasını

organizasyonların güvenilirliğini ölçmek için bir kriter olarak görmektedir (Kuo ve diğer., 2012).

Bu teoride işletmenin yalnızca pay sahibi olan kişileri değil tüm paydaşlarını dikkate alması gerektiği söylenmektedir (Zafar, 2021). Bu kadar büyük bir grupta mutlak memnuniyeti sağlamanın mümkün olmayacağına da işaret edilmektedir (Mcgeew, b.t.). Bu durumda da işletmenin paydaşlar için bir önem sırası oluşturması gerekmektedir. Ancak teoriye göre, en önemli paydaşın hissedarlar olduğu şüphesizdir (Zafar, 2021).

Paydaş teorisinin asıl amacı işletmenin iç ve dış çevresini güçlendirerek stratejik bir yönetim gerçekleştirmektir. Paydaşlar kurum içi ve kurum dışı olarak düşünülse de kesin bir ayırım yapılmamaktadır. İşletmelerin faaliyetlerinden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen tüm kesimler bu kapsamda değerlendirilmektedir (Aktan ve Börü, 2007). Paydaş teorisi bu yönüyle açıklamaların güçlü paydaşlarla meşruiyet kazanacağı veya meşruiyeti sürdürmek için yapılacağı iddiasındadır (Coetzee ve Staden, 2011).

Paydaş teorisine göre kurumsal sosyal açıklamaların belirleyicileri; paydaşların gücü, kültür, endüstri, büyüklük, kurumsal sosyal performans ve risktir. Kurumsal sosyal performansın paydaş özelliklerine göre önceliklendirileceği vurgulanmıştır (Jamali, 2008; Li ve diğer., 2013; Mitchell, Agle ve Wood, 1997). Sosyal değerler, şirketlerin rolüne ve paydaş gruplarının önemine ilişkin inançları şekillendirmektedir. Paydaşlara önem veren işletmeler daha fazla açıklama düzeyine sahip olacaktır. Kurumsal sosyal performans açıklamaları ayrıca paydaş baskılarından da etkilenir. Açıklamaların olumlu sonuçlar yarattığı görüldüğünde gönüllü açıklamalar artar (Ullmann, 1985). Bunların yanında kültürün de açıklama düzeyini etkilediği tespit edilmiştir (Van der Laan Smith ve diğer., 2005, 2010). Bir diğer önemli değişken de endüstridir. Sanayi sektöründe, özellikle çevreye zarar verme olasılığı daha yüksek olan şirket faaliyetlerini meşrulaştırmak için açıklamalar yapılmaktadır (Frag ve diğer., 2015; Fernandez-Feijoo ve diğer., 2014; Kuo ve diğer., 2012). Büyük şirketler, varlıklarını meşrulaştırmak ve dış paydaş algılarını yönlendirmek için açıklamalara başvurmaktadır (Andrikopoulos ve diğer. 2014; Brammer ve Pavelin, 2004).

2.5.6 Meşruiyet teorisi (Legitimacy theory)

Kuruluşlar pek çok nedenden kaynaklı meşruiyet ararlar. Meşruiyet, örgüt faaliyetlerinin hem istikrarını hem de anlaşılabilirliğini arttırmaktadır. Bu noktada istikrar ve anlaşılabilirlik kavramları birbirlerini desteklemektedir. Meşruiyet, işletme faaliyetlerinin toplumun inşa ettiği normlar, değerler, inançlar ve tanımlar sistemi içerisinde uygun ve arzu edilen noktada bulunduğu dair genel bir algı veya varsayımdır (Schuman, 1995).

Schuman'ın meşruiyet teorisine bakıldığında paydaş teorisinin aksine toplumun tamamı dikkate alınmaktadır. Schuman bu teorinin iletişime dayandığını ve iki teorinin birbirini tamamladığını söylemektedir. (Uzkesici, 2005).

Meşruiyet teorisine göre açıklama süreci görünürlüğü artırmak için bir yoldur ve şirketin açıklamayı seçtiği faaliyetler ve bunun için benimsenen yöntem, kurumun meşruiyetini sağlamasının yolunu açmaktadır (Khan ve diğer., 2012). İşletmeler, hedeflerinin toplum nezdinde onaylanması karşılığında, toplumun arzu ettiği çeşitli faaliyetleri gerçekleştireceğini kabul ettikleri bir sosyal sözleşmeye bağlı olduğunu kabul ederler. Bir işletmenin paydaşlarının desteklerini alarak, faydalarını gözeterek ve bunu gerçekleştirirken topluma zarar vermeden faaliyetlerini gerçekleştirebildiği durumda süreklilik sağlanacaktır (Khan ve diğer., 2012). Bu özelliğiyle meşruiyet teorisi KSS açıklamaları hakkında daha kapsamlı bir bakış açısı sağlar (Brown ve Deegan, 1998; Guthrie ve Parker, 1989).

Meşruiyet teorisine dayalı açıklamaların değişkenleri; çevresel performans, itibar, kurumsal yönetim mekanizmaları, kurumsal makro sistem (Prado-Lorenzo ve diğer., 2009), büyüklük, endüstri türü, risk ve paydaş etkisidir. Paydaşların gerçekleşen performansla dair düşüncelerini etkilemek için isteğe bağlı çevresel raporların artırılması gerektiğine dikkat çekilir (Clarkson ve diğer., 2008). Kurumsal yönetim mekanizmaları, şirketlerin meşruiyet boşluklarından kaçınmak için sosyal açıklama stratejilerini benimsediğini öngören meşruiyet teorisine uyumludur. Bu yüzden KSS açıklama düzeylerini olumlu yönde etkilerler (Mio ve diğer., 2015; Hacı, 2012; Khan ve diğer., 2012). Görünürlüğü yüksek şirketler veya topluma ve çevreye duyarlı endüstrilerde faaliyet gösteren işletmeler, meşruiyetlerini yeniden tesis etmek ve kurumsal imajlarına olan kamu güvenini yeniden sağlamak için öncelikli olarak kurumsal sosyal performans açıklamalarını kullanabilirler (Pinto ve diğer., 2014).

2.5.7 Vekâlet teorisi (Agency theory)

Vekâlet teorisi olarak da bilinen bu teori gönüllü olarak açıklanan bilgilere yönelik eğilimleri ve motivasyonları açıklar (Garcia ve diğer., 2021). Bir zamanlar sadece sahipleri tarafından yönetilen firmalar artık paydaşlar, yöneticiler ve temsilciler tarafından uzlaşma sağlanarak ve vekâlet sorunları bertaraf edilerek yönetilmelidir (Jensen ve Meckling, 1976). Bu etkileşimde taraflardan biri diğeri adına hareket etmektedir fakat işletmenin yönetme özerkliği ile çıkar çatışması ihtimalini azaltan alternatiflere ihtiyacı vardır. Müvekkil ve vekillerin çıkarları uyumlu değilse bilgi asimetrisi ortaya çıkabilir (Garcia ve diğer., 2021).

İşletmede müdür hissedar olarak kabul edilirken vekil, şirket yöneticisi olarak kabul edilir. Dışarıdan bakıldığında çok dikkat çekmese de hissedarlar ve şirket yöneticileri arasında sıkı bir etkileşim vardır (Corporate Finance Institute).

Teoriye göre yöneticilerin sosyal bilgiyi açıklamalarının faydaları ancak kârlılığı ve refah düzeyini artırdığında gözle görülür hale gelecektir (Garcia ve diğer., 2021). Özetle vekâlet teorisi, şirketlerin profesyoneller tarafından yönetilmesi (Chau ve Gray, 2002), açıklamanın bilgi asimetrisini azaltmak için kullanılması gerektiği fikirlerini ortaya koyar ve açıklama için nitelikli bilgiler sunar (Garcia ve diğer., 2021).

Vekâlet teorisine dayalı açıklamanın belirleyicileri ise sermaye sahipliği, temsil maliyetleri, kurumsal makro sistemler, kurumsal baskı, dış basınç, itibar olarak sayılabilir. Sermaye sahipliğinin değişken olması, hissedarların varlığı ve açıklama seviyeleri ile sosyal ve çevresel ekonomik performansın maksimize edilmesine katkı sağlar (Prado-Lorenzo ve diğer., 2009). İşletme yöneticileri, temsil maliyetlerini azaltmak için kurumsal sosyal performans hakkında açıklama yapmaya eğilimli olurlar (Darus ve diğer., 2013; Naser ve diğer., 2006; Piatti 2014).

2.5.8 Kurumsal teori (Institutional theory)

Kurumsal teori, kurumsal çevrede baskın olan uygulama ve prosedürlere örgütsel uyumun yanı sıra dış kural ve normlara bağlılığın değerini vurgular (DiMaggio ve Powell, 1983). Meyer ve Rowan (1977) birçok kurumsal örgütün, rasyonelleştirilmiş kurumsal kuralların yansımaları olarak ortaya çıktığını ve bu kuralların detaylanmasıyla birlikte resmî örgütlerin geliştiğini, daha komplike hale geldiklerini vurgulamışlardır. Kurumsal teoriye göre açıklamalar, hem kurumsal baskıya hem de dış baskılara bir tepki niteliği taşımaktadır.

Bazı yazarlar tarafından ise meşruiyet ve uyum sağlamak için açıklama yapıldığı savunulmaktadır (Beddewela ve Herzig, 2013).

Kurumsal teoriye dayalı açıklamaların belirleyicileri arasında ise kurumsal makro sistemler, kurumsal baskı, dış basınç ve itibar sayılabilir. Menfaat sahiplerinin haklarını belirleyen kanunlar, kurallar ve yargı sistemi, açıklama uygulamaları üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilmektedir (Garcia-Sanchez ve diğer., 2015; Prado-Lorenzo ve diğer., 2009). Açıklama düzeyini etkileyen unsurlar arasında -paydaşların şirketin kimliğini, itibarını ve imajını özümstedikleri süreç olarak bilinen- kurumsal iletişim (Balmer ve Gray, 1999) ve kurumların sosyal, çevresel ve toplumsal yönden maruz kaldıkları baskılar da yer almaktadır. Sosyal performans açıklamaları, kurum içi süreçlere uyum sağlamak amacıyla yapılmaktadır (Nikolaeva ve Bicho, 2011; Beddewela ve Herzig, 2013). Dış basınç olarak adlandırılan değişken ise açıklama düzeyini başarılı bir şekilde rekabet etme ihtiyacı ile bağdaştırmaktadır (DiMaggio ve Powell, 1983; Nikolaeva ve Bicho, 2011; Beddewela ve Herzig, 2013). Son değişken olan itibar ise şirket için faaliyetlerin yararlılığı ve meşruluğu, kurumsal iletişim kanallarında erişilebilen açıklamaların birincil sonucu olarak kabul edilir. Şirketler, güçlü yanlarını vurgulamak, markalarını korumak ve itibarını geri kazanmak ya da geliştirmek için yıllık raporlarındaki açıklamayı kullanırlar (Mendonca ve diğer., 2003; Dawkins ve Fraas, 2008).

KSS düzeyiyle finansal performans ve göstergeler (firma büyüklüğü dâhil) arasındaki ilişkiyi açıklayan pek çok çalışma bulunmaktadır. Yapılan akademik çalışmalarda yer verilen literatür tarama bölümlerinde KSS açıklamalarının şirkete, endüstriye ve zamana göre değişiklik gösterdiği görülmüştür (Gray ve diğer., 1995, 2001; Hackston ve Milne, 1996). Makalelerde en çok kullanılan değişkenler ise şirket büyüklüğü, endüstri türü, iş sektörü, coğrafi konum, gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH), kârlılık, risk, kaldırma ve varlıkların getirisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Garcia ve diğer., 2021). Sosyal ve çevresel raporlamanın içeriğini ve kapsamını açıklayan başarılı teoriler, sistem odaklı olan meşruiyet ve paydaş teorileridir (Gray ve diğer., 1995; Milne, 2002). Bu teorilere göre şirket itibarını ve kimliğini korumak için sosyal açıklamalar kullanılmaktadır.

Harte ve Owen (1991) çalışmalarında 30 şirketin çevre açısından finansal raporlarını incelemiş ve şirketlerin çevre konusundaki açıklamalarını yetersiz bulduğunu dile getirmişlerdir. Gray ve diğer. (2001), 1988-1995 yılları arasındaki finansal raporlar üzerinde yapılan araştırmalarına göre şirket büyüklüğü, sektörü ve kârlılığı ile çevreyi konu edinen

açıklamalar arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu aktarmaktadır. Yıldız ve diğer. (2016), makalelerinde, çevre konusundaki açıklama düzeylerinin firmanın kuruluş tarihi ve borçlanma seviyesi ile pozitif ilişki içindeyken büyüklük ve borsaya kote olması değişkenleriyle negatif yönde bir ilişki bulunduğu sonucuna regresyon modelini kullanarak varmışlardır. 30 işletme üzerinde yapılan çalışmada firma performansı ve kurumsal çevre raporlaması arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Dissanayake, Ekanayake 2018).

Garcia ve diğer. (2021), 41 makalede yer alan açıklamaların tüm belirleyicilerini aynı anda sunan veya tartışan hiçbir teorik temel belirleyememiştir. Açıklamalar tek bir teori ile açıklanamamaktadır (Adrem 1999; Cormier ve diğer., 2005). Yine aynı şekilde Dhaliwal ve diğer., (2011) makalesinde açıklama kararlarını neyin motive ettiği konusunda literatürün kısıtlı olduğuna değinmişlerdir.

Şirketlerin sosyal bilgilerini açıklamalarının tek bir nedeni yoktur (Ullmann, 1985). Reverte (2008) çalışmasında KSS açıklamalarındaki uygulamaları aktarmak için seçici bir yaklaşım benimsemiş ve çoklu teorik bir çerçeve kullanmıştır. Büyüklük, endüstri türü, kurumsal finansal performans gibi şirket özelliklerinin ve sermaye sahipliği, dış baskılar, paydaş gücü, kurumsal sosyal performans ve kurumsal makro sistemlerin kurumsal sosyal performans açıklamalarını etkilediği sonucuna ulaşmıştır (Garcia ve diğer., 2021).

3. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK

3.1. Bankacılık Sektörü

Bankalar, fon fazlası olan kişilerden fon açığı olan kişilere fon transferi sağlayan ekonomik kuruluşlardır. Mevduat ve kredi işlemleriyle beraber ülkenin kredi ve para politikasında önemli bir araç olan bankalar, finansal işlemlerde aracılık ve menkul kıymet alım ve satım rollerini de üstlenmektedir (Yetiz, 2016).

Finansal piyasalar günümüzde ülke ekonomileri için önemli bir konumdadır. Finansal piyasaların gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler arasındaki temel farkı oluşturduğu da bilinmektedir. Bunun yanında özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin finansal sistemi büyük ölçüde bankacılık sektörüne dayanmaktadır. Türkiye’de bankacılık sektörünün finansal yapı içerisinde önemli bir sacayağı olmasından kaynaklı ekonomik kalkınma ve büyümede de kritik rolü mevcuttur. 1980 sonrası liberal politikalar sonucunda Türkiye’deki banka sayıları hızla artmıştır. Yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler sonucunda bankacılık sektörünün sürekli kendini yenilemesi ihtiyaçtan ziyade bir zorunluluk haline gelmiştir (Turgut ve Ertay, 2016).

Aktif büyüklüğü ve yarattığı istihdam açısından ekonomi içinde büyük bir paya sahip olan bankacılık sektörü, politik ve ekonomik gelişmelerden en çok etkilenen sektörlerin başında gelmektedir (Arabacı, 2018). 2008 yılında yaşanan malî kriz sonrasında büyük miktarda kamu fonu kullanılmasından dolayı kamu borçlanması kritik bir seviyeye çıkmış ve reel ekonomideki çöküş nedeniyle ülkeler günümüzde hâlâ çözülememiş olan işsizlik sorunu ve ekonomik gerilemeyle karşı karşıya kalmıştır. Küresel ekonomide müşteri güveni, itibar ve kârlılık odaklı faaliyet gösteren bankalarda (Batae ve diğer.,2021) böyle bir krizden sonra finansal kurumlara olan güvenin nasıl tekrar sağlanacağı ve bankaların sürdürülebilir bir ekonomiye nasıl katkıda bulunabilecekleri hususunda endişe artmıştır. Buna çözüm getirebilecek önerilerden biri de hiç şüphesiz KSS olmuştur (Lentner ve diğer., 2015).

Önceki dönemlerde banka yönetimlerinin ilk hedefleri hayatta kalmak ve kâr elde etmek iken artık gündemleri finansal ve finansal olmayan sonuçları şeffaflık ve risk bilinci ile yönetmek olmuştur (Hossain ve Khan, 2016). KSS raporlaması ve kurumsal yönetim kavramları gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Düzenli olarak yapılan KSS raporlamaları

şirketin değerini artırmakla birlikte şirketin faaliyette bulunduğu topluma olan katkılarını gösterme noktasında da en etkin yöntem olmuştur. Son dönemde yaşanan finansal çalkantılarla beraber bankaların ekonomideki en önemli aktörlerden biri olduğu görülmüş ve aracılık faaliyetinde bulunan bankaların ilgi gösterdiği konular da zamanla değişmiştir. Sürdürülebilirliği ve sosyal sorumluluğu gözeten yatırımlar bankacılık sektöründe daha çok ilgi gören konular arasına girmiştir (Akdoğan, Gülhan ve Aktaş, 2017).

3.2. Bankacılık Sektörü ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk

Son yıllarda KSS kavramı tüm dünyada ve bankacılık dâhil tüm sektörlerde hızlı bir şekilde yayılmaktadır (Omur ve diğer., 2012). Bu popülerlik, tüm şirketleri sosyal ve çevresel performanslarını iyileştirerek KSS raporlarına gereken önemi vermeye teşvik etmektedir (Qi Lai, 2006). KSS'nin yorumu ve yöntemi coğrafyaya, sektöre ve zamana göre farklılık gösterebilmektedir (Welford, Chan ve Man, 2007).

Kurumsal sosyal sorumluluk ile ilgili yapılan araştırmaların çoğu finansal olmayan işletmelere yöneldiğinden finansal sistemin ana aktörlerinden biri olan bankalarla ilgili çalışmalara daha az rastlanmaktadır (Pala, 2021). Müşteri güveni, kârlılık ve itibar arayışıyla ekonomide önemli bir rol üstlenen bankalar (Batae ve diğer., 2021), gelişmekte olan ülkeler arasındaki Türkiye'de sermaye piyasaları gelişiminin tamamlanmamış olmasından dolayı daha büyük bir öneme sahiptir (Pala, 2021).

Bankalar fon arz edenlerle fon talep edenlerin buluşmasına aracılık eden, reel sektör ve hane halkı ihtiyaçlarına cevap veren işletmelerdir (Kabakcı ve Sarı, 2019). Finans sektörünü domine eden bankacılık sektörüne öncelik verilmesinin en önemli nedenlerinden biri, finans sektöründe yaşanan gelişmelerin ülke ekonomisinin gelişmesine ve büyümesine katkı sağlayacak olmasıdır. Finansal sektörde sürdürülebilirliği sağlamak, temel yapıtaşı olan bankacılık sektörüne öncelik verilmesiyle mümkün olacaktır (Özcan, 2021). Türk finans sisteminde Batılı ülkelere kıyasla bankacılık sektörüne daha fazla önem verilmektedir. KSS raporlamasının da bu sektör ve diğer sektörler incelendiğinde son 10 yıldır daha da önem kazandığı görülmektedir (Akdoğan ve diğer., 2017). Bankacılık sektöründeki büyüme, sosyal sorumlulukların yerine getirilmesi ve bunun kayıt altında tutulması beklentilerini de ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple Türkiye'de faaliyetlerine devam eden bankaların bazıları uluslararası geçerliliği olan KSS raporlamalarına başlamıştır (Akmeşe, 2015).

Gelişmiş piyasa ekonomilerinde finans kuruluşları KSS'ye daha fazla odaklanmaya başladılar. Malî tablolarda bile faaliyetlerin çevresel, sosyal ve ekonomik etkilerine dikkat çekmektedirler (Lentner ve diğer., 2015). Bankacılık sektörü ise önce çevresel sonra sosyal konuları ele almayı seçmiştir (Viganò – Nicolai, 2009). Gelişmekte olan ülkelere ise KSS faaliyetlerinin gelişmiş ülkelere kıyasla çok verimli ilerlemediği görülmektedir. Bilhassa finans sektöründe KSS uyumu ve raporlamasına yönelik katı hükümlere rastlanmamaktadır (Dusuki ve Dar, 2007).

Bankaların faaliyetlerinden sadece banka sahipleri ve çalışanlar değil; mevduat sahipleri, yöneticiler, borçlular ve düzenleyiciler de etkilenmektedir (Soğancılar ve Gökşen, 2022). Faaliyetleri nedeniyle pek çok kurum ile etkileşim halinde olan bankaların bu kurumlar üzerinde etkileri kaçınılmaz olmaktadır (Yamak ve Süer, 2005; Lentner ve diğer., 2015).

Türkiye’de KSS faaliyetlerinde bulunma ve bunları raporlara aktarma konusunda işletmeler 2000’li yıllardan sonra gelişim göstermeye başlamıştır. Bu dönemden sonra da bu konudaki faaliyetler ve raporlamalar konusunda en dikkat çeken sektör bankacılık sektörü olmuştur. 2016 yılında yapılan bir çalışmada 2015 Ocak ayı itibariyle 51 bankanın faaliyetleri incelenmiş ve sadece 12 bankanın KSS faaliyetlerini ayrı bir rapor halinde yayımladığı görülmüştür (Parlakkaya ve diğer., 2016). Bu bankalar Tablo 3.1.’de listelenmektedir.

Tablo 3.1. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlaması Yapan Bankalar

Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlaması Yapan Bankalar	
• Türkiye İş Bankası	• Citibank
• Garanti Bankası	• Standard Chartered Yatırım Bankası
• Akbank	• Türkiye Halk Bankası
• Türkiye Sınai Kalkınma Bankası	• Türkiye Finans Katılım Bankası
• Yapı ve Kredi Bankası	• Şekerbank
• Deutsche Bank	• Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası

Kaynak: Parlakkaya ve diğer., 2016, 892.

Bankalarda kurumsal sosyal sorumluluk, uluslararası boyutta talep gören bir konu haline gelmiştir. Bu talebin sonucu olarak bankalar artık sağlık girişimlerinin yanında eğitim, kültür ve çevre programlarını da desteklemektedir.

3.3. Bankacılık Sektöründe KSS'nin Avantajları

Kurumsal sosyal sorumluluk, finansal kuruluşlara sağladığı fayda noktasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Kurumsal sosyal sorumluluk programları, bir işletmenin elinde bulundurduğu gücü yerel topluluğa fayda sağlamak için kullanmasını sağlar. Kurumsal sosyal sorumluluğun faydaları, markanın iyi niyetini kanıtlamanın veya tüketici güvensizliğini gidermenin ötesine geçmektedir. Bankacılık sektörü özelinde bakıldığında ise KSS'nin bankalara olan güveni sağlamanın bir yolu olduğunu görüyoruz (everfi.com, b.t.). Bankalar web sitelerinde sosyal ve çevresel katkıların yanı sıra paydaşların güvenliğini sağlamayı amaçladıklarını dile getirmektedir (<https://www.teb.com.tr/teb-hakkinda/strateji/>).

Kurumsal sosyal sorumluluğun bir diğer avantajı da pozitif bakış açısına sahip bir müşteri kitlesi sağlamaktır. Herhangi bir banka için çok fazla tanıtım yapmak, medyanın ilgisini çekebilecek topluluklara ve etkinliklere aktif olarak katılmak, toplumsal konularda yapılan yardım, bağış gibi çabalar bu algının oluşturulmasına yardımcı olacaktır (everfi.com). KSS faaliyetleri ile mevcut ya da potansiyel müşterilerin ilgisi çekilmekte, sempatileri kazanılmakta ve dolayısıyla kurumsal imaj pozitif yönde değişmektedir. Rekabet ortamının artması potansiyel müşteri kitlesinin bankalar nezdindeki önemini göstermektedir (Parıltı ve diğer., 2018). Hedef kitlelerin değerlendirmelerini etkileme avantajı sağlamaktadır. Tüm bunların yanında bankaların bakış açısına göre KSS raporlaması itibar kazanmak ve kurumsal yönetim düzeyini iyileştirmek için önemli bir araçtır (Akdoğan ve diğer., 2017).

KSS'nin sağladığı bir diğer önemli avantaj ise vergi avantajıdır. Sosyal sorumluluk faaliyetlerindeki artışa istinaden işletmeler vergi avantajı elde etmektedir (Akmeşe, 2015). KSS faaliyetlerine önem veren sektörlerin büyümesi, kârlılığını artırması, risk yönetiminde ve yönetim kalitelerinde gelişmesi kaçınılmazdır (arge.com, b.t.). İş alanında yapılan iyileştirmelerin üretim ve ürün kalitesini olumlu etkilemesinin yanında çevreye verilen zararı minimize eden yöntemler de kullanılmaktadır. Bu da masrafların azalmasına yardımcı olmaktadır (Ankara Üniversitesi, b.t.). Kârlarını maksimize etmeye odaklanan bankalar,

artık elde ettikleri kârı müşterilerin tercihlerinin belirlediği bilincine erişmişlerdir. (Tran, 2014).

3.4. Finans Sektöründe Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Çevreyle İlişkisi

Yapılan son çalışmalara göre, şirketlerin çevreye olan etkilerini giderek daha fazla önemsedikleri dikkat çekmektedir. Buna bağlı olarak da çevre üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek veya azaltmak için yönetim uygulamalarını benimsediklerini belirten kuruluş sayısı artış göstermektedir (Sarkar, 2008; Babiak ve Trendafilova, 2010). Doğal çevre giderek KSS'nin bir ayağı olarak görülmektedir (Babiak ve Trendafilova, 2010). Sürdürülebilir organizasyon ile çevre arasındaki ilişkinin güçlendiği ve işletmelerde *ekosantrik yönetime* geçiş olduğu yönünde tespitler mevcuttur. İşlerini ekosantrik yönetim altında organize eden şirketler doğal çevreleri ve sosyal çevreleri arasında uyumlu ilişkiler kurmaktadır (Shrivastava, 1995). Paydaşlar için bir şirketin KSS çalışmaları ile ilgili en önemli endişesinin çevre olduğu da çeşitli akademik araştırmalarda tespit edilmiştir (Kassinis ve Vafeas, 2006; Welford ve diğer., 2007).

KSS, sosyal ve çevresel kaygıların entegrasyonunu gerektirmektedir. Dünyadaki ekonomik faaliyetlerin ve kalkınma faaliyetlerinin finansmanında oynadıkları kritik rol göz önüne alındığında, başta bankalar olmak üzere finansal kuruluşların sürdürülebilir kalkınmaya katkısı büyük önem arz etmektedir (Chaudhury, Das ve Sahoo, 2011). Kuruluşların ürün ya da hizmetlerinin yarattığı çevresel etkiler ve çevreyi iyileştirmek için ana faaliyetleri dışında kalan çalışmalarının gözlemlenebilmesinde KSS raporlarının katkısı aşikârdır (Hopkins, 2003). Firmaların çevreye duyarlı bir imaj sergilemesi ve bu konuda faaliyetlerde bulunması da önem taşımaktadır. Bu alandaki KSS projeleri hem çevre hem de iş dostu çözümler sunmaktadır (Chaudhury ve diğer., 2011). Örneğin finans sektörü iklim değişikliği nedeniyle doğrudan veya dolaylı olarak birtakım risk ve fırsatlar ile karşılaşır. Düşük karbon ekonomisine geçişte finansör olarak rol oynayan finans sektörü, teşvik edici ve yönlendirici rolü nedeniyle kritik bir öneme sahiptir (BDDK, 2021). Finans sektörünün diğer sektörlerle ilişki içerisinde bulunması dolayısıyla finans sektörünün düşüşü ya da yükselişi ekonominin gelişimini doğrudan etkilemektedir. Çevreyi korumaya yönelik politikalar finans sektörünün temel politikaları arasında yer almaktadır. Yatırım ve finansman kararlarında getiri, risk ve maliyetlerin yanı sıra çevresel koşullar da dikkate alınacaktır (KaiWnag ve diğer., 2019). Finansal sistemin ana görevi finansman kaynaklarını en verimli şekilde kullanmaktır. Finans sektörünün sürdürülebilir şirketlere ve yeşil projelere

katkı sağlamak konusunda öncü olması, düşük karbonlu ekonomiye geçişte hızlandırıcı bir etki sağlamaktadır.

Finans sektöründe çevre veya toplum açısından sorumlu kredi ve yatırım uygulamalarına sağlanan teşvikler artış göstermektedir (Chaudhury ve diğer., 2011). Birleşmiş Milletler Çevre Programı (1972), işletmelerin kâr elde ederken çevreyi korumasında finans sektörünün de bir rolü olduğunu savunmaktadır. Geçmişte KSS gerekli ilgiyi görmemiştir fakat küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi çeşitli çevre sorunları, ekolojik ayak izlerini azaltmak ve doğayı korumak için şirketleri sürdürülebilirlik kavramını benimsemeye yönlendirmiştir (Ahmad, Ullah ve Arshad, 2021). Çalışanların vakitlerinin çoğunu iş yerinde geçirmeleri dolayısıyla onların çevre ile ilgili davranışlarını değiştirmek kuruluşun çevresel ayak izini azaltmada yardımcı olabilir (Wu, Cherian, Samad, Comite, Hu, Olah ve Sial, 2021). Kuruluşun çalışanlarını bu sürece dâhil etmesi de önemlidir. İç paydaşların aktif katılımı olmadan şirketin sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmasını beklemek doğru olmayacaktır (Kucharska ve Kowalczyk, 2018).

Sürdürülebilir Finans (SF), finans sektörünün ekonomi, çevre ve toplum ile olan ilişkisine odaklanır. Sürdürülebilir hedefler doğrultusunda alınan kararlarda finans stratejik bir öneme sahiptir. Finans, projelerin değerlendirilme aşamasında risk fiyatlandırması da yaptığından çevresel konulardaki belirsizliklerle baş etmeye yardımcı olur. Finans sektörü artık sürdürülebilir olmayan şirketlerden uzaklaşırken, sürdürülebilir olan projelere ve şirketlere yatırımlarını yönlendirmektedir (Schoenmaker ve Schramade, 2019).

Daha sürdürülebilir bir sisteme geçişte hem iklimle hem de toplumla ilişkili bağlantıları destekleyecek finansal çözümlere ihtiyaç duyulmaktadır. Şirketlerin sürdürülebilirlik referanslarına göre değerlendirilmesine yardımcı olan araçlar, yatırım yapacak kişilerin kararlarını büyük ölçüde etkilemektedir (Mees, Schereve ve Blom, b.t.). Finans sektörü, alternatif enerji kaynaklarının bulunmasında ve geliştirilmesinde, sürdürülebilir uygulamaları takip eden işletmeleri belirleyerek farkındalık yaratma konusunda diğer sektörlerle oranla önemli bir güce sahiptir (Bakken, 2021).

Sürdürülebilirlik referanslarına göre yapılan değerlendirmelere yardımcı olan araçlardan birisi de KSS -ya da sürdürülebilirlik- raporlarıdır. KSS ilkelerinin işletmenin ana faaliyetleriyle bütünleşmesi, bir ekonominin sürdürülebilir kalkınmasını sağlama noktasında büyük öneme sahiptir. KSS uygulamalarının rutin iş operasyonlarında benimsenmesini sağlamak için Birleşmiş Milletler Çevre Programı Finans Girişimi, Küresel Raporlama

Girişimi, Ekvator Prensipleri ve Finansal Kurumlara İlişkin Collavecchio Bildirgesi gibi birçok uluslararası girişim bulunmaktadır (Dhingra ve Mittal, 2014). KSS'nin en önemli boyutu, çevre ile olan ilişkisidir. Bu çalışmada da KSS'nin çevreyle ilişkisi ele alınmıştır.

Günümüzde kontrolsüz gelişen sanayileşme ve çarpık kentleşme gibi etkenler, küresel ısınmaya, onun doğal sonucu olarak iklim değişikliğine ve çevre kirliliğine sebep olmaktadır. Bu sorunlara çözüm bulmak için harcanan çaba da her geçen gün artmaktadır. Temiz su kaynaklarındaki azalma, tarımsal üretimde gerileme ve bunların sonucunda dünya üzerindeki canlıların varlığını sürdürmesinin neredeyse imkânsız hale gelmesi, tüm ülkelerin bu sorunlara olan duyarlılığını da artırmıştır (Özdemir, 2009). Sorunlar artık küresel bir boyut kazanmıştır. Dolayısıyla çevre sorunlarının anlaşılması ve önlemler alınması için yasal düzenlemeler getirilmiş, konferanslar düzenlenmiş ve çevreci kuruluşlar kurulmuştur (Yaman ve Muşmul, 2018). Çevre sorunlarına karşı artan duyarlılık bir taraftan çevre dostu tüketim anlayışının gelişmesini, diğer taraftan da üretim girdilerindeki çevresel hassasiyetin artmasıyla yeni bir üretim sürecinin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Üreticiler, üstlendikleri kurumsal sosyal sorumluluğun yanı sıra çevreye duyarlı tüketicileri de cezbedebilmek için çevre dostu tüketim ürünleri arz etmeye ve ürünlerinin üretim aşamasında çevreye en az zararı verecek yolu bulmaya çabasına girmektedir (Şenocak ve Mohan). Aynı zamanda işletmeler çevre, toplum ve yönetim kavramlarını birbirinden ayrı düşünmeden ilerlenebileceğinin de farkına varmıştır.

Bilimsel, teknolojik ve endüstriyel gelişmelerin yaşam koşullarını iyileştirmesinin yanında gezegeni ve üzerinde yaşayan insanlığın geleceğini tehdit eden bir tarafı olduğu da söylenmektedir. Toplumu ileriye götürecek birtakım gelişmeler yaşandıkça kaynaklar azalmakta ve çevresel zararlar ortaya çıkmaya başlamaktadır (Wang ve Zhi, 2016). 20. yüzyılın son çeyreğinde, farkındalığın daha da artmasıyla gündem konusu haline gelen çevreye ve insana daha geniş bir perspektiften bakılmaya başlanmıştır. İnsanlığın bu sorunlardan kurtulma yolunun, çevre ile kalkınma arasındaki ilişkiyi güçlendirmek için çabalamasından geçtiği anlaşılmıştır (Emrealp, 2005). İşletmelerin ticarî faaliyetlerinden kaynaklanan çevresel etkileri azaltmak amacıyla yapılan uygulamalara su ve enerji tasarrufu, atık yönetimi, kâğıt israfının önlenmesi gibi uygulamalar örnek verilebilir (Gürlek ve diğer., 2017). Kurumsal sosyal sorumluluğun önemli bir uzantısını oluşturan çevresel uygulamalar, yarattığı maliyet avantajı ile işletmelerin performansını da olumlu yönde etkilemektedir (López-Gamero, Molina-Azorín ve Claver-Cortes, 2009).

Kurumsal sürdürülebilirlik ve -bir işletmenin performansının hem kârlılığı hem de sosyal ve çevresel etkileri ne kadar iyi ele aldıkları ile ölçüldüğü anlamına gelen kurumsal sosyal sorumluluğun en önemli göstergeleri, çevresel eylemler ve bunların sunulmasını sağlayan çevresel raporlamalardır (Arı ve Bayram, 2017). İşletmeler, sadece hissedarlara karşı değil aynı zamanda topluma karşı da sorumluluklarının farkında olmasından dolayı, önceki bölümlerde ‘Üç Alt Hat Yaklaşımı’ olarak değindiğimiz gibi kârların yanı sıra sosyal ve çevresel etkileri de ölçmektedir. Çevresel KSS, gezegene odaklanmış olan firmaların faaliyetlerini sürdürürken çevreye verilen zararı azaltma taahhüdünü ifade eder. Çevresel KSS faaliyetleri; enerji kullanımı, su kullanımı, atık yönetimi, geri dönüşüm emisyonları, çevre dostu ofis ve iş seyahat politikaları gibi işletmelere hem çevresel hem de mali açıdan katkı sağlayabilecek faaliyetleri içermektedir (nibusinessinfo.co.uk, b.t.). Firmalar, yeşil kaygının KSS faaliyetleri ile entegrasyonu sonucunda elde ettiği faydaları kabul etmektedir. Yeşil yönetimin firmanın imajlarını oluşturmalarında çok önemli bir paya sahip olduğunun da farkındadırlar (Alam ve Islam, 2021).

İklim krizi günlük yaşantının bir gerçeği olarak, sürdürülebilirlik konusunu KSS’nin önemli bir parçası haline getirmektedir. ‘Karbon nötr şirket’ tanımı popüler hale gelirken kurumlar sebep oldukları sera gazı salınımı, deniz kirliliği, yeşil tahribatı gibi çevresel sorunlara çözüm bulabilmek için projeler üretmektedir. Ek olarak güneş ve rüzgâr enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yaparak sera gazı salınımlarını azaltmaya çalışmaktadır. Sürdürülebilir bir şirket olabilmek adına yapılacak basit adımlar da mevcuttur. Örneğin; bulut hizmetlerinden daha fazla yararlanarak kâğıt israfını önlemek, şirket içerisinde geri dönüşüm faaliyetlerinde bulunmak, yüksek enerji tasarrufu sağlayan elektronik cihazların tercih edilmesi ve tek kullanımlık ürünlerden vazgeçmek bu adımlardan bazılarıdır (EKOIQ, 2021).

4. UYGULAMA

Bu bölümde Türkiye’de bulunan 15 adet halka açık mevduat bankasının ilk aşamada kurumsal sosyal sorumluluk raporları incelenmiştir. KSS raporları incelenirken 15 adet maddeye göre skrolama yapılarak içerik analizi yöntemi kullanılmış, veriler toplanmış ve değerlendirilmiştir. İkinci aşamada ise skoru etkileyen literatürdeki değişkenlerin Türk bankacılık sektöründeki etkileri araştırılmıştır.

4.1. Araştırma Metodolojisi

Türkiye’de KSS’yi konu alan birçok çalışma mevcuttur. Ertuna ve Tükel (2009), İliç (2010), Kavut (2010), Arsoy, Arabacı ve Çiftçioğlu (2012) ve Başar (2014) gibi yazarlar KSS’nin kavramsal çerçevesi üzerinde dururken, Akmeşe (2015)’nin yayımladığı Türk Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma konulu yüksek lisans tezinde bankacılık sektöründeki uygulamalar incelenmiştir.

Yazında, KSS konusu bugüne kadar çeşitli açılardan incelenmiş fakat bankacılık açısından aşağıda yer verilen tüm araştırma sorularına cevap verecek ölçüde kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma aşağıdaki araştırma sorularına cevap bulunması amacıyla yapılmıştır:

1. Türkiye’deki bankacılık sektöründe çevre teması üzerine KSS raporlaması yapılmakta mıdır?
2. Bankacılık sektörünün KSS düzeyi 2012-2020 yılları arasında nasıl bir gelişme göstermiştir?
3. Çalışmada kullanılan skrolama sistemini etkileyen finansal faktörler nelerdir?
4. Skorların finansal rasyolar/finansal yapı ile bir ilişkisi var mıdır?

Hâlihazırda Türkiye’de faaliyet gösteren 57 banka bulunmaktadır. Bunların 32 tanesi mevduat bankası, 16 tanesi kalkınma ve yatırım bankası, 6 tanesi katılım bankası ve 3 tanesi de Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesindeki bankalardır (BDDK, 2022). Bankacılık sektöründe KSS raporlamalarının ve bu raporlar aracılığı ile yapılan açıklamaların değerlendirilmesi, 2012-2020 yılları arasında KSS düzeyindeki gelişmeleri, skrolamayı etkileyen finansal faktörleri ve finansal rasyolarla olan ilişkileri belirleyebilmek amacıyla örneklem oluşturulmuştur. Bu örneklem 2012-2020 yılları arasında Türkiye’de faaliyet gösteren halka açık bankalardan seçilmiştir.

Tablo 4.1. Bankacılık Sektöründeki Banka Sayısı

BANKA TÜRÜ	BANKA SAYISI
Türk Bankacılık Sistemi	57
Mevduat Bankaları	32
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	16
Katılım Bankaları	6
Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu	3

Kaynak: BDDK

Tablo 4.2. Araştırmaya Dâhil Edilen Halka Açık Mevduat Bankaları

BANKA ADI
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.
Türkiye Halk Bankası A.Ş.
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.
Akbank T.A.Ş.
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.
Şekerbank T.A.Ş.
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.
Türkiye İş Bankası A.Ş.
Denizbank A.Ş.
Finansbank A.Ş.
HSBC Bank A.Ş.
ING Bank A.Ş.
Odea Bank A.Ş.
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.
Alternatifbank A.Ş.

4.1.1. Araştırma Yöntemi

Her alanda yapılan bilimsel çalışmalarda olduğu gibi sosyal bilimlerde de farklı analiz türleri kullanılmaktadır (Akyurt ve diğer., 2021). Bu çalışmada bunlardan biri olan içerik analizine (content analysis) yer verilmiştir.

İçerik analizi, metinden geçerli çıkarımlar yapmak (Weber, Neuendorf, 2002'den alıntılanmıştır.) veya verilerden bağlamlara doğru tekrarlanabilir çıkarımlar yapmak için (Krippendorff, 1980) bir dizi prosedürü kullanan bir araştırma yöntemidir. İçerik analizi, pazarlama ve medya çalışmaları, siyaset bilimi, kültürel çalışmalar, sosyoloji, edebiyat gibi farklı sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılmaktadır (Uslu Kutlukaya, 2013). Bu analiz yöntemi, bir metnin açık ve/veya gizli içeriğine yönelmektedir. Açık içerik, herkes için ortak olan veya herkesin hemfikir olabileceği (Krippendorff, 2004), gizli içerik ise satır aralarını okumak veya gizli motivasyonları keşfetmek olarak tanımlanabilir (Krippendorff, 2004). Bu analiz incelenecek bir metnin ya da raporun içerisindeki bilgilerin önceden tanımlanmış kategoriler çerçevesinde nicelik ve nitelik olarak kodlanmasını gerektirmektedir (Guthrie ve Abeysekera, 2006). Analizde metin içinde tekrarlanan kelimeler, vurgulanan temalar, bu temalara işaret eden kelime ya da kelime grupları temel alınmaktadır (icerik.com, 2020).

İçerik analizi, paydaşlar ile işletme arasında bilgi akışı sağlayan raporlarda ve açıklamalarda kullanılması uygun olan bir yöntemdir. Halka açık şirketlerin faaliyet raporlarının incelenmesinde (Guthrie ve Abeysekera, 2006) ve çevresel, sosyal raporlama çalışmalarında kullanılmaktadır (Guthrie ve Mathews 1985, Guthrie ve Parker 1990, Gray ve diğer., 1995).

Bu tez de daha önce bahsedilen araştırma sorularını yanıtlamak için içerik analizini kullanılmıştır. Türkiye'deki bankalara ait yıllık faaliyet raporları, sürdürülebilirlik raporları ve denetçi rapor bilgileri veri seti olarak kullanılmıştır. Araştırmaya konu olan bankalarda 2012-2020 yılları arasında kesintisiz veriye ulaşılmıştır. Araştırmaya konu olan örneklem 2012-2020 yılları için 15 adet banka ile sınırlandırılmıştır. Araştırmaya dâhil olan bankalar Tablo 4.2.'de sunulmuştur.

Halka açık mevduat bankalarına ait çevresel raporlamaların incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada verilerin toplanması ve incelenmesinde Kamuyu Aydınlatma Platformu web sayfası (<http://www.kap.gov.tr>) başta olmak üzere, bankaların web sayfalarından 2012-2020 yılları arasındaki yıllık faaliyet raporlarına ve/veya sürdürülebilirlik raporlarına ulaşılmıştır.

Tablo 4.3. Bankaların Raporlarına Erişim Linkleri

BANKA ADI	RAPOR ERİŞİM LİNKLERİ
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	https://www.ziraatbank.com.tr/tr/bankamiz/surdurulebilirlik-raporlarimiz
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	https://www.halkbank.com.tr/tr/bankamiz/surdurulebilirlik/surdurulebilirlik-raporlar-ve-etkinlikler.html
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	https://www.vakifbank.com.tr/surdurulebilirlik-raporlari.aspx?pageID=1254
Akbank T.A.Ş.	https://www.akbankinvestorrelations.com/tr/surdurulebilirlik/yil-liste/Surdurulebilirlik-Raporlari/323/0/0
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	https://www.yapikrediinvestorrelations.com/tr/finansal-bilgiler/finansal-bilgiler-raporlari-yil-dokuman-liste/Surdurulebilirlik-Raporlari/299/0/0 https://www.yapikrediinvestorrelations.com/tr/finansal-bilgiler/finansal-bilgiler-raporlari-yil-dokuman-liste/Faaliyet-Raporlari/298/0/0
Şekerbank T.A.Ş.	https://www.sekerbank.com.tr/hakkimizda/surdurulebilir-bankacilik/surdurulebilirlik-raporlari
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	https://www.teb.com.tr/teb-hakkinda/surdurulebilirlik-raporlari/
Türkiye İş Bankası A.Ş.	https://www.isbank.com.tr/bankamizi-taniyin/raporlarimiz
Denizbank A.Ş.	https://www.denizbank.com/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgi/faaliyet-raporu
Finansbank A.Ş.	https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/yatirimci-iliskileri/finansal-raporlar/sayfalar/faaliyet-raporlari.aspx
HSBC Bank A.Ş.	https://www.hsbc.com.tr/hsbc-hakkinda/finansal-bilgiler/faaliyet-raporlari
ING Bank A.Ş.	https://www.ing.com.tr/tr/ing/yatirimci-iliskileri/finansal-raporlar/yillik-faaliyet-raporlari
Odea Bank A.Ş.	https://www.odeabank.com.tr/tr-TR/surdurulebilirlik/surdurulebilirlik-raporlarimiz/Sayfalar/default.aspx
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	https://www.garantibbvainvestorrelations.com/tr/kutuphane/yil-liste-pdf/Surdurulebilirlik-Raporlari/679/0/0#Menu_2016
Alternatifbank A.Ş.	https://www.alternatifbank.com.tr/hakkimizda/yatirimci-iliskileri/raporlar/faaliyet-raporlari

Nihaî veri seti, halka açık mevduat bankaları arasından çalışma kapsamında herhangi bir faaliyeti olmayanlar elenerek elde edilmiştir. Sektör aktifinin %90'ından fazlası kapsam içindedir. Yukarıda paylaşılan Tablo 4.2.'deki halka açık mevduat bankalarının çevresel bilgilerinin raporlamasını incelemek amacıyla hazırlanan bu çalışmada verilerin toplanması birkaç aşamada gerçekleştirilmiştir. Veriler, bankaların web sayfalarındaki faaliyet raporlarından ve/veya sürdürülebilirlik raporları üzerinden sağlanmıştır. Bankaların web

sitelerinde yer vermedikleri raporlara ise Türkiye'deki şirket finansal raporları, faaliyet raporları ve sürdürülebilirlik raporlarının yayımlandığı resmî bir veri tabanı olan Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP)'ndan ulaşılmıştır. Finansal verileri elde etme noktasında ise Türkiye Bankalar Birliği'nden yararlanılmıştır.

Analizde belgelerin gizli içeriğinden çok açık içeriğine odaklanılmıştır. Kategoriler belirlenirken daha çok çevresel temalar ele alınmıştır. Bununla birlikte kodlama iki kişi tarafından gerçekleştirilmiş ve güvenilirliği sağlamak amacıyla farklı dönemlerde kontrol sağlanmıştır. 15 adet halka açık mevduat bankasının web sitelerinde yayımladıkları faaliyet raporları ve -varsa- sürdürülebilirlik raporları incelenmiş, belirlenen kelime grupları taranmıştır. Kelime gruplarının sonuç vermediği yerlerde ise içindekiler bölümünden konu başlıkları incelenmiş ve çevre temaları özel olarak ele alınmıştır. 15 adet değişkenin bankaların 2012-2020 yılları arasındaki dönem sonu raporlarında bulunması durumunda bilgi var (1), bulunamaması durumunda ise bilgi yok (0) olarak kodlanmıştır.

Bankaların çevresel konulardaki bildirim ifadeleri; çevre sözleşmeleri, sera gazı salınımı kontrolü, yenilenebilir enerji kullanımı, geri dönüşüm uygulamaları, çevre ile ilgili projelere katılım, ağaçlandırma çalışmaları, çevre ile ilgili yapılan bağışlar, karbon emisyonu (karbon saydamlık projesi), atık yönetimi, kâğıt, enerji ve su tasarrufu konusunda olmaktadır. Bu unsurların yer aldığı gerek sayısal gerekse sözel ifadeler taranmış ve her bir ifadenin kaç işletmenin faaliyet raporunda yer aldığı tespit edilmiştir.

4.1.2. Skorlama

Şirketler üretim faaliyetlerinde bulunurken çevreye ve doğaya birtakım zararlar vermektedirler. Üretim aşamasında kaynak tüketiminin azaltılması ve çevre için zararlı atık ve gazları minimuma indirme çabası sonucunda, çevreye verilen zararın yanında işletmelerin katlandığı maliyetler de azalmaktadır (Akmeşe, 2015).

Çalışmamızda bankaların çevresel konulardaki skorlamasını yaparken esas aldığımız 15 maddeye ilişkin bilgiler Tablo 4.4'te yer verilmektedir. Bu maddeler GRI ilkeleri baz alınarak hazırlanmıştır.

Tablo 4.4. Skorlamada Esas Alınan 15 Madde-Ekosistemle İlgili Maddeler

Ekosistemle İlgili Maddeler
1. Alternatif enerji projelerine destek
2. Yenilenebilir enerji projelerine destek
3. Enerji projeleri için uluslararası kuruluşlardan finansal kaynak sağlamak
4. Bankanın çevresel etkisinin azaltılmasına yönelik iyileştirmeler
5. Bankanın karbon seviyesi ve su tasarrufu politikası
6. Bankanın enerji tasarrufunda iyileştirmeler
7. Ağaç dikme
8. Çevre kuruluşlarına yapılan bağışlar
9. Geri dönüşüm projelerine destek
10. Çevreye zararlı projeler için seçici finansman politikası
11. Tarihi alanlara zarar veren projeler için seçici finansman politikası
12. Kâğıtsız uygulamalar
13. KSS komitesinin varlığı
14. BM Küresel İlkeler Sözleşmesi'nin imzalanması ve iyileştirmeler
15. Sürdürülebilirlik Raporu

Doğada devamlılığı olan ve belirli bir sınırı bulunmayan enerjilere yenilenebilir enerji denilmektedir. Alternatif enerji ise yenilenebilir enerji kaynaklarını da kapsamına alan bir kavramdır. Bu kaynakların temel özelliği çevre dostu olması ve ekonomik bir kaynak olarak ifade edilmesidir. Alternatif enerji kaynakları, ülkelerin kalkınabilmeleri için önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu kaynaklar doğada sınırsız bulunmaları nedeniyle sonsuz enerji üretme kapasitesine sahiptir. Güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi, akarsu ve dalgaların kinetik enerjisi, biokütle enerjisi en çok bilinen alternatif enerji kaynaklarıdır (Baykal, 2018). Bu çalışmada alternatif ve yenilenebilir enerji kaynakları arasında ayrım yapılmamış, yayımlanan raporlarda bu ifadelerin bulunup bulunmamasıyla ilgilenilmiştir.

Bankacılık sektörü, yenilenebilir ve çevre dostu projelerin kredi portföylerindeki payını arttırmakta ve yenilenebilir enerjinin finansmanını öne çıkarmaktadır (Serdar, 2022). Bu yaklaşımı ise faaliyet raporlarında ya da sürdürülebilirlik raporlarında paylaşarak göstermektedir. Örneğin, Türk Ekonomi Bankası 2018-2019 yılları için yayımladığı sürdürülebilirlik raporundaki ‘Sürdürülebilirlik Yaklaşımı’ başlığı altında, yenilenebilir enerji kullanımını ve enerji verimliliğini arttıran projelere destek vereceğini açıklamıştır (Türk Ekonomi Bankası, 2019). Çalışma içerisinde bu konudaki projelere destek verilip verilmediğine bakılarak destek verilmesi durumu 1 olarak verilmemesi durumu ise 0 olarak kodlanmıştır.

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de temiz enerjiye olan ilgi arttığından dolayı bu alana yatırım yapılabilmesi adına ilgili enerji projeleri için gereken finansmanın sağlanması konusu açıklığa kavuşturulmalıdır. Yenilenebilir enerji için yatırım maliyetlerinin fosil kaynaklara kıyasla yüksek olması finansman konusunda çeşitli zorluklar çıkarmaktadır (Yıldırım, 2016). Bu alanlara dönük finansmanlar uluslararası kuruluşlar ve kamu kaynakları ile çevresel ve sosyal sorunlara duyarlı çevreler tarafından oluşturulan fonlarla sağlanmaktadır. Son zamanlarda sürdürülebilirlik finansmanının klasik kredilendirme süreçlerinden ayrıştığı ve bu konuda kredilendirme sürecinin çeşitlendirildiği görülmektedir. Yakın dönemde gelişme gösteren ve yeşil bono olarak adlandırılan özel amaçlı borçlanma araçlarının yanında yeşil kredi kartları, yeşil ipotek kredileri, çevresel danışmanlık hizmetleri, yeşil leasing ve çevreye duyarlı yatırım fonları da yer almaktadır. 2017 yılsonu itibarıyla 29 adet banka tarafından sürdürülebilirlik için sağlanan toplam nakdi finansman 143 milyar TL olarak belirtilmiştir ve bunun içerisinde yenilenebilir enerji finansmanı 69 milyar TL ile ilk sırada yer almaktadır. Genel kanı, bankalar için çevresel ve sosyal yükümlülüklerle yönelik bir çerçevenin ve standardın olmaması sebebiyle raporlarda bu konulara yer verilmediği yönündedir. Bankaların karşılaşılan sorunlara yönelik çözüm önerilerinde, başta yenilenebilir enerji gibi konuları kapsayan vergiler olmak üzere teşvikler ve kolaylıklar sağlanması talepleri yer almaktadır (BDDK, 2018). Tüm bu bilgiler ışığında, çevreye zararlı faaliyetleri engellemek için seçici finansman politikaları uygulanmaktadır. Örneğin, Türk Ekonomi Bankası’nda yer alan sürdürülebilir endeksli kredilerde bazı koşulların yerine getirilmesine bağlı olarak daha avantajlı faiz oranları ve ödeme koşulları sunulmaktadır (Türk Ekonomi Bankası, 2019). Derecelendirmede bankaların kamuya açıklanan tablo ve raporlarında belirlenen değişkenlere ilişkin açıklamalara yer verilip verilmediğine bakılmıştır. Söz konusu açıklamanın kamuya yayımlanması durumu 1 değeriyle, yayımlanmaması durumu ise 0 değeriyle kodlanmıştır.

Bankalar da diğer işletmeler gibi çevreye zarar verecek faaliyetlerini azaltmak için operasyonlarında düzenlemeye gidebilmektedir. Operasyonların çevreye olumsuz etkilerinin azaltılması için atık yönetimi, su ve enerji kullanımı, kâğıt tüketimi gibi konular önem kazanmakta, buna bağlı olarak bankacılık sistemlerinde kullanılan araç ve gereçlerin sürdürülebilir olması amaçlanmaktadır. Doğal kaynakların kullanımını azaltmak, kâğıt israfını önlemek, yeşil bankacılık olarak ifade edilen çevre dostu uygulamaları teşvik etmek ve bankacılık faaliyetlerinden kaynaklanan karbon ayak izinin azaltmak hem dünyamız hem de insanlık için önemli bir konudur (Bingül ve Türk, 2019). Bankaların operasyonlarında

yapabileceği değişiklikler arasında, çevrimiçi bankacılığın şube bankacılığına kıyasla daha az çevreye zararı olduğu tespitinden kaynaklı olarak, kullanıcıları çevrimiçi bankacılığa teşvik etmek, kâğıtsız işlemlerin kolaylaştırılmasıyla çevrimiçi fatura ödeme işlemlerinin gerçekleştirilmesi gibi uygulamalar yer almaktadır. Bunlar dışında, daha az enerji tüketen donanımlar tercih edilerek ve tasarruflu LED ampuller kullanılarak sürdürülebilirliğe katkı sağlanabilmektedir (Bihari ve Pandey, 2015). Skorlamada bankaların bu konuya duyarlılıkları da ölçülmüştür.

Çevre için önemli bir diğer konu da karbon emisyonunun azaltılmasıdır. Özü dolayısıyla doğanın bir parçası olarak kabul edilse de fosil yakıt kullanımı, ormansızlaştırma gibi faaliyetleri dolayısıyla doğadaki karbon emisyon dengesini olumsuz etkilemektedir (isbank.com.tr, 2020). İklim değişikliğine ve küresel ısınmaya neden olan karbon emisyonunu azaltmak (Yalçın, 2010), işletmeler için en önemli çevresel sorumluluklar arasındadır. Karbon emisyonunun yanında uzmanların dikkat çektiği bir başka önemli husus da su tüketimidir. 2050 yılına kadar büyük bir su probleminin yaşanacağı ve her dört kişiden birinin bundan etkileneceği öngörülmektedir. Uzmanların uyarısı, dünyanın kaynaklarını sürdürülebilir kılmak için su tasarrufu yapılması yönündedir (garantibbva.com.tr, 2021). Bu konular bankacılık sektörü açısından değerlendirilirken banka raporlarındaki bu konu çerçevesinde yapılan faaliyetler incelenmiştir. Su tasarrufu ve/veya karbon emisyonu ile ilgili çevreye olumlu etki sunabilecek her faaliyet 1 değeriyle kodlanırken, bu faaliyetlerde bulunmayan bankalar 0 değeriyle kodlanmıştır.

Çevre için bir diğer önemli husus da geri dönüşümdür. Kullanıldıktan sonra atık ortaya çıkarılan maddelerin birtakım işlemlerin ardından aynı amaç için ya da farklı amaçlar için tekrar kullanılabilmesini sağlayan işlemler bütününe geri dönüşüm denilmektedir (Eşkin, 2020). Geri dönüşüm projelerine destek verildiği ya da banka içerisinde geri dönüşüm faaliyetlerinde bulunduğu tespit edilmesi durumu, 1 değeriyle skorlanmıştır. Sadece geri dönüşüm değil çevreyle ilgili başka projelerin (Örneğin, tarihsel ve kültürel mirasın korunmasına yönelik projelerin) de desteklenmesi sağlanmalıdır. Bazı bankalar, tarihî alanlara zarar veren projeler için seçici finansman politikası benimsemektedir. Örneğin; İş Bankası arkeolojik mirasın ortaya çıkarılması, yeni nesiller ile buluşturulması ve geleceğe aktarılabilmesi için korunmasını sağlayan projelere katkı sağlamaktadır (isbank.com.tr, 2019). Skorlama yönteminde bankaların bu konudaki hassasiyetlerinin ölçülmesi amaçlanmıştır.

Daha yeşil bir dünya için hayata geçirilen uygulamalardan biri de Türkiye’de ve dünyada sayısız örneğine rastlanan ağaç/fidan dikme faaliyetidir. Bankacılık sektörü açısından bakıldığında yine Türkiye İş Bankası’nın ‘Geleceğe Orman’ uygulaması dikkat çekmektedir. İşCep uygulaması üzerinden 1000 puana ulaşan müşteriler için Tema Vakfı aracılığı ile fidan dikimi yapmaktadır (Papuççıyan, 2021). Türk Ekonomi Bankası’nın uygulamasında ise müşterilerinin internetten yaptıkları işlemlerin toplamı, bir ağacı kesilmekten kurtaracak tutara ulaştığında Tema Vakfı’na fidan bağışlanmaktadır (TEB, 2019). Bu çalışmada yapılan analizde web sitelerinde ya da raporlarında ağaç/fidan dikme kampanyaları ya da bağışlarını paylaşan bankalar 1 değeriyle, bu konuda hiçbir faaliyette bulunmamış bankalar ise 0 değeriyle kodlanmıştır. Aynı zamanda işletmeler sürdürülebilir bir dünya için çevresel faaliyetlerde bulunan sivil toplum kuruluşlarına (TEMA, WWF Türkiye, TURMEPA vb.) destek sağlayabilmektedir. Genel olarak incelenen faaliyet ya da sürdürülebilirlik raporlarında bankalar bu destekleri bağış adı altında göstermektedir. Skorlama yaparken çevreye yararı olabilecek her kuruluş dikkate alınmıştır. Bu bağışların yapıldığı kurumlar arasında hayvanları ve yeşili korumaya yönelik sivil toplum kuruluşları da yer almaktadır.

Kurumsal sosyal sorumluluk için gereken projeleri planlamak, süreci düzenlemek ve bu konuda çalışmalarda bulunmak için şirket yönetim kurulu tarafından belirlenen, kanuna uygun olarak oluşturulan ve en az bir direktörün bağımsız olması koşuluyla üç veya daha fazla direktörden oluşan komiteye Kurumsal Sosyal Sorumluluk Komitesi adı verilmiştir (Adani Transmission, 2020). KSS Komitesi, KSS politikaları üretip tavsiye etmenin yanında üstlenmeleri gereken KSS faaliyetleri için yapılacak harcama tutarını şirketlere bildirmeyi de görev tanımına dahil etmektedir (cleartax.in, 2022). Ayrıca KSS Komitesi’nin, şirketlerin sunduğu raporlarda Sürdürülebilirlik Komitesi, Sosyal Sorumluluk Komitesi ya da Sorumlu Bankacılık Komitesi olarak da adlandırıldığı görülmektedir. Türkiye’de faaliyet gösteren Garanti Bankası, paydaşları için uzun vadeli değer yaratmayı amaç edindiğini, dolayısıyla bu süreci resmî olarak gözlemleyen bir ekip olması gerektiğini vurgulamış, 2012 yılı itibarıyla Sürdürülebilirlik Komitesi için yöneticiler seçilmeye başlanmış ve Garanti BBVA’nın 2018 yılı sonu itibarıyla pek çok temsilcilik açtığını ifade etmiştir (garantibbva.com.tr). Bankanın kendi bünyesinde böyle bir komitenin bulunmasıyla, sosyal sorumluluk faaliyetlerinin daha şeffaf bir şekilde yürütüldüğü gözlenmiştir. Çalışmada, bu komitenin bulunduğu bankalar 1 değeri ile kodlanırken, Sürdürülebilirlik Komitesi

bulunmayan ya da bunun için herhangi bir hazırlık yapılmayan bankalar 0 değeri ile kodlanmıştır.

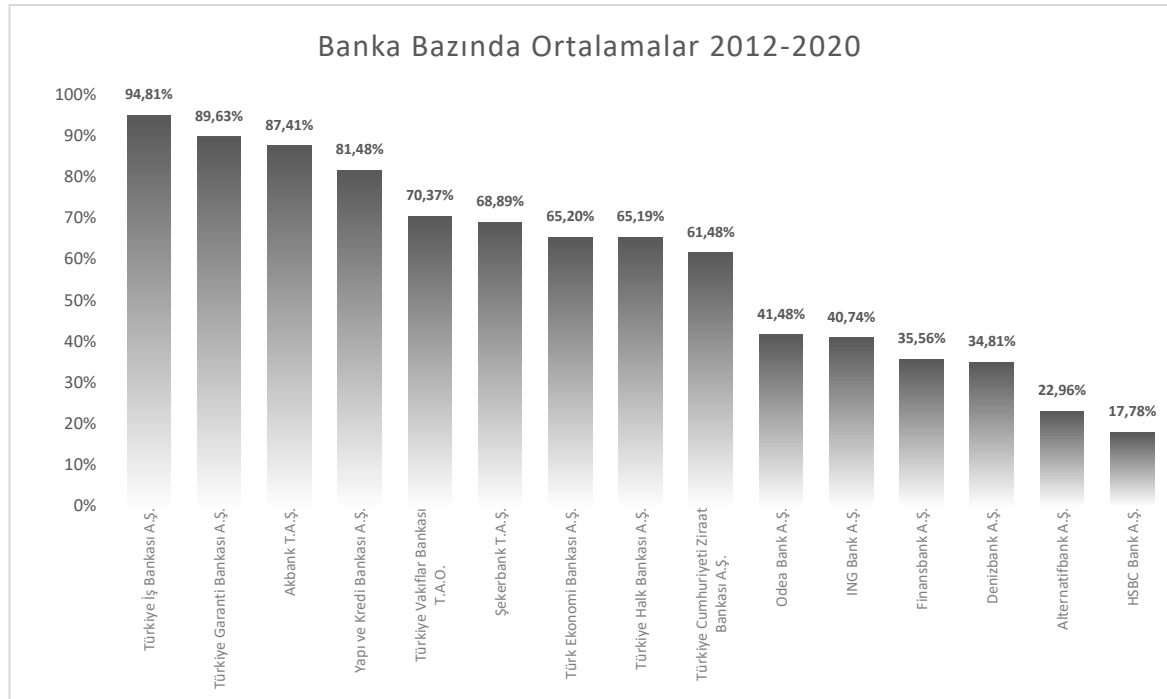
Şirketler mevcut faaliyetlerini, gelecek planlarını ve hedeflerini ekonomik, sosyal ve çevresel ana başlıkları altında paydaşlarına açıklamakla yükümlüdür. Şirketler bu paylaşımlar için sürdürülebilirlik raporlarını, entegre raporlarını ya da faaliyet raporlarını kullanmaktadır. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK)'na göre Türkiye'deki tüm sermaye şirketlerinin yıllık faaliyet raporu düzenlemesi zorunludur (TTK, 2011). Sürdürülebilirlik raporu hazırlamak ise yasal bir zorunluluk olmamakla birlikte uluslararası ticarî faaliyetlerde, ihalelerde ve konsorsiyumlarda belirleyici niteliktedir (Büyükalınçizme, 2017). Çalışmanın veri setinde yer alan bankaların bu koşulu sağlayıp sağlamadıklarının ölçülmesi adına web siteleri ya da KAP üzerinden paylaştıkları raporlar incelenmiş, skorlamada yalnızca sürdürülebilirlik raporu ya da entegre rapor başlığıyla paylaşımda bulunan bankalar 1 değeriyle kodlanmıştır. Faaliyet raporu başlığıyla paylaşım yapan bankalar ise kategori dışında bırakılmıştır.

Bir diğer önemli ölçüt de bankaların, sürdürülebilir kalkınmaya sağlanan katkı noktasında en büyük gönüllü girişim olarak bilinen, Birleşmiş Milletler Küresel İlkeleri'ni imzalaması hususudur. İnsan hakları, çalışma standartları, yolsuzlukla mücadele ve çevre konularını içine alan bu gönüllü anlaşma (Yıldız, 2012) aslında bankaların bu konuda resmî olarak bir girişim içerisinde bulunduğunun en iyi kanıtı olarak görülmektedir. Bu anlaşmaya imza atan bankalar 1 değeriyle, anlaşmayı imzalamamış olan bankalar ise 0 değeriyle kodlanmıştır.

Tablo 4.5. KSS Açıklamalarına Göre Banka Bazında Ortalama

Banka Adı	Banka Bazında Ortalamalar 2012-2020
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	61,48%
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	65,19%
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	70,37%
Akbank T.A.Ş.	87,41%
Şekerbank T.A.Ş.	68,89%
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	65,20%
Türkiye İş Bankası A.Ş.	94,81%
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	89,63%
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	81,48%
Finansbank A.Ş.	35,56%
Denizbank A.Ş.	34,81%
ING Bank A.Ş.	40,74%
HSBC Bank A.Ş.	17,78%
Odea Bank A.Ş.	41,48%
Alternatifbank A.Ş.	22,96%

Bankaların KSS açıklamalarına göre yapılan skorumla sonucunda bankaların KSS açıklama ortalamaları incelendiğinde (Tablo 4.5) 2012-2020 yılları arasında en yüksek ortalamaya sahip üç halka açık mevduat bankası sırasıyla Türkiye İş Bankası A.Ş. (%94,81), Türkiye Garanti Bankası A.Ş. (%89,63) ve Akbank T.A.Ş. (%87,41) olmuştur. Çalışmalara dahil edilen diğer bankalara kıyasla en düşük ortalamaya sahip banka ise HSBC Bank A.Ş. (%17,78) olmuştur.

Şekil 4.1. Banka Bazında Ortalamalar Grafiği

Şekil 4.1’de de Tablo 4.5’teki verilerin sütun grafiğine aktarılmış halini görmekteyiz. Burada Türk Ekonomi Bankası A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş. ve Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.’nin KSS açıklama ortalamalarının yakın seyrettiğini söyleyebiliriz.

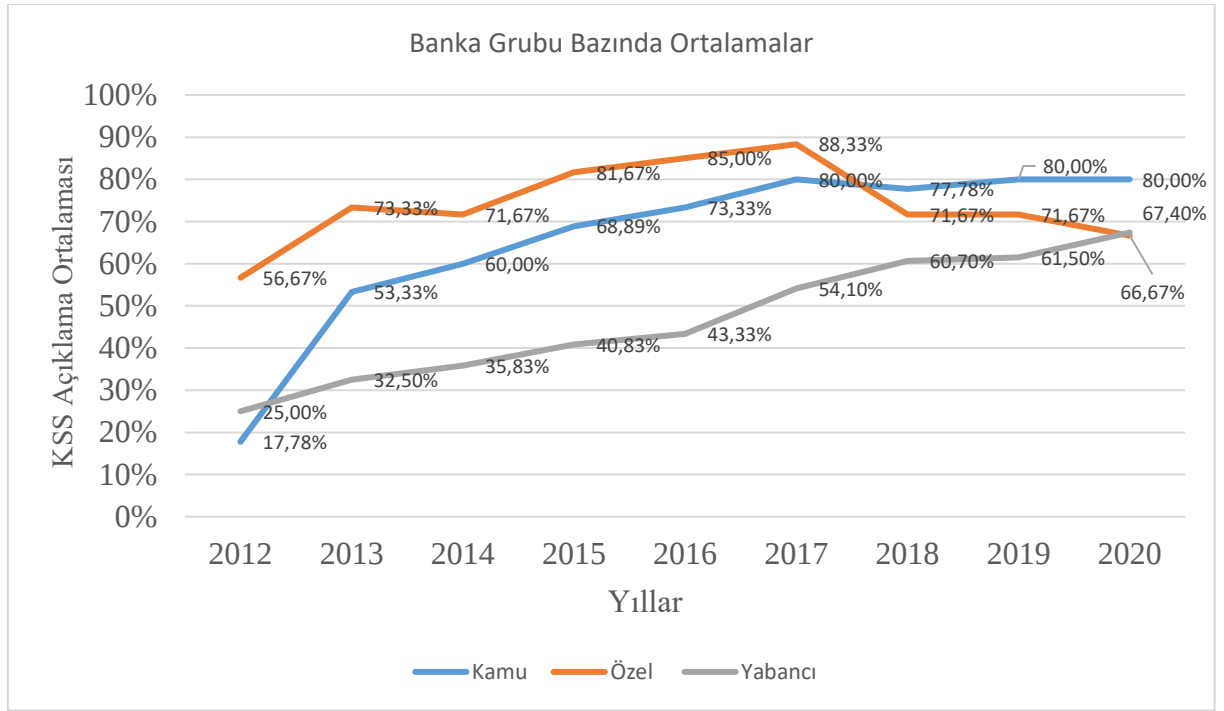
Türkiye’de bulunan mevduat bankaları kamusal sermayeli, özel sermayeli ve yabancı sermayeli olarak üçe ayrılmaktadır. Çalışmamızda yer alan kamu mevduat bankaları Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.; özel mevduat bankaları Akbank T.A.Ş., Şekerbank T.A.Ş., Türk Ekonomi Bankası A.Ş. ve Türkiye İş Bankası A.Ş.; son olarak yabancı mevduat bankaları ise Türkiye Garanti Bankası A.Ş., Yapı ve Kredi Bankası A.Ş., Finansbank A.Ş., Denizbank A.Ş., ING Bank A.Ş., HSBC Bank A.Ş., Odea Bank A.Ş. ve Alternatifbank A.Ş.’dir.

KSS açıklama ortalamaları banka grubu bazında incelendiğinde aşağıdaki Tablo 4.6 ve Şekil 4.2 ortaya çıkmaktadır. Tablo 4.6’ya göre 2012-2017 yılları arasında özel mevduat bankalarının KSS açıklama ortalamalarının diğer gruplara nazaran yüksek olduğunu gözlemliyoruz. 2018, 2019 ve 2020 yıllarında ise kamu bankalarının KSS ortalamalarının yükselerek özel mevduat bankalarını geride bıraktığını görüyoruz. Bu yıllar itibariyle ortalamaya baktığımızda ise %74,08 ile özel bankaların birinci sırada olduğunu söyleyebiliriz. Kamu bankaları 2012-2017 yılları arasında özel bankalara kıyasla KSS açıklamalarında daha hızlı artış göstermiştir. Kamu bankaları iyi örnekleri takip eden bankalar olmaları nedeniyle fark yaratmak için KSS’yi kullanmışlardır.

Yabancı bankaların ise bu iki gruptan ayrışması, bu bankaların Türkiye’de tam ürün bankacılığı yapmamaları nedeniyle açıklanabilir. Bu bankalar asıl kuruldukları ve faaliyet gösterdikleri ülkedeki ürün ve hizmetlerini diğer ülkelere taşıyamamaktadır. Türkiye’de de yabancı bankalar döviz işlemlerini gerçekleştirmek amacıyla faaliyet göstermekte olup bir bankaya değer katan KSS gibi faaliyetlerine ayıracak kaynağı olmadığından dolayı kamu ve özel bankalara kıyasla geride kalmaktadır.

Tablo 4.6. Banka Grubu Bazında Ortalamalar

Banka Grupları \ Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Ortalama 2012-2020
Kamu	17,78%	53,33%	60,00%	68,89%	73,33%	80,00%	77,78%	80,00%	80,00%	65,68%
Özel	56,67%	73,33%	71,67%	81,67%	85,00%	88,33%	71,67%	71,67%	66,67%	74,08%
Yabancı	25,00%	32,50%	35,83%	40,83%	43,33%	54,10%	60,70%	61,50%	67,40%	46,80%

Şekil 4.2. Banka Grubu Bazında Ortalamalar Çizgi Grafiği

4.2. Panel Veri Analizi

Ekonometrik tahminlerin güvenilir sonuçlar vermesi için modele uygun veri toplanması önemli bir husustur. Zaman serisi verisi, yatay kesit serisi verisi ve panel veri olmak üzere üç çeşit veri vardır. Zaman serisi araştırmada konu olan büyüklüğün zamanla sıralanmış ölçümlerinin adlandırılmasıdır (Can ve Gerşil, 2018). Yatay kesit verisi ise aynı zaman diliminde olan farklı birimlerden toplanarak elde edilmektedir (ekolar.com, 2018). Analizlerde hem zaman hem de birimlere göre analiz yapılması gerektiğinde ayrı ayrı yapılmaktadırlar. Zamana göre yapılacak olan analizler zaman serileri analiziyken birimlere göre yapılan analiz ise yatay kesit analizidir. Yatay kesit analizi ve zaman analizini harmanlayarak model testlerini yapan yöntem panel veri analizi denilmektedir (Greene, 2003).

Bu çalışma bankaların yıllara ilişkin verilerini içermekte olduğu için panel veri analizi yöntemleri kullanılmıştır. Panel veriler, birimlere ilişkin verilerin zaman içindeki değişimlerini içermektedir. Burada birimler ülkeler, şirketler, bireyler olabilir. Panel veriler, gözlemlenemeyen ya da ölçülemeyen değişkenleri (kültürel faktörler, iş uygulamalarındaki farklılıkları vb.) veya zaman içinde değişen ama kuruluşlar arasında değişmeyen değişkenlerin (ulusal politikalar ve anlaşmalar vb.) kontrolünü sağlar (Torres-Reyna, 2007). Panel veri kullanmanın, heterojenliği kontrol etmek, karmaşık modellerin test edilmesini

sağlamak, yatay kesit verilerinin çok fazla ölçülemeyen değişkene sahip olması nedeniyle bu değişkenlerin dışlanması neden olacağı sapmaların giderilmesini sağlamak gibi faydaları sayılabilir (Hilaloğlu, 2019).

Ekonomik ilişkilerin tahmin edilmesinde kullanılan panel veri analizi, sıklıkla yatay kesit sayısının dönem sayısından fazla olduğu durumlarda çalışır. Burada yatay kesit birimi N harfi ile ifade edilmektedir. Genel bir panel veri analizi modeli ise bu formülasyon ile ifade edilmektedir (Tatoğlu, 2016):

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \sum_{i=1}^k \beta_{it} X_{it} + \varepsilon_{it} \quad i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T \quad (1)$$

X: Bağımsız değişkenleri,

Y: Bağımlı değişkeni,

α : Sabit parametreyi,

β : Eğim parametrelerini,

ε : Hata terimini,

i: Birim indisini,

t: Zaman indisini

k: Bağımsız değişken sayısını göstermektedir.

4.2.1. Panel veri analizinin avantajları

Panel veriler, bireyler arası farklılıkları ve dinamikleri harmanlayarak, diğer kesit ve zaman serilerine göre birçok avantaja sahiptir. Model parametrelerinin diğerlerine kıyasla daha doğru bir çıkarım sunar. Panel verileri T=1 olan panel olarak görülebilen veya N=1 olan panel olan zaman serisi verilerinden fazla serbestlik derecesi ve daha fazla örnek değişkenliği kapsar. Bu nedenledir ki ekonometrik tahminler verimliliğini artırır. Hesaplamayı ve istatistiksel çıkarımları basitleştirir (Hsiao, 2006). Panel veri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin analizleri için de uygundur (Alpay, 2013). Daha kolay karmaşık model kurulur ve daha kolay test edilir (Baltagi, 2005).

Panel veri kullanılan çalışmalarda birimler arası farklılık ve zaman içinde oluşan farklılıkların neden olduğu değişimi modele dâhil etmenin bir yolu; var olan değişimin regresyon modelinin katsayılarında değişmeye neden olduğu varsayılmaktadır. Panel veri ile yapılan regresyonlarda üç temel yaklaşım mevcuttur. Bunlardan biri Klasik Model yani Havuzlanmış En Küçük Kareler Modeli (HEKK), Sabit Etkiler Modeli (FEM) diğeri ise Rassal Etkiler Modeli (REM)'dir (Gujarati, 2003). HEKK'te hem sabit katsayı hemde eğim katsayıları birim ve zamana göre tüm gözlemler için sabittir. Bu modelde tüm gözlemler

birleştirilerek klasik en küçük kareler yöntemi kullanılmaktadır. Model Denklem 2’de verildiği şekilde gösterilmektedir.

$$Y_{it} = \alpha + \sum_{i=1}^k \beta X_{it} + \varepsilon_{it} \quad i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T \quad (2)$$

SEM, birimlerin zamana göre değiştiğinin veya katsayıların birimlere göre değiştiğinin varsayıldığı modellere denir. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arası ilişkiyi incelemektedir. Tek yönlü ve çift yönlü olmak üzere ikiye ayrılan SEM, yalnızca birim ya da zaman etkisi içeriyorsa tek yönlü sabit etkiler modeli olarak tanımlanır (Bal ve Özdemir, 2017).

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \sum_{i=1}^k \beta_{it} X_{it} + \varepsilon_{it} \quad i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T \quad (3)$$

SEM’de çok parametre olduğu için serbestlik derecesi düşmektedir. Modelde bireysel etkinin rassal olduğu varsayılırsa bu sorundan kaçınılabilir. Büyük bir kitleden rastgele birimler alınacaksa rassal etkiler modelinin kullanılması daha uygundur. SEM’den farkı birimler arası değişkenlerik rassaldır. (Bal ve Özdemir, 2017).

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \sum_{i=1}^k \beta_{it} X_{it} + \varepsilon_{it} + \mu_i \quad i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T \quad (4)$$

4.3. Kurumsal Sosyal Sorumluluğu Etkileyen Değişkenleri

Daha önce KSS açıklamalarının belirleyicileriyle ilgili yapılan akademik çalışmalarda açıklanan bilgi türü, şirket performansı arasındaki ilişki, firma büyüklüğü, ülke menşei, endüstri türü, sosyal tarih ve paydaş baskısı gibi çeşitli konulara odaklanılmaktadır (Fifka, 2013). Bu araştırmaların çoğu gelişmiş ülkelerde yapılsa da son yıllarda gelişmekte olan ülkeler de bu konuya ilgi göstermeye başlamıştır (Akdoğan ve diğer., 2017).

Araştırmalara göre Türkiye’deki KSS çalışmalarının arasında Ertuna ve Tükel (2009), İliç (2010), Kavut (2010), Arsoy, Arabacı ve Çiftçioğlu (2012), Başar (2014) ve Akdoğan ve diğer. (2017) bulunmaktadır. KSS raporlaması ile ilgili bankacılık sektörüne özel çalışma ise Akdoğan ve diğer. (2017) tarafından yapılmıştır.

4.3.1. Büyüklük (ASSETS)

Kurumsal yönetim ve KSS arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için finansal ve kurumsal değişkenler kullanılarak bir model tasarlanmıştır. KSS raporlamasında daha önce

yapılan çalışmalarda; açıklanan bilgi türü, şirket performansı ile KSS arasındaki ilişki, şirket büyüklüğü, ülke menşei, sosyal tarih, paydaş baskısı ve endüstri türü gibi konulara daha çok değinildiği anlaşılmaktadır (Fifka, 2013).

KSS ve işletme büyüklüğü arasındaki ilişki pek çok çalışmada incelenmiştir. Kurumsal sosyal sorumluluk ve kurumsal yönetim üzerine yapılan çağdaş araştırmalarda genellikle kontrol değişkeni olarak firma büyüklüğü kullanılmaktadır. Zira araştırmaların çoğu kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerinde firma büyüklüğünün etkisine işaret etmektedir (Bayoud, Kavanagh ve Slaughter, 2012; Naser ve Hassan, 2013; Perrigot, Oxibar ve Dejean, 2012). Daha büyük firmaların, özellikle çevre koruma kurumları ve araştırmacı medya gibi dış baskı grupları tarafından sağlanan dış piyasa gözetimine daha duyarlı olmaları firma büyüklüğü ve KSS açıklamaları arasındaki anlamlı derecede pozitif ilişkinin birinci nedeni olarak görülmektedir. İkinci neden olarak daha büyük firmaların, KSS faaliyetlerine yatırım yapmak için önemli finansal kaynaklara sahip olması gösterilebilir. Son olarak ise daha büyük firmaların, özellikle çevre konusunda daha fazla endişe duyan yatırımcıları hedef alarak finansal piyasalardan sermaye çekmek amacıyla yatırımcılara hitap etmelerinde bir sembol ve/veya strateji olarak KSS faaliyetlerin yönelmeleri de bir başka neden olarak karşımıza çıkmaktadır (Farook ve diğer., 2015).

Büyük şirketlerin paydaş görüşlerini olumlu etkilemek, marka görünürlüğünü ve itibarını artırmak, bunun yanında dış grupların baskılarını azaltmak için KSS açıklamalarını kullanmalarından dolayı, şirket büyüklüğü kurumsal sosyal performans açıklamalarının ana belirleyicisi olmuştur (Andrikopoulos ve diğer., 2014; Brammer ve Pavelin, 2004; Khan ve diğer., 2012).

Yapılan çalışmalar incelendiğinde; Orlitzky'nin 2001 yılında yapmış olduğu araştırmada işletme büyüklüğü ve KSS arasında anlamlı bir ilişki olduğuna dair tespitler dikkat çekmektedir (Orlitzky, 2001). Bu konuda araştırma yapan başka bir yazar ise küçük ölçekli işletmelerde KSS faaliyetlerinin yüksek seviyede olduğuna, orta ölçekli işletmelerde ise en düşük sonuçların alındığına değinmiştir (Udayasankar, 2008). Çalışmalardaki genel kanı, işletme büyüklüğü ile sosyal sorumluluk arasında bir ilişki olduğu yönündedir (Beurden ve Gössling, 2008; Başar, 2014).

Ürdün'de borsada işlem gören halka açık bankacılık şirketlerinin KSS açıklamalarının temel alındığı istatistiklerde, şirket büyüklüğü ile KSS arasında önemli bir ilişki olduğu

ortaya çıkmıştır. Negatif bir ilişki varlığı ortaya konulsa da bu oran anlamlı bir sonuç doğurmamış, %5 düzeyinde kalmıştır. (Alsoboa ve Soliman, 2015).

Handoyo, Endonezya üzerinde yaptığı çalışmada; firma büyüklüğünün toplam varlıklarla ilişkilendirilen firma ölçeğini ifade ettiğini söylemiş ve bunun sosyal sorumluluk kapsamını belirleyeceğini öne sürmüştür (Handoyo, 2020).

Daha önce yapılan çalışmalara bakıldığında büyük firmaların daha küçük firmalara göre KSS'ye daha fazla bütçe ayırdıkları (Russo ve Fouts, 1997) ve daha büyük firmaların endüstri lideri olarak görülmesinden kaynaklı olarak KSS eğilimlerinin arttığı belirtilmiştir. Sameer ise çalışmasında kontrol değişkeni olarak firma boyutunu kullanmıştır ve çalışmadaki sonuçlara göre de büyüklüğün istatistiksel olarak oldukça anlamlı bir P değerinin 0,000 olduğunu göstermektedir. (Sameer, 2021).

Issa ise çalışmasında Suudi firmalarının KSS açıklama düzeylerini incelemiştir. Borsaya kote olan 109 firma üzerinde yapılan araştırmada firma büyüklüğünün KSS açıklama düzeyi ile pozitif anlamlı bir ilişkisi olduğu ortaya çıkmıştır (Issa, 2017).

Başka bir çalışmada BIST Sürdürülebilirlik Endeksi'ndeki KSS raporlamasını etkileyen şirketler üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Türkiye'de BIST Sürdürülebilirlik Endeksi'nde olan şirketler KSS raporlamasında şirket büyüklüğünden etkilenmektedir (Şen ve Hatunoğlu, 2019). Beklenen sonucu ortaya koyan başka bir makalede ise firma büyüklüğü ile KSS puanı arasındaki ilişkinin pozitif olduğu, dolayısıyla daha büyük firmaların pazar itibarlarını daha fazla önemseyeceği vurgulanmıştır (Farook ve diğer., 2015).

Büyük şirketlerin toplum üzerindeki etkisi küçük şirketlere oranla daha fazla olduğundan buradaki gönüllü açıklamalar daha çok düzenlemelerden kaçınma ve siyasî maliyetleri düşürme çabası olarak bilinir (Adams ve diğer., 1998; Clarke ve Gibson-Sweet, 1999; Gray ve diğer., 1995; Ness ve Mirza, 1991). Ayrıca büyük şirketler manipülasyona daha açıktır yani büyüklükleri dolayısıyla yanlış ve asılsız haberlere karşı daha savunmasızlardır. Bu nedenle kurumsal sosyal performans hakkında açıklamalar yapmak bir korunma şekli olarak kabul edilir (Garcia ve diğer., 2021). Sonuç olarak firma büyüklüğü ile KSS açıklaması arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki doğacaktır (Reverte, 2008).

4.3.2. Özsermaye Karlılığı (ROE)

İşletme performansını hesaplama yöntemlerinden birisi de finansal performanstır. Bunun için de varlıkların getirisi (ROA-Return on Assets), özsermaye kârlılığı (ROE-Return on Equity) veya bir şirketin piyasa değeri performansını ölçen diğer göstergeler kullanılmaktadır (Cochran ve Wood, 1984).

ROE, şirketin sermayesini kullanarak vergi sonrası kazanç elde etme kabiliyetini gösterir. (Yuwita ve Kalanjati, 2017). Başka bir ifadeyle; yatırım yapılan sermaye üzerinden şirket sahiplerine sağlanan gelirin ölçüsüdür (Syafri, 2008). Bu yönüyle yatırımcıların karar süreçlerinde göz önünde bulundurdıkları mikro faktör, özsermaye kârlılığıdır (Yuwita ve Kalanjati, 2017).

Özsermaye kârlılığı, şirketlerin sermayeyi nasıl kullandıklarını gösterir. Yüksek olması, şirket yönetiminin verimli bir şekilde çalıştığını gösterir (Dewi, 2013). ROE'nin şirketin finansal performansının ölçülmesinde kullanılabileceğini açıklayan Suta (2000 ve 2006 çalışmaları), daha yüksek ROE değerinin daha yüksek şirket performansı anlamına geldiğini kanıtlamıştır. Dolayısıyla yüksek özsermaye kârlılığına sahip bir şirketin yatırımcılar tarafından dikkate alınması gereken bir şirket olduğu vurgulanmıştır (Dewi, 2013).

KSS ile finansal performans arasındaki pozitif korelasyon, sosyal ve finansal performansla sahip şirketlerin kapsamlı bir şekilde iyi sosyal açıklama yapma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Sosyal sorumluluk ROE ile ölçüldüğünde finansal performans üzerinde olumlu bir etkisi olduğu sonucuna da varılmaktadır (Dkhili ve Ansi, 2012; Dewi, 2013).

ABD bankaları üzerinde yapılan bir çalışmaya göre, ROA ve ROE değerleri görece daha yüksek olan bankalar, boyutlarına göre önemli ölçüde daha yüksek KSS puanları elde etmektedir (Hassan ve diğer., 2013; Cornett ve diğer., 2014). Finansal performans ile KSS faaliyetlerine eğilim arasındaki nedensel ilişkiye dair literatürden elde edilen bazı bulgulara rağmen, özellikle bankalar söz konusu olduğunda, bu nedensel ilişkinin yönü şüphelidir (Hassan ve diğer., 2013).

Dewi ve Monalisa (2016) çalışmalarında, şirketin faaliyet performansında en yaygın temsil edilen finansal performans göstergelerinin ROA ve ROE olduğunu belirtmektedir. ROE, KSS puanlarıyla pozitif ve anlamlı bir şekilde ilişkili olduğundan, en büyük bankaların

sosyal sorumluluklarından dolayı ödüllendirilmeleri söz konusu olmaktadır (Hassan ve diğer., 2013).

KSS ile özkaynak kârlılığı arasındaki istatistiksel ilişkinin değerlendirildiği bir başka çalışmada özkaynak kârlılığını bağımsız değişken olarak seçen Shirasu ve Kawakita (2020)'ya atıf yapılmıştır. Aynı zamanda yönetim yapılarının ROA ve ROE üzerindeki önemini ve katkısını da vurgulayan çalışma, kurumsal yönetim özkaynak getirisi için istatistiksel olarak anlamlıdır ve P değeri 0.000 olarak ifade edilen %1 önem düzeyindedir. Araştırmanın kritik bulgusu, KSS harcamalarının bir firmanın gelir artışını ve kârlılığını olumlu yönde etkilemesidir (Okafor ve diğer., 2021).

Ekonomik, toplumsal, çevresel ve insanî gelişmelere dayanan ve ROE üzerinde çalışılan bir araştırmadaki modelde, modelin yüksek derecede global uyuma sahip olduğu açıktır (Fayad ve diğer., 2017). Geçmişte yapılan araştırmalarda, KSS'nin uygulanmasının finansal performansı iyileştirdiğine inanılmaktadır. KSS açıklamalarının özkaynak kârlılığı (ROE)'nı da etkilediği ortaya çıkmıştır (Bidhari ve diğer., 2013).

Konuyla alakalı başka bir çalışmada ise KSS faaliyetlerinin işletmelerin ROE değerleri üzerinde 0,05 düzeyinde pozitif anlamlı etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır (Acar, 2020). Literatürde KSS düzeyi ile ROE arasındaki pozitif ilişkiyi destekleyen çalışmalara da çokça rastlanmaktadır (Griffin ve Mohan, 1997; Preston ve O' Bannon, 1997; May ve Khare, 2008; Özbay, 2013; Akdoğan ve diğer., 2017; Lin ve diğer., 2021). KSS arttıkça organizasyonel kazançların arttığına yönelik bulgular yaygındır (Uadile ve diğer., 2012).

Vitezic, finansal performansı benzer araştırmalarda kullanılan ortak göstergelerle ölçmüştür; yani kârlılık, ROA, ROE, marj kârı ve hisse değeri ile ölçmüştür. Bu göstergelerin ortalama değerleri, KSS raporu olan şirketlerde önemli ölçüde sapma gösterirken rapor yayımlamayan şirketlerdeki sapma çok daha düşük düzeydedir. Vitezic bu araştırmayla, diğer çalışmalarda da ifade edilen, KSS'nin bir şirketin finansal performansı üzerinde bir etkiye sahip olduğu hipotezini kanıtlamış olmaktadır. (Vitezic, 2011).

Bazı çalışmalarda da yukarıdaki ilişkilerin aksine, yapılan araştırmalar sonucunda KSS ve ROE arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Önder, 2019). Yuwita ve Kalanjati (2017), KSS açıklamalarının yalnızca şirketlerin varlık kârlılığı üzerinde olumlu etkileri olduğunu, şirketlerin ROE ve hisse senedi getirisi ile ilişkili olmadığını kanıtlamıştır.

Stankevičienė, Jasaitė ve Čepulytė (2012), NASDAQ-OMX-Vilnius borsasında işlem gören şirketler üzerinde yaptığı çalışmasında yüksek kurumsal sosyal sorumluluk performansına sahip şirketlerin, düşük kurumsal sosyal sorumluluk performansına sahip şirketlerden daha yüksek ortalama ROE değerine sahip olacağına dair hiçbir gösterge olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

4.3.3. Takipteki krediler (Non-performing loans - NPL)

Takipteki krediler, borçlunun en az doksan gün boyunca geri ödeme yapamadığı kredilerdir (Bhattarai, 2016). Belli bir zaman içerisinde ödenmesi planlanan borcun ödenememesiyle borçlunun temerrüde düştüğü anlamına gelen takipteki (tahsili gecikmiş) krediler (NPL) (<https://tr.nesrakonk.ru/nonperformingloan/>, 2021) ve KSS arasındaki ilişkiyi birçok araştırmacı incelemektedir. Takipteki kredi miktarının borçlulara verilen kredi miktarından fazla olması durumunda yüksek takipteki kredilere sahip olduğu kabul edilir. Bu oranın yüksek olması bankanın performansını negatif etkileyecektir (Srihayati, 2015). Takipteki alacaklarda sürekli artış durumu, bankacılık sektörü için zararlı sonuçlar doğurmaktadır (Michael, 2006). Ayrıca firma değeri üzerinde de olumsuz ve istatistiksel anlamda önemsiz bir etkisi de vardır (Sari ve Priantinah, 2018).

Bankacılık sisteminin itibarının bozulması ve takipteki alacakların büyümesi, sosyal açıdan sorumlu iş modellerine daha fazla ilgi gösterilmesini gerektiren, birbiriyle ilişkili fenomenlerdir. Bankacılık sektörünün yaşadığı yönetim krizi; itibarın zedelenmesi ve sorunlu kredi miktarının artması olarak iki boyutta ele alınabilir (Gangi ve diğer., 2018). Dolayısıyla finansal performans ve KSS'nin bankacılık sektörünün kurumsal değeri üzerinde etkileri vardır (Wahongan, 2019).

Bir bankanın kurumsal itibarı, finansal performansının ve kredi itibarının yüksek olmasına bağlıdır. Bu da borçluların kredi öncesi sıkı değerlendirilmesi ile mümkün olmaktadır (Razafindrabimbia ve Grace, 2020). Bankacılık sektöründe kurumsal sosyal sorumluluk ile takipteki krediler arasında herhangi bir bağlantı olup olmadığı da inceleme konusu olmuştur. Genel kanı, takipteki alacakların azalmasının bankaları KSS'ye yönelttiği yönündedir (Wu ve Shen, 2013). KSS raporlaması yayımlayan bankalar finansal anlamda daha güvenilir olan kullanıcıların tercihleri arasına girmektedir. Bu durum da takipteki kredilerin (NPL'ler) seviyesini azaltabilir (Razafindrambinina ve Grace, 2020). Attig, Ghoul,

Guedhami ve Suh (2013), KSS ile kredi notları (takipteki alacaklar ile ilgili kredi performansı) arasında bir bağlantı olduğunu belirtmişlerdir.

Wu ve Shen (2013), çalışmalarında KSS endeksinin düşük olmasının NPL düzeyini negatif etkilerken KSS endeksi arttığında NPL'nin katsayı boyutunun azaldığını belirtmekte, KSS'nin NPL üzerinde büyük bir olumsuz etkiye sahip olduğu argümanını desteklemektedirler. Simpson ve Kohers (2002) ve Wu ve Shen (2013), KSS'nin takipteki krediler (NPL) ile negatif ilişkide olduğunu savunmuştur.

Saadaoui ve Salah (2022) çalışmalarında, takipteki kredilerin bankaların performansı üzerinde sırasıyla %5 ve %1 eşiğinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Takipteki kredi artışıyla aktif kalitenin düşmesi sonucunda bankadaki kârlılığın azaldığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlar pek çok çalışma tarafından da desteklenmektedir (Anayochukwu ve Chi-Chi, 2016; Khan ve diğer., 2020).

Araştırmalar daha fazla KSS'ye sahip bankaların daha kârlı olduklarını ve sorunlu kredi miktarının daha düşük olduğunu göstermektedir. Bu nedenle de KSS'nin finansal performans üzerinde olumlu bir etkisi olduğu da ortaya çıkmaktadır (Razafindrambinina ve Grace, 2020). Simpson ve Kohers (2002) de çalışmalarında KSS ile finansal performans arasında pozitif bir bağlantı olduğunu açıklamaktadır.

4.3.4. Kurumsal yönetim endeksi (Corporate governance index- CGI)

Kurumsal yönetim (KY) anlayışı, bir şirketin değerini artıran, çıkar çatışmalarını uzlaştırmaya götüren bir yönetim anlayışıdır (Dağlı, Ayaydın ve Eyüboğlu, 2010). KY, 'halka açık şirketlerde hisse senedi yatırımlarını düzenleyen sermaye piyasası kuralları' olarak da açıklanmaktadır (Claessens, 2003). Adillik, şeffaflık, hesap verebilirlik ve sorumluluk olarak dört temel ilke üzerine kurulan kurumsal yönetim için literatürde pek çok tanım kullanılmıştır (Güçlü, b.t.). Esas olarak şirketin pek çok paydaşının çıkarlarının dengelenmesini savunmakta ve kurumsal açıklamalar da dâhil olmak üzere yönetimin her alanını içermektedir (Purbawangsa, Solimun, Fernandes ve Rahayu, 2020). Kurumsal Yönetim Endeksi (CGI-Corporate Governance Index) ise derecelendirme kuruluşlarınca değerlendirilen ve uyum notu en az 6 olan hisselerden oluşan endekstir (Dağlı ve diğer., 2010).

KSS ve KY arasındaki ilişkiyi inceleyen makalelerde, KSS politikalarının kalitesi KY'nin iyi standartlara sahip olmasıyla ilişkilendirilmektedir (Fahad ve Rahman, 2020).

Şirketlerin sorumluluk hassasiyetinin artırılması, kurumsal sorumluluk konularının yönetim yapısıyla bütünleştirildiğinde mümkün hale gelecektir (Welford, 2007; Spitzeck, 2009). KSS ve KY'nin aynı madalyonun iki yüzü olduğu görüşü hâkimdir (Bhimaniand Soonawalla, 2005).

Kurumsal yönetim endeksi, firmaya özel kurumsal yönetim kalitesinin geniş bir ölçüsü olarak hizmet eder. Yasal olarak gerekli olmayan, ancak uluslararası standartlar tarafından iyi bir KY uygulaması olarak kabul edilen yönetim niteliklerini yansıtır (Silva ve Leal, 2015). Daha öncesinde kurumsal yönetim ve işletme performansı arasındaki ilişki ön plana çıkarken yeni çalışmalarda kurumsal yönetim ile çevresel performans gibi KSS'nin belirli boyutları arasındaki ilişki keşfedilmeye başlanmıştır (Stuebs ve Sun, 2015).

Gelişmiş ülkelerde KSS ve kurumsal yönetim endeksi, kurumsal iç kontrol ve iflas riski değerlendirmesini yansıttığı için denetim ücreti, saat, personel, kapsam ve zaman çizelgesini içeren denetim planında önemli referans öğeleri olarak kabul edilmektedir. Yapılan araştırmalar, iyi bir KSS'ye ve güçlü kurumsal yönetim endeksine sahip şirketlerin daha iyi finansal sağlamlığa sahip olduğunu açıklamaktadır (Kwak ve Kim 1993; Son ve Yoon, 2007; Choi ve Yang, 2008; Bae ve diğer., 2012). KSS ve kurumsal yönetim endeksinin etkileşimi, kurumsal performans üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Yeon, 2016). Kurumsal yönetimin KSS açıklamaları üzerinde önemli ve olumlu bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir (Purbawangsa, 2020).

Kurumsal yönetimin işletmenin çevresel güçleri ile pozitif ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Stuebs ve Sun (2010)'un çalışmalarında kurumsal yönetim ve sosyal sorumluluk arasında pozitif ilişki olduğu açıklanmaktadır. Çalışmada iyi bir kurumsal yönetimin, sosyal sorumluluk konusunda sonraki dönem verilerini olumlu etkilediğini ortaya çıkarmıştır. Bu analiz, Brown ve Caylor (2006) tarafından hazırlanan kurumsal yönetim endeksi kullanılarak yapılmıştır (Stuebs ve Sun, 2010).

4.3.5. Z-Skor

Yeterlilik testleri, Z veya benzeri bir performans skorlaması içerir. Z-Skor sonucu 2'den küçük bir değere sahipse analiz sonucu uygun olarak değerlendirmektedir. Değerin 2 ile 3 arasında bulunması ise analiz sonucunun şüpheli olduğunu göstermektedir. 3'ten büyük bir değer hesaplandığı durumda ise analizin kabul edilemez nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu kriterler iki standart sapma ile %95 güvenilirlik düzeyinin ve üç standart

sapma ile %99,7 güvenilirlik düzeyinin mevcut olduğu durumlarda geçerlidir (eurachem.org, 2014).

Z-Skoru, banka yapılarına özgü risk kavramının bir ölçüsüdür (Houston ve diğer., 2010; Bhagat ve diğer., 2012). Bir bankanın ödeme gücü riskini ölçmek için kullanılır. Bireysel kurumlar düzeyinde ise ortak bir istikrar ölçüsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Z-skoru, $z \equiv (k+\mu)/\sigma$ olarak tanımlanır; burada k , varlıkların yüzdesi olarak özsermaye, μ , varlıkların yüzdesi olarak getiri ve σ , risk getirisinin bir temsilcisi olarak varlıkların getirisinin standart sapmasıdır (The World Bank).

Z-skorunun banka istikrarı ile ilişkili olduğunu belirten Bolton (2013), temel iş operasyonlarında daha güçlü KSS'ye sahip firmalar daha az riskli iken bunun tam tersi daha az KSS faaliyetlerine sahip olanların daha büyük riske sahip olacağını da dile getirmiştir.

Z puanı, iflas olasılığı ile ilgili de bilgi vermektedir. Dolayısıyla daha yüksek bir Z puanı, bir bankanın daha az riskli olduğu anlamına gelir (Marquez ve diğer., 2013). Z-puanı ne kadar yüksekse banka o kadar güvenlidir (Neitzert ve Petras, 2022).

Yüksek alacaklara sahip bankalar daha büyük banka riskine sahiptir, daha fazla bilgi paylaşımında bulunan bankalar ise yaşanabilecek finansal kriz olasılığını azaltmaktadır (Houston, Lin, Lin ve Ma, 2010). KSS raporlamasının, gücü tartışmalı firmalar için riskin daha da azalmasını sağladığı da tespit edilmiştir. Jai ve diğer. (2012), güçlü KSS ortamlarının aynı zamanda riskli faaliyetleri olan firmalarda fazla değer artışı sağladığı sonucuna ulaşmışlardır.

Z-skoru, hem nitel hem de nicel anlamda Risk Açıklaması ile negatif ilişkidir (Ashfaq ve diğer., 2016). Tarighi ve diğer., 2022 yılında yapılan çalışmalarında daha fazla KSS açıklaması yapan şirketlerde finansal riskin daha az görüldüğünü göstermiştir.

4.4. Uygulama Sonuçları

Bu başlıkta sırasıyla uygulama sonuçlarına yer verilmektedir. Öncelikle, model için tanımlayıcı istatistiklerden bahsedilecektir. Ardından havuzlanmış en küçük kareler, sabit etkiler ve rassal etkiler yöntemlerinden elde edilen sonuçlar verilecektir. Havuzlanmış en küçük kareler ve sabit etkiler arasındaki uygun model seçimi için yapılan F-testi, havuzlanmış en küçük kareler ile rassal etkiler arasındaki uygun model seçimi için yapılan Breusch ve Pagan testi ile sabit etkiler ve rassal etkiler yöntemleri arasında hangisinin tercih

edilmesi gerektiğini gösteren Hausman testlerine yer verilecektir. Çalışmada kullanılan değişkenler ve hesaplama şekilleri Tablo 4.7’de gösterilmektedir.

Tablo 4.7. Değişkenler ve Hesaplama Şekilleri

	Değişken	Değişken Türü	Açıklama	Hesaplama
1	CSRLVL	Bağımlı	Bankaların faaliyet raporlarında açıkladıkları KSS bilgilerine göre hesaplanan Kurumsal Sosyal Sorumluluk Düzey Endeksi	Açıklanan bilgiler/Toplam Belirtilen Bilgiler
2	LNASSET	Bağımsız	Her bankanın aktif büyüklüğü	Varlıkların Doğal Logaritması
3	ROE	Bağımsız	Return On Equity- Özsermaye Kârlılığı	Net Kar /Toplam Özkaynak*100
4	CGI	Bağımsız	Corporate Governance Index- Kurumsal Yönetim Endeksi	Banka hissesi BİST Kurumsal Yönetim Endeksi'nde işlem görüyorsa 1, değilse 0
5	LNNPL	Bağımsız	Non-Performing Loans- Tahsili Gecikmiş (Takipteki) Krediler	Tahsili Gecikmiş (Takipteki) Kredilerin Doğal Logaritması
6	Z-SCORE	Bağımsız	Z-Skor	Aktif Kârlılık + Sermaye Yeterlilik Oranı / Aktif Kârlılığın Std. Sapması

Tablo 4.8. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Std. Sap.	Min	Maks.
CSRLVL	135	8.778	4.48	0	15
lnassets	135	18.446	1.148	15.106	20.664
lnnpl	135	14.758	1.207	9.931	16.83
roe	135	.098	.068	-.346	.211
zscore	135	17.657	10.289	3.28	46.899

Tablo 4.8 çalışma örnekleminin tanımlayıcı istatistiklerini içermektedir. Tablo, büyüklüğü temsil eden lnasset, takipteki (tahsili gecikmiş) krediyi ifade eden lnnpl, özsermaye karlılığını temsil eden roe ve temel bir skor türü olan Z-skoru temsil eden zscore olmak üzere 4 adet bağımsız değişkenden ve çalışmanın esas kısmını oluşturan KSS skora verilerimizi gösteren CSRLVL’den oluşmaktadır. Bu tabloda bağımlı ve bağımsız değişkenlerde geçerli gözlem sayısının eşit ve 135 olduğunu görüyoruz.

Bağımlı değişken olan ve yaptığımız skora sonuçlarını içeren CSRLVL için en büyük değerin 15 en küçük değerin ise 0 olduğunu, değişkenin ortalaması 8.778 iken standart

sapmasının 4.48 değerini gösterdiğini görmekteyiz. Bağımsız değişkenlerden lnasset'in ortalamasına (mean) bakıldığında 18.446 ile birinci sırada bunu takiben 17.657 ortalama ile Z-skor'un ikinci sırada olduğunu görüyoruz. En küçük ortalamaya baktığımızda ise 0.098 değeri ile özsermaye karlılığını görmekteyiz.

Büyüklüğü temsil eden lnasset değişkenine bakıldığında en küçük değerinin 15.106 en büyük değerinin ise 20.664 olduğu görülmektedir. Takipteki kredilerde minimum değer 9.931 iken maksimum değer 16.83 bulunmuştur. Özsermaye karlılığında ise en küçük değer -0.346 ile negatif bir değer göstermektedir. Z-skor için ise en büyük değerin 46.899 en küçük değerin de 3.28 olduğu görülmektedir.

Verilerin ortalamaya yakınlığını tespit etmek için kullanılan standart sapma (Std. Dev.), bütün değerler aynı olduğunda sıfır olduğu bilinmektedir. Standart sapması 0.068 ile sıfıra en yakın olan özsermaye kârlılığının (roe) ortalamaya yakın bir dağılım gösterdiği söylenebilir. Standart sapması diğer değişkenlere kıyasla en büyük olan Z-skor için verilerin ortalamadan uzak bir dağılım gösterdiği ifade edilebilir.

Finansal kırılganlığın göstergesi konumunda olan takipteki kredi oranının ortalama değerinin 14.75 olduğu görülmektedir. 2012-2020 yılları arasında bankaların vermiş oldukları kredilerin temerrüde düşme ve geri ödenmeme olasılıklarının orta düzeyde olduğu söylenebilir.

İstatistikte sıkça kullanılan bir ekonometrik modelde yanılığların olasılık dağılımlarının birbirinden farklı olduğunu öne süren varsayım olan heteroskedasticity ve otokorelasyon problemleri nedeniyle seçilen panel genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi (EGLS) olmuştur. Bu yöntem sonuçların ve anlamlılığın daha etkin olmasını sağlamıştır.

Tablo 4.9. Panel Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi ile Elde Edilen Analiz Sonuçları

Bağımlı Değişken: CSRLVL Metot: Panel EGLS (Cross-section weights) Tarih: 09/28/22 Saat: 13:31 Örneklem: 2012 2020 Dahil edilen dönemler: 9 Dahil edilen kesitler: 15 Toplam panel (dengeli) gözlemleri: 135				
Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-statistik	P Değeri
CGI	0.859598	0.678291	1.267300	0.2076
LNNPL	-1.106988	0.455026	-2.432803	0.0165
ZSCORE	0.041487	0.075419	0.550090	0.5833
ROE	8.703852	3.339823	2.606082	0.0104
LNASSETS	5.387209	0.903337	5.963673	0.0000
C	-76.08199	11.38820	-6.680776	0.0000

P değerlerinin (Prob.) 0.05'ten küçük olması değişkenin KSS'yi anlamlı açıkladığını göstermektedir. %95 güven düzeyinde anlamlı olan değişkenler takipteki krediler (LNNPL), özsermaye karlılığı (ROE), %99 güven düzeyinde anlamlı olan değişken ise büyüklük (LNASSET)'tür. Fakat değişkenlerden kurumsal yönetim endeksi (CGI) ve Z-skor (ZSCORE) bu güven aralığında anlamsız çıkmıştır.

LNASSET (Büyüklük) değişkeninin P değerinin 0,05'ten küçük olması nedeniyle KSS'yi anlamlı açıkladığı görülmektedir (Bayoud ve diğer., 2012; Naser ve Hassan, 2013; Perrigot ve diğer., 2012; Reverte, 2008; Issa, 2017; Sameer, 2021). ROE (Özsermaye kârlılığı) sonucun anlamlı çıkması pek çok yazar tarafından desteklenmektedir (Okafor ve diğer., 2021; Dewi, 2013; Suta, 2000; Dkhili ve Ansi, 2012). Tablodaki t-istatistik değerinden ROE'nin KSS açıklamalarını pozitif yönde etkilediği yorumunu da yapabiliriz.

Tablo 4.9.'dan NPL takipteki (tahsili gecikmiş) krediler değişkeninin, P değerinin 0,05 değerinden küçük olması nedeniyle, KSS'yi anlamlı açıkladığı söylenebilir. Bu araştırmada elde edilen sonuçlar Wu, Shen (2013), Razafindrambinina, Grace (2020), Attig, Ghoul, Guedhami, Suh (2013) ve Saadaoui, Salah (2022)'in çalışmalarıyla paralel sonuçlar vermiştir. KSS'nin negatif t-değeri KSS'nin takipteki krediler (NPL) üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu gösterir. Bu sonuç önceden yapılan Simpson ve Kohers (2002), Wu ve Shen'in (2013) ve Saadaoui ve Salah (2022)'in çalışmaları ile benzerdir.

Tablo 4.9.'a göre ZSCORE (Z-skor) ve CGI (Kurumsal Yönetim Endeksi)'nın P değerinin 0,05'ten büyük olmasından dolayı KSS açıklamalarıyla ilişkisi anlamlı çıkmamıştır.

Panel en küçük kareler yöntemi ve sabit etkiler modelinden hangisinin daha uygun olacağı ile ilgili F-testi (kareler toplamı-sum of squares) ve ki kare (olabilirlik-likelihood function) testlerinden yararlanılmaktadır. Testte H_0 sabit etki gerekli değildir şeklinde kurulmuştur. Test sonucunun istatistiksel olarak anlamlı çıkması sabit etkiler modelinin kurulması gerektiğine işaret etmektedir.

Panel en küçük kareler ve rassal etkiler modeli arasındaki seçim ile ilgili Lagrange Çarpan (Lagrange Multiplier Tests-LM test) testleri uygulanmıştır. LM testleri gözlemlenemeyen kesit etkilerinin, zaman etkilerinin ve hata değerlerinin bağımsız dağıldığı varsayımından yola çıkmaktadır. En küçük kareler ya da rassal etkiler modelleri arasında tercih edilmesi gerekirken ve oluşturulan veri seti doğrultusunda zaman ya da kesit etkilerinin varlığı en doğru ve gelişmiş şekilde Breuch-Pagan LM yöntemi ile belirlenmektedir (Topaloğlu, 2017). H_0 kesit, zaman ve kesit/zaman etkisi yoktur şeklinde olup p değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı çıkması durumunda rassal etkiler modeli tercih edilmektedir (Rayhan, Akter ve Islam, 2018).

Tablo 4.10. Hausman Testi

İlişkili Rastgele Etkiler - Hausman Testi			
Yatay Kesit Rasgele Etkiler Testi			
Test Özeti	Ki-Kare İstatistik	Ki-Kare s.d.	P-Değeri
Yatay Kesit Rasgele	21.188058	5	0.0007

Son aşamada da sabit etkiler modeli ve rassal etkiler modeli arasında bir seçim yapılacaktır. Bunun için Hausman (1978), iki farklı tahmin edici ile hipotez test problemlerine uygulanabilecek bir test önermektedir. Bu teste Hausman testi denmektedir. Bu çalışmada sabit etki ve rastgele etki arasında seçim yapmak için Model Hausman testi uygulanmıştır. Yukarıdaki Tablo 4.10., Hausman testinin sonuçlarını göstermektedir. Hausman testinin sıfır hipotezi, sabit etkiler modelinin uygun olduğudur. Hesaplanmış Hausman testimizin sonuçları 0.0007 olasılık değeri veriyor, dolayısıyla sıfır hipotezini kabul edemiyoruz ve rastgele etkiler regresyon modelinin verimli olmadığı sonucuna varıyoruz.

4.5. Sonuç

KSS ekonomik performans, sosyal performans ve çevresel performans olarak üç boyutta ele alınmaktadır. Bu çalışmada çevresel performans boyutuyla bankacılık sektörünün KSS uygulamaları incelenmiştir. Bankacılık sektörü, sıkı bir düzenlemeye tâbi tutularak izlenen ve eğitilmiş iş gücü istihdam eden bir sektördür. Çevresel risklerin bankacılık sektöründe dikkate alınmaya başlanması oldukça yeni bir yaklaşımdır. Bunun yanında ekonomik sistem üzerinde en önemli rolü üstlenmesi dolayısıyla bankacılık sektöründe KSS'nin geniş uygulama alanı bulması beklenir. Son zamanlarda 'çevre dostu finans' alanında yeni uygulamalar ve yasal düzenlemelerin geliştirilmesine yönelik artan bir ilginin olduğu da görülmektedir. Şirketlerin sıkı çevresel politikalardan daha fazla etkilenmeleri, çevre politikaları nedeniyle artan riskler ve uzun dönemli getirilerindeki değişimler, KSS alanında çevresel algıyı etkilemektedir.

Bu çalışmada; halka açık Türk mevduat bankalarının 2012-2020 yılları arasındaki yıllık sürdürülebilirlik raporları, faaliyet raporları ve entegre raporlarından içerik analizi ile KSS uygulamaları incelemektedir. Sonuçlar, Türk bankacılık sektöründe KSS raporlamasının kapsamının geniş olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak, halka açık Türk mevduat bankaları tarafından en çok açıklanan kalemlerden olan çevre ile ilgili maddelerin gözle görülür şekilde arttığı anlaşılmaktadır. Yapılan skorumla sonucunda, bankalar bazında çevresel açıklamalar yönünden ortalamalar kıyaslandığında özel bankaların ilk sırada yer aldığını görmekteyiz. 2012-2020 yılları arasındaki raporlardan oluşan örneklemde Türkiye İş Bankası A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş., Akbank T.A.Ş. ve Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.'nin çevresel KSS açıklamalarında ilk dörtte yer aldığı tespit edilmiştir.

Çalışmada finansal değişkenler olarak büyüklük, özsermaye kârlılığı, takipteki alacaklar, kurumsal yönetim endeksi ve Z-skor kullanılmıştır. Sonuç olarak bir bankanın büyüklüğü, özsermaye kârlılığı, takipteki alacakları, Z-skoru ve kurumsal yönetim endeksi Türkiye'de daha yüksek KSS raporlaması için önemlidir. Araştırma bulgularımız, banka büyüklüğünün ve özsermaye kârlılığının Türk bankalarının KSS açıklamasıyla pozitif ve anlamlı bir şekilde ilişkili olduğunu, takipteki alacaklarıyla ise negatif ve anlamlı ilişkide olduğunu göstermektedir. Z-skor ve kurumsal yönetim endeksi değişkenlerinde P değerinin 0,05'ten büyük olması nedeniyle istatistiksel olarak anlamsız bir sonuca ulaşılmıştır.

Bu çalışmanın pratik çıkarımları olsa da bazı sınırlamaları da mevcuttur. İlk olarak, bu çalışmada insan hatasına çok açık olan içerik analizi kullanılmıştır. Dolayısıyla KSS

raporlama düzeyini temsil eden değişkenler sübjektif olabilir. İkinci olarak, bu çalışmada bankaların KSS raporlama düzeylerini belirlemek için sadece yıllık olarak yayımlanan sürdürülebilirlik raporları, faaliyet raporları ya da entegre raporlar kullanılmıştır. Araştırmaların daha da geliştirilmesiyle, bankaların KSS seviyeleri hakkında daha fazla fikir edinmek için farklı kitle iletişim araçları gibi birçok kaynağa başvurulabilir. Üçüncü olarak, Batılı ülkelere kıyasla Türkiye’de bankacılık sektörünün KSS geçmişi uzun değildir, dolayısıyla yeni görüşler edinmek açısından zaman çizelgesini uzatma imkânı bulunamamaktadır. Bu problem, çalışmanın veri setini sınırlandırmaktadır. Ancak önümüzdeki birkaç yıl içerisinde, farklı değişkenler ve kapsamlı verilerle yapılacak çalışmalar, Türk bankacılık sektöründe KSS raporlamalarının daha iyi algılanmasını sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Abrams, F. W. (1951). Management's responsibilities in a complex world. Harvard Business Review, 29(3), 29-34.

Acar, A. (2020). Bir sosyal performans göstergesi olarak kurumsal sosyal sorumluluğun firmanın finansal performansı üzerindeki etkisi:Marka değerinin aracı rolü. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AdaniTransmission. (2020). Adani transmission limited corporate social responsibility policy. Adani transmission. Ağustos 30, 2022 tarihinde <https://www.adanitransmission.com/-/media/Project/Transmission/Investor/documents/Policies/A11-ATL-CSR-policy-dtd-04012020.pdf> adresinden alındı

Ahmad, N., Ullah, Z., Arshad, M. Z., Kamran, H., Scholz, M., ve Han, H. (2021). Relationship between corporate social responsibility at the micro-level and environmental performance: The mediating role of employee pro-environmental behavior and the moderating role of gender. Sustainable Production and Consumption, 1138-1148.

Akdoğan, N., Gülhan, O., ve Aktaş, M. (2017). The relationship between corporate social responsibility reporting and corporate governance: Evidence from Turkish Banking Sector. Journal of Modern Accounting and Auditing, 181-195.

Akmeşe, K. (2015). Kurumsal sosyal sorumluluk raporlaması: Türk bankacılık sektöründe bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi, 23. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi. 2022 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden alındı.

Aktan, C. ve Börü, D. (2007). “Kurumsal sosyal sorumluluk”. Coşkun Can Aktan (Ed.), Kurumsal Sosyal Sorumluluk: İşletmeler ve Sosyal Sorumluluk içinde, 11-36, İstanbul: İGİAD Yayınları.

Aktan, C. C. ve Vural, İ. Y. (2007). “Kurumsal sosyal sorumluluk: uluslararası kuruluşlar ve hükümet-dışı organizasyonlar tarafından sürdürülen başlıca girişimler”. Çimento İşveren Dergisi, 21(3), 4-21

Alam, S. M., ve Islam, K. M. (2021). Examining the role of environmental corporate social responsibility in building green corporate image and green competitive advantage. *International Journal of Corporate Social Responsibility*, 6(1), 1-16.

Ali, W., Frynas, J. G., ve Mahmood, Z. (2017). Determinants of corporate social responsibility (CSR) disclosure in developed and developing countries: A literature review. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 273-294.

Alsoboa, S., ve Soliman, E.-S. (2015). Influence of firm size and profitability on corporate social responsibility disclosures by banking firms (CSRSD): Evidence from Jordan. *Journal of Applied Finance ve Banking*, 97-111.

Anayochukwu, O. B., ve Chi-Chi, O. A. (2016). Sectorial performance and inclusive growth in Nigeria (1990 – 2013): An Assessment. *International Journal of Innovation and Economic Development*, 55-72.

Ankara Üniversitesi. (tarih yok). Kurumsal sosyal sorumluluk. [acikders.ankara.edu.tr: https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=86587](https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=86587) adresinden alındı

Aras, G., Tezcan, N., ve Furtuna, O. K. (2017). The value relevance of banking sector multidimensional corporate sustainability performance. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 1062-1073.

arge.com. (tarih yok). Kurumsal sosyal sorumluluğun faydaları. <https://arge.com/makale/kurumsal-sosyal-sorumlulugun-faydalari/> adresinden alındı

Arı, M. ve Bayram, G. (2017). Kurumsal yönetim açısından sosyal sorumluluk ve çevre muhasebesinin incelenmesi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (2) , 533-545 . <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bseusbed/issue/32065/348216>

Arsoy, A. P., Arabacı, Ö., ve Çiftçiöğlü, A. (2012). Kurumsal sosyal sorumluluk ve firma performansı arasındaki ilişki: Türkiye örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 159-176.

Ashrafi, M., Magnan, G. M., Adams, M., ve Walker, T. R. (2020). Understanding the Conceptual Evolutionary Path and Theoretical Underpinnings of Corporate Social Responsibility and Corporate Sustainability. *Sustainability*, 4. <file:///C:/Users/060744/Downloads/2020Ashrafietaisustainability-12-00760.pdf> adresinden alındı

Ataman, G. (2001). İşletme yönetimi: Temel kavramlar ve yeni yaklaşımlar. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Attig, N., Ghoul, S. E., Guedhami, O., ve Suh, J. (2013). Corporate social responsibility and credit ratings. *Journal of Business Ethics*, 679-694.

Atuguba, R., ve Dowuona-Hammond, C. (2006). Corporate social responsibility in Ghana. Ghana: Friedrich Ebert Foundation (FES).

Babiak, K., ve Trendafilova, S. (2010). CSR and environmental responsibility: Motives and pressures to adopt green management practices. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 11-24.

Bae, K.H., Baek J.S., Kang J.K., Liu W.L., Do controlling shareholders' expropriation incentives imply a link between corporate governance and firm value? Theory and evidence. *Journal of financial Economics*. (105) 412 – 435, (2012).

Bağcan, S. (2020). Kurumsal sosyal sorumluluk ve küresel sosyo ekonomik, politik sistemi. D. Ö. Karaman, ve D. Ö. Arslan (Dü) içinde, *İdari Bilimlerde Akademik Çalışmalar* (s. 115-139). Livre de Lyon. https://www.researchgate.net/publication/347902928_Kurumsal_Sosyal_Sorumluluk_Ve_Kuresel_Sosyo_Ekonomikpolitik_Sistemi_Corporate_Social_Responsibility_and_Its_Global_Socio_Economic_Political_System adresinden alındı

Bal, H., ve Özdemir, P. (2017). Kurumlar ve ekonomik gelişme: Panel veri analizi ile bir değerlendirme. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 80-104.

Başar, A. B. (2014). Kurumsal sosyal sorumluluk raporlaması ve finansal performans arasındaki ilişki: Borsa İstanbul'da işlem gören kimya-petrol-plastik sektörü şirketleri üzerine bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi*, 59-72.

Baltagi, B. H. (1995). *Economic analysis of panel data*. John Wiley & Sons, Ltd..

Bătae, O. M., Dragomir, V. D., ve Feleagă, L. (2021). The relationship between environmental, social, and financial performance in the banking sector: A European study. *Journal of Cleaner Production*, 1-21.

Baykal, N. (2018, Eylül 14). Bilim Genç Tübitak. <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/alternatif-enerji-kaynaklari-ve-turkiye> adresinden alındı

Bayoud, N. S., Kavanagh, M., ve Slaughter, G. (2012). Factors influencing levels of corporate social responsibility disclosure by Libyan firms: A mixed study. *International Journal of Economics and Finance*, 13-29.

BDDK. (2018). Türk bankacılık sektöründe çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik. Araştırma Raporu, Bankacılık Denetleme Düzenleme, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı. 2022 tarihinde <https://www.bddk.org.tr/KurumHakkinda/EkGetir/18?ekId=90> adresinden alındı

BDDK. (2021). Sürdürülebilir bankacılık strateji planı. 1-21. <https://www.bddk.org.tr/KurumHakkinda/EkGetir/18?ekId=88>

Berker, B. (2008). Kurumsal sosyal sorumluluk projeleri üzerine kurumsal ve uygulamalı bir çalışma. Yüksek Lisans Tezi, 31. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Beurden, P. v., ve Gössling, T. (2008). The worth of values – a literature review on the relation between corporate social and financial performance. *Journal of Business Ethics* , 407-424.

Bhattarai, Y. R. (2016). Effect of credit risk on the performance of Nepalese commercial banks. *NRB Economic Review*, 41-64.

Bhimani, A., ve Soonawalla, K. (2005). From conformance to performance: The corporate responsibilities continuum. *Journal of Accounting and Public Policy*, 165-174.

Bihari, S. C., ve Pandey, B. (2015). Green banking in India. *Journal of Economics and International Finance*, 1-17.

Bingül, B. A., ve Türk, A. (2019, Ocak). Türkiye'de yeşil bankacılık. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi* (2019), 81-92. 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/776114> adresinden alındı

Boatright, J. R., ve Smith, J. (2017). Ethical decision making. J. R. Boatright, ve J. D. Smith içinde, *Ethics and the Conduct of Business* (s. 23). Pearson. <http://www.aspu.edu.sy/laravel-filemanager/files/18/%D9%85%D8%B1%D8%A7%D9%85%D8%B9%20%D8%A7%D9%84%D8%B9%D9%84%D9%88%D9%85%20%D8%A7%D9%84%D8%A5%D8%AF%D8%A7%D8%B1%D9%8A%D8%A9/2017-Ethics%20and%20the%20Conduct%20of%20Business.pdf> adresinden alındı

Bowen, H. R. (2013). Social responsibilities of the businessman. Iowa City: University of Iowa Press.

Brammer, S., Jackson G., Matten D. (2012) Corporate social responsibility and institutional theory: New perspectives on private governance (2012). Socio Economic Review, Vol. 10, No. 1, 3-28, <https://ssrn.com/abstract=2085264>.

Büyükaltınçizme, S. (2017, Temmuz 18). Sürdürülebilirlik raporu nedir ve neden gereklidir ? Ağustos 30, 2022 tarihinde <https://www.kssstrateji.com/surdurulebilirlik-raporu-nedir-ve-neden-gereklidir/> adresinden alındı

Büyükyılmaz, O., Fidan, Y. (2015). Kurumsal sosyal sorumluluk: Kavramsal bir bakış. Business and Management Studies: An International Journal, 3(3), 364 - 380.

Can, Ş., ve Gerşil, M. (2018). Manisa pamuk fiyatlarının zaman serisi analizi ve yapay sinir ağı teknikleri ile tahminlenmesi ve tahmin performanslarının karşılaştırılması. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 1017-1031.

Carroll A. B. (1991). The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. *Business Horizons*, 34, 39–48.

Carroll A. B. (1999). Corporate social responsibility: Evolution of a definitional construct. *Business and Society*, 38, 268–295.

Carroll, A.B. (2008) A history of corporate social responsibility. In: Crane, A., Matten, D., McWilliams, A., Moon, J. and Siegel, D.S., Eds., the Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility, Oxford University Press, Oxford. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199211593.003.0002>

Chaudhury, S. K., Das, S. K., ve Sahoo, P. K. (2011). Practices of corporate social responsibility (csr) in banking sector in India an assessment . Research Journal of Economics, Business and ICT, 76-81.

Choi, K., ve Paek, W.-s. (1998). Auditor's type and audit quality: Audit fees and audit hours. Korean Accounting Review, 49-75.

cleartax.in. (2022, Mayıs 19). Corporate social responsibility under section 135 of companies act 2013. Ağustos 30, 2022 tarihinde <https://cleartax.in/s/corporate-social-responsibility> adresinden alındı

Cochran, P. L., ve Wood, R. A. (1984). Corporate social responsibility and financial performance. *The Academy of Management Journal*, 42-46.

Cornett, M. M., Erhemjamts, O., ve Tehranian, H. (2014). Corporate social responsibility and its impact on financial performance: Investigation of U.S. commercial banks. Yayınlanmamış araştırma.
https://www.efmaefm.org/0EFMAMEETINGS/EFMA%20ANNUAL%20MEETINGS/2014-Rome/papers/EFMA2014_0109_fullpaper.pdf adresinden alındı

Coşkun Can Aktan, D. B. (2007). Kurumsal sosyal sorumluluk. (C. C. Aktan, Dü.)

Cowen, S. S., Ferreri, L. B., ve Parker, L. D. (1987). The impact of corporate characteristics on social responsibility disclosure: A typology and frequency-based analysis. *Accounting, Organizations and Society*, 12(2), 111-122.

D.Brown, L., ve L.Caylor, M. (2006). Corporate governance and firm valuation. *Journal of Accounting and Public Policy*, 409-434.

D.López-Gamero, M., F.Molina-Azorín, J., ve EnriqueClaver-Cortés. (2009). The whole relationship between environmental variables and firm performance: Competitive advantage and firm resources as mediator variables. *Journal of Environmental Management*, 3110-3121.

Dağlı, H., Ayaydın, H., ve Eyüboğlu, K. (2010). Kurumsal yönetim endeksi performans değerlendirmesi: Türkiye örneği. *MUFAD Journal*, 18-31.

Dewi, D. M. (2013). CSR effect on market and financial performance. *El-Dinar*, 198-216.

Dhingra, D., ve Mittal, R. (2014). CSR practices in Indian banking sector. *Global Journal of Finance and Management*, 853-862.

Dkhili, H., ve Ansi, H. (2012). The link between corporate social responsibility and financial performance: The case of the Tunisian companies. *Journal of Organizational Knowledge Management*, 1-11.

Dusuki, A. W., ve Dar, H. (2007). Stakeholders' perceptions of corporate social responsibility of Islamic banks: evidence from malaysian economy. *Islamic Economics and Finance*, 389-410.

ekolar.com. (2018, Şubat 17). Veri tipleri. <https://www.ekolar.com/veri-tipleri/#:~:text=Yatay%20Kesit%20Verileri,izlenen%20farkl%C4%B1%20birimler%20s%C3%B6z%20konusudur>. adresinden alındı

Emrealp, S. (2005). Türkiye Yerel Gündem 21 Programı. İstanbul: IULA-EMME (UCLG-MEWA). <https://umraniye.bel.tr/images/kentkonseyi/YG21%20El%20Kitabi.pdf> adresinden alındı

Engin, E. & Akgöz, B. (2013). Sürdürülebilir kalkınma ve kurumsal sürdürülebilirlik çerçevesinde kurumsal sosyal sorumluluk kavramının değerlendirilmesi. Selçuk İletişim, 8 (1) , 85-94 . <https://dergipark.org.tr/en/pub/josc/issue/19026/200531>.

Ertuna, B., ve Tükel, A. (2009). Türkiye’de Kss uygulamaları: Geleneksel ve küresel arasında. Yönetim Araştırmaları Dergisi, 145-172.

Eşkin, P. Ö. (2020, Ekim 30). Geri Dönüşüm Projeleri. Ağustos 2022 tarihinde <https://ekolojist.net/geri-donusum-projeleri/> adresinden alındı.

EVERFI. (tarih yok). 5 Benefits of corporate social responsibility financial Institutions can no longer ignore. Eylül 15, 2022 tarihinde <https://everfi.com/blog/financial-education/why-corporate-social-responsibility-is-no-longer-something-financial-institutions-can-ignore/> adresinden alındı.

Fahad, P., ve Rahman, P. M. (2020). Impact of corporate governance on CSR disclosure. International Journal of Disclosure and Governance , 155–167.

Farooq, S. U., Ullah, S., ve Kimani, D. (2015). the relationship between corporate governance and corporate social responsibility (CSR) disclosure: Evidence from the USA. Abasyn Journal of Social Sciences, 197-212.

Fidan, Z., ve Şentürk, Z. A. (2017). Kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) çalışmalarında “Akbank, Garanti Bankası ve Türkiye İş Bankası üzerine bir değerlendirme”. Journal of Selcuk Communication, 40-65.

Fifka, M. S. (2011). Corporate responsibility reporting and its determinants in comparative perspective – a review of the empirical literature and a meta-analysis. Business Strategy and the Environment, 1-35.

Frederick, W. C. (1994). From CSR1 to CSR2: The maturing of business-and-society thought. *Business and Society*, 33(2), 150–164. <https://doi.org/10.1177/000765039403300202>.

Freeman, R. E. (1984) *Strategic management: a stakeholder approach*, Boston: Pitman Publishing Inc.

Freeman, R. E. ve McVea, J. (2001). “A stakeholder approach to strategic management”, 183-201, (Ed.) Hitt M. A., Freeman R. E. and Harrison J. S., The Blackwell Handbook of Strategic Management, Blackwell Publishers.

Gangi, F., Mustilli, M., ve Varrone, N. (2019). The impact of corporate social responsibility (CSR) knowledge on corporate financial performance: evidence from the European banking industry. *Journal of Knowledge Management*, 110-134.

garantibbva.com.tr. (2021, Ekim 21). Bir damla bile gerekli: su tasarrufu neden önemlidir? Garanti Bankası. Ağustos 30, 2022 tarihinde <https://www.garantibbva.com.tr/blog/su-tasarrufu-neden-onemli> adresinden alındı

Garcia, E., Carvalho, G. M., Boaventura, J., ve Filho, J. M. (2020). Determinants of corporate social performance disclosure: a literature review. *Social Responsibility Journal*, 1-25.

https://www.researchgate.net/publication/341145406_Determinants_of_corporate_social_performance_disclosure_a_literature_review adresinden alındı

Gray, R., Kouhy, R., ve Lavers, S. (1995a). Corporate social and environmental reporting: A review of the literature and a longitudinal study of UK disclosure. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 8(2), 47-77.

Gray, R., Kouhy, R., ve Lavers, S. (1995b). Constructing a research database of social and environmental reporting by UK companies. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 8(2), 78-101.

Gray, R., Owen, D. ve Adams, C., Eds. (1996) *Accounting and accountability: Changes and challenges in corporate social and environmental reporting*. Prentice-Hall, London.

Gray, R. (2002). The social accounting project and accounting organizations and society privileging engagement, imaginings, new accountings and pragmatism over critique? *Accounting, Organizations and Society*, 27(7), 687-708.

Greene, W. H. (2003). *Econometric analysis* (5 b.). Upper Saddle River: Prentice Hall.

globalreporting.org. (tarih yok). GRI G4 disclosures.
<https://www.globalreporting.org/search/?query=GRI+G4+>.

Griffin, J., ve Mahon, J. (1997). The corporate social performance and corporate financial performance debate. *Business and Society*, 5-31.

Guthrie, J., ve Mathews, M. R. (1985). Corporate social accounting in Australasia. *Research in Corporate Social Performance and Policy*, 7(1), 251-277

Guthrie, J., ve Abeysekera, I. (2006). Content analysis of social, environmental reporting: What is new? *Journal of Human Resource Costing ve Accounting*, 10(2), 114-126.

Guthrie, J., ve Parker, L. D. (1989). Corporate social reporting: A rebuttal of legitimacy theory. *Accounting and Business Research*, 19(76), 343-352.

Güçlü, H. (tarih yok). Kurumsal yönetim. 2022 tarihinde <https://www.hakanguclu.com/kurumsal-yonetim/soru-cevap/kurumsal-yonetim/> adresinden alındı

Gürlek, M., Düzgün, E., ve Uygur, S. M. (2017). Kurumsal sosyal sorumluluk nasıl müşteri sadakati yaratır? *Kurumsal imajın rolü. Social Responsibility Journal*, 409-427.

Hassan, Z., Nareeman, A. (2013) Impact of CSR practices on customer satisfaction and retention: An empirical study on foreign MNCs in Malaysia, SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2327243> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2327243>

Hausman, J. A. (1978). Specification tests in econometrics. *Econometrica*, 46(6), 1251-1271.

Handoyo, S. (2020). The determinants of corporate social responsibility disclosure: Empirical evidence from Indonesia listed firms. *Journal of Accounting Auditing and Business*, 147-160.

Harte, G. ve Owen, D. (1991), "Environmental disclosure in the annual reports of British companies: A research note", *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, Vol. 4 No. 3. <https://doi.org/10.1108/09513579110144442>

Henderson, D. (2001). *Misguided virtue: false notions of corporate social responsibility* (Institute of Economic Affairs, London).

Hilaloğlu, U. (2019). Kurumsal yönetimin ve finansal performansın topsis yöntemi ile skorlanması ve panel veri analizi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Altınbaş Üniversitesi.

Hopkins, M. (1999). The planetary bargain. *Corporate Social Responsibility Comes of Age*, 1-229.

Hossain, S. M., ve Khan, M. R. (2016). Corporate social responsibility (CSR) in banking sector: an empirical study on the Hong Kong and Shanghai banking corporation (HSBC) limited. *IOSR Journal of Business and Management*, 53-61.

İktisadi Kalkınma Vakfı (2009), Türkiye 2009 ilerleme raporu hakkında iktisadi kalkınma vakfı görüşü <https://www.ikv.org.tr/images/upload/file/TR-2009IlerlemeRaporu-IKVgorusu-.pdf>.

indigo.com.sg (tarih yok), Corporate social responsibility, <https://indigo.com.sg/corporate-social-responsibility/>

isbank.com.tr. (2019). İş Bankası 2019 entegre raporu. İş Bankası. <https://www.isbank.com.tr/contentmanagement/IsbankSurdurulebilirlik/pdf/2019EntegreRaporu.pdf> adresinden alındı

isbank.com.tr. (2020, Aralık 10). Karbon emisyonu nedir? karbon emisyonu hakkında bilmeniz gerekenler. Ağustos 2022 tarihinde <https://www.isbank.com.tr/blog/karbon-emisyonu-hakkinda-bilmeniz-gerekenler> adresinden alındı

Issa, A. I. (2017). The Factors Influencing Corporate Social Responsibility Disclosure in the Kingdom of Saudi Arabia. *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, 1-19.

istmer.com. (tarih yok). 4 Soruda Panel Birim Kök Testleri. <https://www.istmer.com/4-soruda-panel-birim-kok-testleri/> adresinden alındı

İşBankası, T. (2021, Şubat 19). Ağustos 29, 2022 tarihinde <https://www.isbank.com.tr/blog/alternatif-enerji-kaynaklari> adresinden alındı

Jackson P ve Hawker B., Is corporate social responsibility here to stay?, <http://www.cdforum.com/research/icsrhts.doc>. (2001).

Jamali, D. (2008). A stakeholder approach to corporate social responsibility: A fresh perspective into theory and practice. *Journal of business ethics*, 82(1), 213-231.

John M.T. Balmer, E. R. (1999). Corporate identity and corporate communications: creating a competitive advantage. *Corporate Communications: An International Journal*, 171-176.

Kabakcı, C. Ç., ve Sarı, E. B. (2019). Türk bankacılık sektöründe Finansal Performansın Tercih Seçim Endeksi (PSI) Yöntemiyle Analizi. *Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 134-151.

Kap.gov.tr (tarih yok), <https://www.kap.org.tr>

Katalin, A. (2010). Corporate Social Responsibility and CSR Communication according to the Society. *Keleti Faculty of Business and Management*, 7-16.

Kassinis, G., ve Vafeas, N. (2006). Stakeholder Pressures And Environmental Performance. *The Academy of Management Journal* , 145-159.

Kavut, L. (2010). Kurumsal yönetim, kurumsal sosyal sorumluluk ve çevresel raporlama: İMKB 100 şirketlerinin çevresel açıklamalarının incelenmesi. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 9-43.

Khan, H. U. Z. (2010). The effect of corporate governance elements on corporate social responsibility (CSR) reporting: Empirical evidence from private commercial banks of Bangladesh. *International Journal of Law and Management*, 52(2), 82-109.

Khan, M., Robinson, ve. S.-a., Weikmans, R., Ciplet, D., ve Roberts, J. T. (2020). Twenty-five years of adaptation finance through a climate justice lens. *Climatic Change*, 251–269.

Kilcullen, M., Ohles Kooistra, J. (1999), "At least do no harm: sources on the changing role of business ethics and corporate social responsibility", *Reference Services Review*, Vol. 27 No. 2, 158-178. <https://doi.org/10.1108/00907329910275150>

Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An introduction to its methodology* (2nd ed.) Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Kucharska, W., ve Kowalczyk, R. (2022). How to achieve sustainability? — Employee's point of view on company's culture and CSR Practice. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 453-467.

Kutlukaya, E. U. (2013). An institutionalist analysis to the EU's enlargement policies: A comparative study of Polish and Turkish accession processes (Doctoral dissertation, Bilkent Universitesi (Turkey)).

Kwak, S.-k., ve Kim, P. -k. (1993). Social responsibility index of Korean corporates. Seoul Journal of Business, 62-93.

Lai, Q. (2006). Corporate social responsibility of SMEs in China: Challenges and Outlooks. Berichte des Arbeitsbereichs Chinaforschung.

Lentner, C., Szegedi, K., ve Tatay, T. (2015). Corporate social responsibility in the banking sector. Public Finance Quarterly, 95-102.

Li, T. T., Wang, K., Sueyoshi, T., ve Wang, D. D. (2021). ESG: Research progress and future prospects. Sustainability, 13(21), 11663.

Lin, C.-W., Tan, W. P., Lee, S.-S., ve Mao, T.-Y. (2021). Is the Improvement of CSR Helpful in Business Performance? Discussion of the Interference Effects of Financial Indicators from a Financial Perspective. Complexity, 1-9.

López-Gamero, M. D., Molina-Azorín, J. F., ve Claver-Cortes, E. (2011). The relationship between managers' environmental perceptions, environmental management and firm performance in Spanish hotels: a whole framework. *International Journal of Tourism Research*, 13(2), 141-163.

Marrewijk, M. V. (2003). Concepts and definitions of CSR and corporate sustainability: Between agency and communion. Journal of Business Ethics, 95-105.

Msy, P., ve Khare, A. (2008). An exploratory view of emerging relationship between corporate social and financial performance in Canada. Journal of Environmental Assessment Policy and Management, 239-264.

Meng-WenWu, ve Chung-HuaShen. (2013). Corporate social responsibility in the banking industry: Motives and financial performance. Journal of Banking ve Finance, 3529-3547.

Merrill, N. (tarih yok). Doing good in society:a comparative study of the communication of the ethical aspects of corporate social responsibility:Toward the moral management of organizational stakeholders in Germany an The US.

Mitchell, R. K., Agle, B. R., ve Wood, D. J. (1997). Toward a theory of stakeholder identification and salience: Defining the principle of who and what really counts. *Academy of Management Review*, 22(4), 853–886. <https://doi.org/10.5465/amr.1997.9711022105>

Nibusinessinfo.co.uk (tarih yok), Corporate social responsibility (CSR), <https://www.nibusinessinfo.co.uk/content/corporate-social-responsibility-csr>

Naser, K., ve Hassan, Y. (2013). Determinants of corporate social responsibilities reporting: Evidence from an emerging economy. *Journal of Contemporary Issues in Business Research*, 56-74.

Okafor, A., Adeleye, B. N., ve Adusei, M. (2021). Corporate social responsibility and financial performance: Evidence from U.S tech firms. *Journal of Cleaner Production*.

Omur, G. A., Tunc, A. O., ve Caliskan, E. N. (2012). .Corporate social and environmental responsibility in the service sector: A case study from Turkey. *International Journal of Business*, 11-20.

Orbaningsih, D., Sawitri, D., ve Suharsono, R. S. (2021). Determinants of Corporate Social Responsibility Disclosure: A Case Study of Banking Industry in Indonesia. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 8(5), 91-97.

Orlitzky, M. (2001). Does Firm Size Confound the Relationship between Corporate Social Performance and Firm Financial Performance? *Journal of Business Ethics*, 167-180.

Özbay, D. (2013). “Kurumsal sosyal sorumluluk endeksi: Bir model önerisi. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özcan, M. (2021). Türk bankacılık sektörünün finansal performans göstergeleri: BIST mali sektörü üzerine bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 389-406.

Özdemir, H. (2009). Kurumsal sosyal sorumluluğun marka imajına etkisi.

Öztürk, M. C. (2013). Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı ve gelişimi. M. C. Öztürk, Ö. Torlak, N. Tokgöz, M. Ayman, ve E. Özgen içinde, *Kurumsal sosyal sorumluluk* (s. 2-32). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Pabuççıyan, A. (2021, Eylül 3). Türkiye İş Bankası'ndan dikkat çeken bir sürdürülebilirlik projesi: "Geleceğe Orman". Ağustos 29, 2022 tarihinde

<https://webrazzi.com/2021/09/03/turkiye-is-bankasi-ndan-surdurulebilirlik-projesi-gelecege-orman/> adresinden alındı

Pala, F. (2021). Bankacılık sektöründeki kurumsal sosyal sorumluluk ile finansal performans arasındaki ilişki:Türkiye örneği. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 49-78.

Parıltı, N., Can, İ., ve Bardakçı, S. (2018).Bankalardaki kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin marka değeri algısına etkisi: Bir alan araştırması. AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 193-222.

Parlakkaya, R., Akmeşe, H., ve Akmeşe, K. (2016). Türk bankacılık sektöründe kurumsal sosyal sorumluluk raporlaması farkındalık düzeyi. Muhasebe Bilim ve Dünyası Dergisi, 881-896.

Perrigot, R., Oxibar, B., ve Dejean, F. (2015). Determinants of corporate social disclosure in the franchising sector: insights from French franchisors' websites. Journal of Small Business Management, 321-339.

Preston, L. E., ve O'Bannon, D. P. (1997). The corporate social-financial performance relationship. Business and Society, 419-429.

Purbawangsa, I. B., Solimun, S., Fernandes, A. A., ve Rahayu, S. M. (2020). Corporate governance, corporate profitability toward corporate social responsibility disclosure and corporate value (comparative study in Indonesia, China and India stock exchange in 2013-2016). Social Responsibility Journal, 983-999.

Rayhan, I., Akter, K., ve Islam, M. S. (2018). Determinants of fertility rate decline in the South Asian countries: A panel data approach. International Journal Of Development Research, 21583-21589.

Razafindrambinina, D., ve Grace, V. (2020). Implications of CSR on non-performing loans in the Asian banking industry. Palarch's Journal Of Archaeology Of Egypt, 103-115.

Reverte, C. (2008), "Determinants of corporate social responsibility disclosure ratings by Spanish listed firms", Journal of Business Ethics, Vol. 88, Springer, 351-366.

Rho, J. -h., Bae, G. -s., ve Cheon, Y. -s. (2003). The Effect of Auditor Designation on Audit Fees? Korean accounting review, 177-202.

Roberts, R. W. (1992). Determinants of corporate social responsibility disclosure: An application of stakeholder theory. *Accounting, Organizations and Society*, 17(6), 595-612.

Russo, M. V., ve Fouts, P. A. (1997). A resource-based perspective on corporate environmental performance and profitability. *The Academy of Management Journal*, 534-559.

Saadaoui, A., ve Salah, O. B. (2022). The moderating effect of financial stability on the CSR and bank performance. *EuroMed Journal of Business*.

Saban, M., Küçüker, H., ve Küçüker, M. (2017). Kurumsal sürdürülebilirlik ile ilgili raporlama çerçeveleri ve sürdürülebilir raporlamada muhasebenin rolü. *İşletme Bilimi Dergisi*, 101-115.

Sameer, I. (2021). Impact of corporate social responsibility on organization's financial performance: evidence from Maldives public limited companies. *Future Business Journal*, 1-21.

Sari, P. Y., ve Priantinah, D. (2018). Pengaruh kinerja keuangan dan Corporate Social Responsibility (CSR) terhadap nilai perusahaan pada Bank Yang Terdaftar Di Bursa Efek Indonesia periode 2011-2015. *Jurnal Nominal*, 111-125.

Sarkar, R. (2008). Public policy and corporate environmental behaviour: A broader view. *corporate social responsibility and environmental Management*, 281 - 297.

Schoenmaker, D., ve Schramade, W. (2018). *Principles of sustainable finance*. Oxford University Press.

Serdar, G. (2022, Nisan 13). Bankalar yenilenebilir enerji finansmanına ağırlık verecek. Ağustos 29, 2022 tarihinde <https://www.stendustri.com.tr/enerjisini-ureten-fabrikalar/bankalar-yenilenebilir-enerji-projelerinin-finansmanina-agirlik-h117608.html> adresinden alındı

Sheehy, B. (2014). Defining CSR: Problems and solutions, *Journal of Business Ethics* volume 131, 625-648

Shrivastava, P. (1995) The role of corporations in achieving ecological sustainability. *Academy of Management Review*, 20, 936-960.

Silva, A. L., ve Leal, R. P. (2005). Corporate governance index, Firm valuation and performance in Brazil. *Revista Brasileira de Finanças*, 1-18.

Simpson, W. G., ve Kohers, T. (2002). The link between corporate social and financial performance: Evidence from the banking industry. *Journal of Business Ethics*, 97–109.

Siwar, C. B., Taufique, K. M. R., Talib, B. A., ve Chamhuri, N. (2014). Measuring consumers' environmental responsibility: A synthesis of constructs and measurement scale items. *Current World Environment*, 9(1), 27.

Sobhani, F. A., Amran, A., ve Zainuddin, Y. (2009). Revisiting the practices of corporate social and environmental disclosure in Bangladesh. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management* (s. 167-183). içinde

Sohn, P.-s., ve Yoon, H.-D. (2007). “The empirical study on the relation between corporate governance and audit fees. *Korean journal of business administration*, 2667-2686.

Sözen, S. (2011). Sürdürülebilir çevre yaklaşımında karbon yönetimi, *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 22-35.

Spitzeck, H. (2009). The development of governance structures for corporate responsibility. *Corporate Governance: The international journal of business in society*, 495-505.

Srihayati, D., Tandika, D., ve Azib, A. (2015). Pengaruh kinerja keuangan perbankan terhadap nilai perusahaan dengan metode tobin's q pada perusahaan perbankan yang listing di Kompas 100. *Seminar Penelitian Sivitas Akademika Unisba*, 43-49.

Stankevičienė, J., Čepulytė, J., ve Jasaitė, L. (2012). Corporate financial performance and value creation: The coherence of intangible assets and corporate social responsibility. *The 7th International Scientific Conference "Business and Management 2012"*, 193-200.

Stuebs, M., ve Sun, L. (2015). Corporate governance and social responsibility. *International Journal of Law and Management*, 38-52.

Sürmen, Y., ve Aygün, D. (2005). İşletmelerde sosyal raporlama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 35-42.

Syafri, H. (2008). Analisa kritis atas laporan keuangan. PT. Raja Grafindo Persada.

Şen, İ. K., ve Hatunoğlu, Z. (2019). Kurumsal sosyal sorumluluk raporlamasını etkileyen faktörler: Borsa İstanbul örneği. Muhasebe ve Denetime Bakış, 51-60.

Şenocak, B., ve Mohan Bursalı, Y., (2018), “İşletmelerde çevresel sürdürülebilirlik bilinci ve yeşil işletmecilik uygulamaları ile işletme başarısı arasındaki ilişki”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23(1), 161-183.

Şirvan, N. (2017). Türk bankacılık sektöründe türev piyasa araçlarının riske etkileri. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Başkent Üniversitesi.

Taufique, K. M. R., Siwar, C. B., Talib, B. A., & Chamhuri, N. (2014). Measuring consumers' environmental responsibility: A synthesis of constructs and measurement scale items. Current World Environment, 9(1), 27.

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (tarih yok). mfa.gov.tr. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa#:~:text=5%20%2D%2016%20Haziran%201972%20tarihleri,%C4%B0nsan%20%20C3%87evresi%20Bildirisi%20kabul%20edilmi%C5%9Ftir.> adresinden alındı

Tatoğlu, D. D. (2016). Panel veri ekonometrisi (3 b.). Beta Basım.

teb.com.tr. (tarih yok). Stratejimiz. <https://www.teb.com.tr/teb-hakkinda/strateji/> adresinden alındı

Torres-Reyna, O. (2007, Aralık). Panel data analysis fixed and random effects Using Stata (v. 4.2). Princeton University.

Tran, Y. T. (2014). CSR in banking sector a literature review and new research directions. International Journal of Economics, Commerce and Management, 1-22. <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.676.4487verep=rep1vetype=pdf> adresinden alındı.

TTK. (2011, Ocak 13). Şirketlerin yıllık faaliyet raporunun asgari içeriğinin belirlenmesi hakkında yönetmelik. Resmi Gazete. <https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=7veMevzuatNo=16547veMevzuatTertip=5> adresinden alındı.

Turgut, A. & Ertay, H. İ. (2016). Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Nedensellik Analizi. Aksaray Üniversitesi İktisadi ve

İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8 (4), 114-128 .
<http://aksarayiibd.aksaray.edu.tr/tr/pub/issue/34734/387673>.

Türkiye Ekonomi Bankası. (2019). Sürdürülebilirlik raporları. Mayıs 2022 tarihinde https://www.teb.com.tr/UPLOAD/PDF/CSR-report/TEB_2018-19_Surdurulebilirlik_Raporu.pdf adresinden alındı

Uadiale, O. M., ve Fagbemi, T. O. (2012). Corporate social responsibility and financial performance in developing economies: The Nigerian experience . Journal of Economics and Sustainable Development, 44-54.

Udayasankar, K. (2008). Corporate social responsibility and firm size. Journal of Business Ethics, 167-175.

Ullmann, A.E. (1985) Data in search of a theory: a critical examination of the relationship's among social performance, Social Disclosure and Economic Performance of US Firms. Academy of Management Review, 10, 540-557.

Ungc.bilgi.edu.tr. (2007). Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi. <https://ungc.bilgi.edu.tr/tr/hakkinda>

Viganò, F. ve Nicolai, D. (2009) CSR in the European banking sector: Evidence from a Survey. In: Barth, R. and Wolff, F., Eds., Corporate Social Responsibility in Europe: Rhetoric and Realities, Edward Elgar, Cheltenham, 95-108.
<https://doi.org/10.4337/9781848447233.00017>

Vitezic, N. (2011). Corporate reputation and social responsibility: An analysis of large companies in croatia. International Business & Economics Research Journal (IBER), 85-96.

Wahongan, L. (2019). Effects of financial performance and corporate social responsibility on company values: Case of banks listed on The Indonesia Stock Exchange. Accountability, 75-84.

Welford, R., Chan, C., ve Man, M. (2007). Priorities for corporate social responsibility: a survey of businesses and their stakeholders. Corporate Social Responsibility and Environmental Management Corp. Soc. Responsib. Environ. Mgmt., 52-62.

Wu, Q., Cherian, J., Samad, S., Comite, U., Hu, H., Oláh, J., Sial, M. S. (2021). The role of CSR and ethical leadership to shape employees' Pro-Environmental Behavior in the Era of Industry 4.0. A Case of the Banking Sector. Sustainability , 1-20.

Yalçın, A. Z. (2010). Sürdürülebilir kalkınma için düşük karbon ekonomisinin önemi ve türkiye için bir değerlendirme. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 186-203.

Yaman, K. ve Muşmul, G. (2018). Çevre ve ekonomi ilişkisi üzerine genel bir değerlendirme . Ekonomi İşletme ve Yönetim Dergisi , 2 (1) , 66-86 .
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/jebm/issue/37394/475464>.

Yeon, K.-H. (2016). Moderating effect of corporate governance structure between corporate social responsibility and performance. Indian Journal of Science and Technology, 1-7.

Yetiz, F. (2016). Bankacılığın doğuşu ve Türk bankacılık sistemi. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 102-117.

Yıldırım, F. (2019, Mayıs). Panel birim kök testleri ile enerji tüketiminin durağanlığının incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım, H. H. (2016). Türkiye'de yenilenebilir enerji projelerinin finansman yöntemleri. Balıkesir University The Journal of Social Sciences Institute, 725-746.

Yıldız, Y. (2012). Küresel İlkeler Sözleşmesi ışığında Türkiye'de kurumsal sosyal sorumluluk. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/48948.pdf> adresinden alındı

Yuwita, A. D., ve Kalanjati, D. S. (2017). The association between corporate social responsibility disclosure of cigarette company and company's financial performance. SHS Web of Conferences, 1-7.